

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
Katedra právních dějin

Diplomová práce

Ústavní vývoj Českého království v letech 1619-1627

Zpracoval: Jan Klátil

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne 21. března 2012

Jan Klátíl

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Prof. JUDr. PhDr. Karolině Adamové, DSc. za vedení mé diplomové práce.

OBSAH

Úvod.....	7
1. Ústavní vývoj Českého království v době předbělohorské.....	8
1.1. Správa a organizace.....	9
1.1.1. Panovník.....	9
1.1.2. Královská rada.....	11
1.1.3. Česká královská kancelář.....	12
1.1.4. Zemský sněm.....	13
1.1.5. Krajské sněmy.....	14
1.1.6. Generální sněm.....	15
1.1.7. Organizace soudnictví.....	15
1.1.8. Územně správní organizace.....	17
1.1.9. Hospodářská správa.....	17
1.1.10. Centrální habsburské úřady.....	18
1.2. Politický a ústavní vývoj.....	20
1.2.1. Vladislavské zřízení zemské.....	20
1.2.2. Protihabsburského povstání 1546-47.....	24
1.2.3. Přátelské snešení.....	29
1.2.4. Zemské zřízení 1549.....	29
1.2.5. Česká konfese.....	30
1.2.6. Rudolfův majestát.....	33
1.2.7. Konfедераční plány v letech 1608-1615.....	39
1.2.8. Politický vývoj 1612-1617.....	41
2. Stavovské povstání a Česká konfederace.....	45
2.1. Ohavná rebelie.....	45
2.1.1. Sjezdy českých evangelických stavů 1618.....	45
2.1.2. Od defenestrace k České konfederaci.....	48
2.1.3. Stavovské apologie.....	54

2.2. Česká konfederace.....	56
2.2.1. Příprava České konfederace.....	56
2.2.2. Generální sněm a přijetí České konfederace.....	58
2.2.3. Ústavněprávní rozbor.....	59
2.2.3.1. Státoprávní forma.....	59
2.2.3.2. Panovník.....	60
2.2.3.3. Společné orgány.....	61
2.2.3.4. Orgány konfederovaných zemí.....	62
2.2.3.5. Defenzoři.....	62
2.2.3.6. Konfesní záležitosti.....	63
2.2.3.7. Obranná politika.....	63
2.2.4. Vývoj konfедераční hnutí 1619-1620.....	64
2.2.5. Význam a odkaz České konfederace.....	66
2.3. Potracení starobylé chvály české.....	67
2.3.1. Zimní král.....	67
2.3.2. Izolace a porážka.....	67
2.3.3. Analýza a důvody neúspěchu.....	71
3. Nástup absolutismu a Obnovené zřízení zemské.....	74
3.1. Pobělohorská konsolidace.....	74
3.1.1. Exekuce.....	74
3.1.2. Konfiskace.....	75
3.1.3. Rekatolizace.....	77
3.1.4. Exil.....	79
3.2. Obnovené zřízení zemské.....	80
3.2.1. Příprava a vydání.....	80
3.2.2. Ústavněprávní rozbor.....	81
3.2.2.1. Státoprávní forma.....	82
3.2.2.2. Panovník.....	83
3.2.2.3. Centrální úřady.....	83

3.2.2.4.	Česká dvorská kancelář	84
3.2.2.5.	Zemský sněm.....	85
3.2.2.6.	Zemská správa	86
3.2.2.7.	Organizace soudnictví.....	87
3.2.2.8.	Královská prokuratura.....	88
3.2.2.9.	Krajská správa.....	89
3.2.2.10.	Náboženství.....	89
3.2.2.11.	Jazyk.....	89
3.2.3.	Deklaratoria a Novely.....	89
3.2.4.	Význam Obnoveného zřízení zemského pro České království.....	90
4.	Komparace České konfederace a Obnoveného zřízení zemského.....	92
4.1.	Komparace z hlediska ústavněprávního.....	92
4.2.	Komparace z hlediska právní kontinuity.....	94
	Závěr.....	97
	Summary.....	99
	Prameny a literatura.....	100

Úvod

V pondělí 5. června 1617, den před zahájením českého zemského sněmu, který měl rozhodnout o budoucím českém králi, povolal Zdeněk Vojtěch z Lobkovic jménem krále Matyáše do české dvorské kanceláře nejvyšší zemské úředníky a rady soudů dvorského a komorního, aby jim, proti všem zvyklostem, ještě před zahájením sněmu přečetl královskou propozici, načež je vyzval, aby se k ní vyjádřili. Z hlavních postav nekatolické opozice byl přítomen Václav Budovec z Budova, Václav Vilém z Roupova i Vilém st. z Lobkovic. Trapné mlčení prolomil jediný z pánů, nejvyšší sudí Jiří z Talmberka, když na právo stavů na svobodnou volbu poukázal. *“Nemají-li dvou hlav na sobě, aby v takové odpory s císařem a králem, pánem svým, se nevydávali a obce proti němu nerozpalovali,“* opáčil prý na to Adam ze Šternberka, nejvyšší purkrabí a zastávce přijetí Ferdinanda Štýrského za českého krále.¹

Systematickým zastrašováním ochromená stavovská opozice byla zatlačena do kouta a zbývala jí pouze volba mezi rezignací a otevřeným odbojem.² Přijetím Ferdinanda Štýrského za českého krále na sněmu v červnu 1617 se České království ocitlo na osudové dějinné křižovatce. Střet koncepce stavovsko-evangelické a panovnícko-katolické, který probíhal ve středoevropském prostoru už téměř celé jedno století, šel ke svému vrcholu, aby stál na samém počátku nejničivějšího nábožensko-politického konfliktu, jaký do té doby Evropa poznala.

Obě tyto koncepce se zásadně promítly do významných ústavněprávních kodifikací tohoto období, a to do České konfederace z roku 1619 a Obnoveného zřízení zemského z roku 1627. Právě těmito kodifikacemi a obdobím, které těmto zemským zřízením předcházelo, se budu z hlediska ústavněprávního vývoje zabývat ve své diplomové práci.

---

¹ Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, ed. K. Trieftrung, II.s.28.

² MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.56.

1. Ústavní vývoj Českého království v době předbělohorské

Určující uspořádání Českého království od poloviny 15. století až do počátku 17. století představuje stavovská monarchie, kde se na vládní moci a jejím výkonu v celém státě podílejí vedle ústřední panovnické moci ještě další privilegované složky společnosti uzavřené v jasně odlišené stavu.³ Jedině tyto společenské vrstvy jsou nadány různou mírou politických práv.

K tomuto vývoji významně přispěly husitské války, po jejichž skončení se jasně vyhraňují tři stavy, panský, rytířský a měšťanský. Rovnováha sil, která mezi nimi zpočátku panovala, zaručovala vyrovnaný podíl vlivu na běh věcí zemských. Míra uplatnění panovnické moci na jedné a stavů na druhé straně a míra uplatnění jednotlivých stavů byla různá v každé zemi Koruny, navíc neustále proměnlivá a závislá na okamžitém stavu vzájemného poměru sil.

Pro období pohusitské a jagellonské je charakteristický přechod mnoha správních institucí do rukou stavů a ve značné míře omezení odvětví a institucí závislých ve svém výkonu výlučně na králi. Po roce 1500 jsou dominujícími stavovskými korporacemi (do r.1526) páni a rytíři, tehdy jejich převaha nad králem vrcholí. S nástupem energického Ferdinanda I. se situace dramaticky mění a přerůstá v chronický konflikt mezi nekatolickou stavovskou většinou a katolickým panovníkem o náboženskou svobodu a vliv v zemi. Nástup absolutismu spolu s centralizačním úsilím habsburských panovníků nakonec vedou k fatálnímu střetu těchto dvou koncepcí v letech 1618-1620.

Z hlediska práva a jeho dělení zůstává pro období stavovské monarchie určující systém feudálního dělení práva na právo šlechtické (zemské) a práva zvláštní, která byla šlechtickému podřízena a nesměla mu odporovat. Jen právo šlechtické upravovalo základní ústavněprávní vztahy - mezi šlechtou a panovníkem, mezi státem a králem, počet a práva zemských úředníků či správní organizaci království.⁴

---

³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.85.

⁴ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.79.

1.1. Správa a organizace

1.1.1. Panovník

Stavovský vliv na panovníka a na výkon jeho funkcí se projevoval především při obsazování českého trůnu. Nástupnictví prostým dědickým právem se v tomto období už uplatňuje jen z části, stavy nového panovníka vesměs přijímaly (nový král z již vládnoucí dynastie - Maxmilián II., Ferdinand II.) nebo skutečně volily, i když volba byla většinou dědickým právem ovlivněna (Ferdinand I., Fridrich Falcký). Před volbou nebo přijetím krále předkládali stavové kandidátovi své podmínky, shrnuté ve volební kapitulaci (soubor zemských privilegií), aby je potvrdil. Budoucí král dále musel při vstupu do země skládat přísahu (pokud byl cizinec) a potvrzovat zemská práva. Tuto přísahu opakoval i při vlastní korunovaci, kdy navíc ještě vydal stavům korunovační revers.⁵ Vymahatelnost dodržování těchto slibů a přísah už byla ovšem obtížnější, to ostatně během své vlády názorně ukázala většina habsburských panovníků.

K vládě Ferdinanda I. Habsburského patří posilování kompetencí královských institucí, zřizování institucí nových, formovaných už s použitím principů římského práva a směřující k absolutismu moderního státu. Počínající centralismus byl v rukou obnovující se panovnické moci spojen s novověkým pojetím byrokratického úřadu, schopného systematičností své činnosti fakticky ovládnout klíčové pozice ve státě. Zásadní zvrat ale při plynulém, byť na konflikty bohatém, vývoji nebyl možný a došlo k němu až v souvislosti s represivním postupem panovníka vůči celé společnosti (po bělohorské porážce) nebo vůči některé její složce (města 1547).

Král především disponoval mocí vojenskou. Mohl vypovídat válku, uzavíral mezinárodní smlouvy, nařizoval svolání zemské vojenské hotovosti, velel jí a uzavíral mír. Tato moc byla ovšem v mnohém omezena stavovskými výsadami. Šlechta měla pouze povinnost bránit zem proti zjevnému napadení státu a panovník nemohl zavazovat stát k jeho škodě (odstoupení státního území).⁶

V omezené míře se podílel na moci soudní (komorní, dvorský soud), měl právo předsedat zemskému soudu a právo udělovat milost. Na moci zákonodárné se panovník

---

⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.87.

⁶ ČORNEJ, Petr, et al. *Dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-851-9228-4.s.218. Ukázkovým příkladem je svolání zemské hotovosti Ferdinandem I. proti šmalkaldskému spolku v r.1546 a 47, což nakonec přerostlo v otevřený odpor proti panovníkovi.

podílel především svoláváním zemských sněmů a měl jako každý příslušník sněmu právo zákonodárné iniciativy. Královské propozice (návrhy) se projednávali zpravidla přednostně.⁷ Sněmovní usnesení vyžadovalo souhlas krále, až poté mohlo být zapsáno do zemských desek.

Lenní moc krále uvnitř země byla neomezená, zahraniční léna podléhala kontrole stavů a vyžadovala souhlas českého zemského sněmu.

Dále mu příslušela ochrana výkonu náboženství, dohled nad dodržováním kompaktát (do r.1567), schvalování konfesí a zavádění řádů do země⁸.

Finanční moc krále byla rovněž omezena vlivem stavů. Panovníkovy přímé důchody plynuly hlavně z královských měst, regálů, klášterů a různých poplatků (clo, mýto). Vybírání daní podléhalo souhlasu sněmu.⁹

Správní moc panovníka, hlavně při jmenování či odvolání úředníků, byla až na výjimky závislá na vůli šlechty.

V době panovníkovi nepřítomnosti v zemi se vyvinula praxe jeho zastupování královskými hejtmany. Instrukce pro hejtmany z roku 1528 stanovila, že mají být dva s 12 pomocníky. Pečovali především o zemský mír a proto jim podléhají hejtmané krajští a rady měst. Trvalejší instituce hejtmanů se však příliš nevžila, a tak se sám panovník vrátil k dřívější praxi a začal opět pověřovat zastupováním vybrané zemské úředníky. Za zemského správcování jeho druhorozeného syna Ferdinanda II. Tyrolského v letech 1547-1566 se pak prvně objevil titul místodržící. Poté vedli správu země na čas opět zemští úředníci, ale titul místodržících se už v této zástupné funkci udržel. Teprve v roce 1612, s opětovným přenesením panovnícké rezidence do Vídně, se místodržitelské kolegium stalo trvalým jevem, který přetrval až do pobělohorského období.

---

⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.83. Pořadí projednávání návrhů bylo zprvu volné, až Ferdinand I. se snažil, aby na první místo jednání byly zařazeny propozice (většinou berně na válku s Turky), po kterých sněm zavíral. Stavby poté začaly berně povolovat až po projednání vlastních záležitostí.

⁸ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4.s.246. 1556 – na pozvání Ferdinanda I. přišel do Čech jezuitský řád.

⁹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.79

1.1.2. Královská rada

Skutečná moc výkonná v zemi byla v rukou stavovských úředníků, jejichž jmenování bylo ovlivňováno šlechtou vyšší i nižší, která se na jednotlivých úřadech podílela v přesně stanoveném poměru.

Na vrcholu stavovsko-správní pyramidy Českého království se nacházelo osm hierarchicky odstupňovaných nejvyšších zemských úřadů, vyhrazených panskému stavu a další čtyři úřady obsazované nižší šlechtou. Páni zastávali úřady nejvyššího purkrabí, nejvyššího hofmistra, nejvyššího maršálka, nejvyššího komorníka, nejvyššího sudí zemského, nejvyššího kancléře, dvorského sudí a jednoho ze dvou karlštejských purkrabí, druhý byl jmenován z rytířů.¹⁰ Nižší šlechta pak ještě zastávala úřad nejvyššího písaře, podkomoří a purkrabí kraje hradeckého.

Nejvyšší úřady zemské byly svěřovány jednotlivým šlechticům prakticky na doživotí nebo potud, pokud by se jich sami zřekli. Král je nemohl odvolat a pokus domoci se úřadu za života jeho držitele byl trestán smrtí.¹¹

Nejvyšší zemští úředníci pak tvořili základ české královské rady.¹² S přisedíci zemského soudu představovali Radu v užším složení, spolu s přisedíci dvorského a komorního soudu v širším složení. Tento sbor, čítající téměř 30 pánů a asi 15 rytířů, stál na vrcholku zemské hierarchie a disponoval rozsáhlou zákonodárnou i výkonnou pravomocí.

Česká královská rada, někdy označovaná jako zemská vláda, byla zároveň i poradním orgánem panovníka, což bylo její původní poslání, odtud přesahovala v některých aspektech činnosti do záležitostí celého státu. Král byl vázán na spolupůsobení této rady prakticky ve všech důležitých otázkách souvisejících se správou království. Rada tak představovala orgán, který měl v zájmu stavů zamezit všem královským opatřením, která by zasahovala do práv stavů, byla tedy v jistém smyslu kontrolním orgánem nad panovníkem. V tomto orgánu se tak bezprostředně a interně projevoval dualistický charakter vládní moci.

---

¹⁰ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.329.

¹¹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.79.

¹² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.92. Konečné složení rady bylo jasně formulováno až roku 1526.

Vedle toho ovšem rada fungovala i jako trvalý výbor sněmu, na kterém požívala značného vlivu, a který na ni jednotlivě přenášel některé úkoly (obrana země, provedení berní) a pro který připravovala a prováděla ustanovení, dále nesmíme zapomínat, že fungovala i jako vlastní rada a výkonný orgán královský, kde kromě poradní funkce podle vůle královny rozhodovala jménem krále například revize rozsudků, o které byl král jako nejvyšší instance požádán.

Zemská vláda byla doplňována výhradně z řad přisedících zemského, dvorského a komorního soudu, tento fakt ukazuje, že v zemské stavovské správě předbělohorské již v této době existoval rozvinutý zvykový hodnostní postup.¹³

Stálost rady byla zaručena praktickou nesesaditelností zemských úředníků. Králi ovšem zůstalo vždy právo do rady jmenovat další osoby podle vlastní volby, vázán byl jen výběrem z panského a rytířského stavu ze zemí Koruny české. Tuto možnost využívali zejména habsburští panovníci, kteří pro posílení své mocenské pozice do rady často jmenovali představitele úřadů závislých výlučně na králi.¹⁴

Dualistická povaha rady nutila panovníky k vytváření jim oddaných osobních rad. Pro centralizaci správy v rámci habsburského soustátí a začátek pozvolného úpadku vlivu České královské rady byl podstatný vznik tzv. tajné rady ve Vídni na počátku panování Ferdinanda I, nejdůležitějšího orgánu dvora s poradní funkcí, který prakticky řídil zahraniční politiku a zasahoval i do podstatných otázek politiky vnitřní.

1.1.3. Česká královská kancelář

S obecným zaváděním písemného řízení a počínající byrokratizací veřejné správy stoupá v 16.století význam a funkce české královské kanceláře, jako hlavního orgánu pravidelné královské správy. V české královské kanceláři se soustřeďovala většina výkonné moci ve státě a byla jednotná pro všechny země Koruny. Kancelář jako celek sídlila v Praze a v jejím čele stál nejvyšší kancléř, který během stavovského období odpovídal nejen králi, ale i stavovské obci za to, že v písemnostech, které jeho úřad expeduje, není nic, co by bylo šlechtě ke škodě. Procházely jí všechny písemně vyřizované záležitosti mezi panovníkem a českými zeměmi a naopak, plnila funkci

---

¹³ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.336.

¹⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.92. Konečné složení rady bylo jasně formulováno až roku 1526. Od konce 16.století je do rady opět jmenován i pražský arcibiskup.

kanceláře a výkonného orgánu královské rady a vedla stálou písemnou agendu zemského sněmu. V obdobích nepřítomnosti panovníků (Ferdinand I., Matyáš) v Praze jsou zřizovány expozitury české kanceláře v jejich sídelních městech.

1.1.4. Zemský sněm

Rozhodující místo mezi všemi sněmy zaujímal český zemský sněm, byl vrcholem stavovské správy země, často přebíral do svého rozhodování záležitosti celé Koruny a měl rozhodující vliv při volbě krále.

Díky slabé vládě jagellonců se na počátku 16. století dostalo svolávání sněmů do rukou nejvyššího purkrabího. To se snažil od roku 1528 zvrátit Ferdinand I., v roce 1547 poprvé sněm zakázal a svolávání zemského sněmu pouze s královým souhlasem definitivně prosadil do zemského zřízení z roku 1549.

Král nebo jeho zmocněnec sněm zahajoval v plenárním zasedání, kterému předsedal nevyšší purkrabí. Zpravidla jen zahájení a závěr sněmu byly společné, jinak jednaly stavy odděleně a v jednotlivých kuriích si volily i své předsedy. Uvnitř kurií sice rozhodovalo mínění většiny, ale za uplatnění principu tzv. vážení, nerozhodovala prostá většina, ale hlasy nejdůležitější – podle bohatství či důstojství šlechticů či měst.¹⁵ K přijetí platného usnesení se vyžadoval jednomyslný souhlas všech stavů. Sněm jednal buď o královských propozicích, a to často přednostně, o obecných artikulích (návrzích stavů) či o zvláštních artikulích (návrhy jednotlivých sněmovníků). K platnosti usnesení se od nástupu habsburků vyžadoval výslovný projev panovníkova souhlasu (často zprostředkovaným vysláním královského relátora), až poté mohlo být zapsáno do zemských desek. Od 16. století byla sněmovní usnesení běžně publikována tiskem.¹⁶

Nejčastějším obsahem sněmovních jednání bylo povolování berní panovníkovi. V rámci dalších pravomocí sněm dával souhlas ke svolávání zemské hotovosti a dohlížel na zemský mír a pořádek.

Sněmy disponovaly i mocí zákonodárnou a jejich usnesení se zvláště v 16. století stávají nejdůležitějším pramenem stavovského práva.

---

¹⁵ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.54-56. Zemské sněmy byly skutečnou přehlídkou zemské hierarchie. Závěry zde vznikaly spíše postupným formulováním obecného názoru než jakýmkoliv hlasováním. Nejpřednější zemský úředník (nejvyšší purkrabí) formuloval svůj hlas a ostatní páni k němu poté podle svého pořadí zaujíмали stanovisko tzv. přimluvu.

¹⁶ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.65.

Do správní pravomoci sněmů patřila úprava náboženských otázek, udělení inkolátu (přijímání cizinců do země, které teprve opravňovalo k přijetí zemského statku) či úprava mincovních a horních poměrů v zemi.

Státní dualismus se projevoval tím, že sněmovním souhlasem nechával král procházet téměř všechny záležitosti důležité pro stabilitu státu, které byly panovníkově i stavovské moci společné, to bylo hlavně uzavírání mírových smluv, celistvost korunních zemí, zcizení korunních statků a přijímání a vydávání zemských zřízení.¹⁷

S účastí na sněmu se pojily značné náklady, takže i když měl u šlechtických kurií právo na účast každý osobně, tak především zástupci nižší šlechty a měšťané vysílali na sněm své zvolené zástupce. Zástupci nižší šlechty byli do poloviny 16. století voleni a vysílání krajskými sněmy na náklady krajů, zástupci měst byli určeni městskou radou a vysílání na náklady města.¹⁸

1.1.5. Krajské sněmy

Krajské sněmy neboli sněmíky dosáhly svého vrcholu v jagellonském období, kdy se scházely jako shromáždění všech tří stavů na základě svolání krajských hejtmanů. Kompetence krajských sněmů byla široká, zabývaly se problematikou krajské správy, bezpečnosti, ale jejich hlavní význam spočíval v tom, že byly oporou zemského sněmu. Byla zde zveřejňována usnesení přijatá zemským sněmem, na nich byly usnášeny obecné artikule, sloužící jako podklad pro jednání zemského sněmu a byli zde voleni delegáti nižší šlechty a měst na zemské sněmy.

Ferdinand I. se v rámci centralistických snah snažil hned od počátku své vlády omezit právě tento nejnižší článek samosprávy, ve kterém spatřoval zárodek stavovské opozice, a proto hned roku 1528 zakázal svolávání krajských sněmů bez souhlasu krále, zákaz byl opakován v roce 1547 a roku 1549 vešel do zemského zřízení. Instrukce krajských sněmů, jako zárodku zastupitelské soustavy šlechtické a měšťanské, začala rychle upadat. Poslední krajský sněm byl svolán pro přípravu zemského sněmu 1575.¹⁹

---

¹⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.94.

¹⁸ Tamtéž, s.93. V městské kurii patřil hlas vždy městu jako celku.

¹⁹ Tamtéž, s.111. Po roce 1549 panovník svolal pouze dva krajské sněmy v letech 1561 a 1575.

1.1.6. Generální sněm

Vedle sněmů zemských a krajských byl ve stavovském období několikrát svolán i sněm generální, jakožto vrcholný orgán zemí Koruny. Sněm byl svoláván panovníkem a účastnily se ho delegace z jednotlivých zemí, volené na příslušných zemských sněmech, a ve kterých bývaly zastoupeny všechny stavy jednotlivých zemí. Každá země disponovala jedním hlasem, usnesení bylo po královském schválení zapisováno do zemských desek a zavazovalo jen ty země, které s ním výslovně souhlasily.²⁰

Povaha generálního sněmu příliš nevyhovovala centralistickým snahám Habsburků, když se jim nepodařilo prostřednictvím generálních sněmů prosadit svou vůli, která spočíval především v nařízení mimořádné berně, tak od jejich svolávání upustili. Generální sněmy se vrací během stavovského povstání, jako stavovská platforma v rámci habsburského soustátí.

1.1.7. Organizace soudnictví

Zemský soud, ústřední orgán české stavovské obce, zasedal na Pražském hradě, formálně mu předsedal panovník (v jeho nepřítomnosti nejvyšší purkrabí), jednání řídil zemský sudí. Jako nejvyšší soud šlechty, kterému ve sporech majetkových příslušelo soudit i krále, a který svými obecnými nálezy vytvářel nové právní normy, nemohl být podroben vyšší autoritě. Rozhodoval tedy v první a zároveň poslední instanci. Naopak do roku 1547 bylo možné se k zemskému soudu odvolat od soudu dvorského či komorního. Soud projednával spory týkající se majetku šlechty a byl výlučným soudem pro spory o tzv. svobodné statky. Pro zemský soud této doby je charakteristické nejen jeho organizační dotvoření, ale současně i posun od tradičního svobodného nalézání práva, které začíná být omezováno přijetím zemských zřízení. Sestával jednak z dvanácti nevyšších zemských úředníků z řad pánů i rytířů, jednak z přísedících, kterých bylo na konci 16.století dvanáct, případně třináct.²¹

V komorním a dvorském soudu – oba byly obsazovány týmiž přísedícími – naproti tomu zasedali jen někteří z nevyšších zemských úředníků a kolísající počet řadových soudců. Kompetence těchto tří tribunálů v předbělohorském období dalece přesahovala

---

²⁰ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.61.

²¹ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.334. Zasedl-li v soudu i rožmberský vladař, jež měl vyhrazeno zvláštní místo a virilní hlas.

oblast jurisdikce, neboť přisedící zemského soudu tvořili zároveň českou královskou radu.

Komorní soud, předsedal mu nevyšší hofmistr, představoval původně královský soud pro celou Korunu, ztratil za Vladislava II. svou působnost ve vedlejších zemích a na Moravě a začal konkurovat soudu zemskému, což se v průběhu let opět změnilo v souvislosti s větší mírou uplatňování habsburské královské autority, která přinesla i zvětšující se počet přisedících.²² U komorního sporu mohly být souzeny původně všechny spory, které nepodléhaly soudu zemskému, jeho agenda se ale postupně zužovala. V 16.století soudil delikty namířené proti královskému majestátu. Viktorin Kornel ho počítal za druhý stavovský soud na zemském právu.

Dvorský soud se po roce 1497, kdy se vzdal Vladislav II. práva odúmrtí, omezil jen na funkci nejvyššího lenního soudu Koruny. Zasedání dvorského soudu, v jehož čele stál dvorský sudí, se časově vázalo (předcházelo) na zasedání komorního soudu.

Po porážce prvního protihabsburského povstání využil Ferdinand I. situace k oslabení politického významu královských měst a roku 1548 zřizuje Radu nad apelacemi neboli apelační soud, kterému podřizuje soudy městské jako příslušnou odvolací instanci. Soud měl původně soustřeďovat odvolání od všech soudů v zemi, ale to se panovníkovi pro silný odpor šlechty nepodařilo prosadit. Rozhodoval jak o civilních, tak i trestních sporech. Jeho působnost se vztahovala na všechny obyvatele, kteří pobývali ve městě nebo měli ve městě majetek, z kterého platili dávky. Všechny členy soudu jmenoval král nezávisle na stavech, ale s respektem ke stavovskému složení. Soud tvořil prezident a 13 radů. Byl to první byrokratický soud v našich zemích a stal se základem příští výstavby trojinstančního systému v období absolutismu.²³ Apelační soud rovněž podpořil užívání Koldínova zákoníku pro městské soudy, který sjednotil do té doby rozdrobené městské právo. Prostřednictvím apelačního soudu si panovník upevnil svoji pozici v systému soudnictví.

---

²² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.98. Za Ferdinanda I. dosáhl počet přisedících až 28.

²³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.60.

1.1.8. Územně správní organizace

Základní jednotkou zemské správy zůstává správa krajská. V době vlády Jiřího z Poděbrad se počet krajů ustálil na 14.²⁴ V čele krajů stojí dva hejtmané, pro které byl roku 1517 přijat zemským sněmem zvláštní hejtmanský řád, který jim stanovil práva a povinnosti v oblasti krajské policie. Krajští hejtmané již neměli moc soudní, patřila jim však rozsáhlá povinnost správní, která spočívala především ve výkonu krajské policie, což obnášelo stíhání zločinců, odbojníků, zajišťovali bezpečnost cest, dozороvali minci, vybírali berně a svolávali krajskou hotovost. Další hejtmanský řád z roku 1528, který vešel do zemských zřízení, zrušil volbu hejtmanů krajskými sněmy a stanovil napříště jmenování hejtmanů králem z místní šlechty.

Daleko větším omezením samosprávy prošly kraje po roce 1547. Během odbojného vystoupení stavů proti Ferdinandovi I. sice opozičníci přijali tzv. Přátelské snešení, které opětovně posiluje samosprávu a její pravidelné fungování, ale po jeho porážce byla právě samospráva spolu s městy nejvíce postižena panovníkovou odplatou.²⁵ Významné omezení krajských sněmu, vyloučení legality landfrýdů, sdružující šlechtu a města k záštitě veřejného míru (zakázáno Zemským zřízením z roku 1549), a zrušení vojenských krajských hejtmanů, znamenalo významnou změnu podílu na výkonu vlády v krajích ve prospěch krále.

1.1.9. Hospodářská správa

Společná suverenita krále a stavů zasahovala téměř do všech správních oblastí. Jedinou výjimkou zůstala správa hospodářská, která zůstala, s výjimkou bernictví, po celé předbělohorské období v moci panovníka.

V důsledku úbytku zdrojů královských příjmů a neochoty stavů povolovat berně, musel Ferdinand I. hospodářskou správu reorganizovat. K tomuto účelu zřídil roku 1527 úřad české komory, která měla jednotně organizovat správu financí panovníka pro celou Korunu bez ohledu na stavy. Podřízena byla centrálnímu habsburskému úřadu dvorské

---

²⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.112.

²⁵ VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus*. In: *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s. 53.

komory a v podmínkách českého státu představuje první byrokratický úřad v plném slova smyslu.²⁶

Na pozemkový majetek dohlíželi dva královi úředníci, a to královský prokurátor a hejtman německých lén. Královský prokurátor měl původně za úkol zrevidovat stav pozemkové držby a postarat se o návrat statků do králova majetku, to v sobě obnášelo soudní vymáhání odcizených statků, tato soudní a procesní stránka prokurátorovy činnosti postupně převládla, vždy ve spojitosti s královskými příjmy nebo královým majetkem. Prokurátor se tak stal královým zmocněncem v procesech, hájil na soudech zájmy fisku a vykonával exekuce a tresty uložené při procesech. Od 16. století mu přibyla ochrana královských klášterů a zastupování židů.²⁷ Královský prokurátor byl podřízen české komoře.

Podobně jako úřad prokurátora se vyvinul úřad hejtmanství německých lén, v jeho čele stál hejtman, ten měl na starost revizi stavu držby zahraničních lén, návrat odpadlých lén a vedení kompletní agendy zahraničních lén, z toho vyplýval výběr lenních poplatků, lenních reversů a současně byl i soudní institucí pro německá léna. Jako jediný úřad té doby úřaduje německy.

Centrálním úředníkem, na jehož úřad neztratil král zcela vliv, byl i královský mincmistr. Úřad mincmistra se stabilizuje až po přijetí doplňku k Vladislavskému zemskému zřízení tzv. Narovnání o hory a kovy z roku 1534, kdy dochází k obnově výsadních horních práv.²⁸ Kromě kontroly výsadního královského práva ražby mince, dohlížel současně i na zachování horních zákoníků a horního regálu. S tím souvisela i funkce soudní. Soud královského mincmistra sídlil v Kutné Hoře a od roku 1534 byl výlučný pro všechny významnější horní pře v celé Koruně.²⁹

1.1.10. Centrální habsburské úřady

Jako protiváha úřadům a správě jednotlivých zemí soustátí začaly za vlády Ferdinanda I. působit ve Vídni centrální úřady, prostřednictvím kterých dokázal habsburský panovník uplatnit a prosadit společné pojetí zahraniční politiky, finanční správy a vojenských záležitostí. Správní orgány, které pro tyto oblasti vytvořil, nebyly

---

²⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.105.

²⁷ Tamtéž, s.103.

²⁸ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s93.

²⁹ Tamtéž.,s.59.

úřadům jednotlivých států nadřazený, ale jejich význam v budoucnu se stoupajícím absolutistickým tlakem neustále rostl a instituce jednotlivých států postupně zatlačoval, což se projevilo zejména po roce 1620.

Zahraniční politiku řídila tajná rada, finanční správu dvorská komora a vojenské záležitosti dvorská válečná rada. Vedle těchto úřadů existovala ještě dvorská rada³⁰, jako nejvyšší odvolací soudní instance a dvorská kancelář, která expedovala písemnosti z osobní pravomoci panovníka a dalších centrálních úřadů, dvorská rada a dvorská kancelář ovšem fungovaly pouze pro rakouské země.³¹

Pro správní organizaci tohoto období je charakteristické úzké propojení, často na personální bázi, mezi mocí zákonodárnou, výkonnou i soudní. Většina vyšších úřadů byla soustředěna do rukou úzké skupiny české šlechtické oligarchie, která sama rozhodovala, koho mezi sebe vpustí. Kolem roku 1500 existovalo v zemi 47 staropanských rodů, z toho jich během let 1526-1618 na nejvyšší úřady dosáhlo pouhých 20.³²

Habsburští panovníci se tuto těžko proniknutelnou stavovskou hráz proti jejich centralistickým snahám snažili soustavně narušovat a od druhé poloviny 16. století se jim to začalo postupně dařit. Zlomový je v tomto rok 1599, kdy se podařilo do nejvyšších úřadů Českého království prosadit katolické radikály, což znamenalo výraznou změnu mocenských pozic, která nemalou měrou přispěla k povstání nekatolických stavů o devatenáct let později.³³

Byrokratizace a centralizace správy, kterou začali prosazovat habsburští panovníci v 16. století, se stala základem absolutistického státu, který definitivně přejímá otěže státoprávního vývoje středoevropského prostoru po třicetileté válce.

---

³⁰ MAŤA, Petr. Svět české aristokracie: (1500-1700). Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.337. V roce 1591 byl říšským dvorským radou jmenován Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (1568-1628), pozdější český kancléř (1599) a klíčová postava habsburské politiky v Čechách. Byl prvním českým šlechticem, který tento úřad zastával.

³¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.109.

³² MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.329.

³³ ČORNEJ, Petr, et al. *Dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-851-9228-4. s.226.

1.2. Politický a ústavní vývoj

1.2.1. Vladislavské zřízení zemské na pozadí mocenského boje šlechty a měst

Klíčovým mezníkem v dalším vývoji stavovství v Čechách bývá označován náboženský smír mezi kališnickou a katolickou církví uzavřený na kutnohorském zemském sněmu roku 1485.³⁴ Ostré dělení společnosti do dvou konfesních táborů, v jejichž rámci stavy městský a šlechtický úzce spolupracovaly, začalo ztrácet smysl. Jestliže husitská revoluce přivedla města na vrchol moci a pro Jiřího z Poděbrad představovala významnou oporu, tak právě vláda jagellonských panovníků Vladislava a Ludvíka znamenala pro královská města hospodářský i politický ústup ze slávy, a to hlavně v důsledku hospodářského vzestupu šlechty. Křehká rovnováha byla narušena a pomyslná ručička vah se významně vychyluje ve prospěch urozených, aby se během trvání stavovské monarchie již nikdy zcela nevrátila do původního stavu.

Šlechta, která dosud žila z feudální renty a zisků z dvorské a vojenské služby, začala v druhé polovině 15. století rozvíjet své podnikatelské aktivity a konkuruje tak městům v oblastech, které byly dříve výhradním předmětem jejich těžce vydobytých privilegií.

Na vrchnostenské půdě vznikají režijní velkostatky, jež zásobují majitele panství i místní trh zemědělskými produkty. Současně se vytváří hustá síť poddanských městeček a měst. Vrchnosti projevují snahu, aby jejich města dosáhla hospodářské úrovně měst královských. Poddanská městečka jsou povyšována na města, dostávají řadu výsad umožňujících jejich rozvoj. Svou činností způsobují stagnaci královských měst, neboť omezují jejich řemeslnou výrobu a narušují dosavadní tržní vztahy. Mimořádný zdroj příjmů přinášelo šlechtě rybníkářství, jak ukazuje příklad Rožmberků i Pernštejnů.³⁵ Nejvýnosnější byla ovšem výroba piva spojená s vrchnostenským monopolem. Poněvadž se královským městům výrazně zmenšil odbyt tohoto oblíbeného nápoje, vznikl o právo na jeho vaření vleklý politický boj.

Současně s tím posilovali páni a rytíři své mocenské pozice, rozhodovali na sněmech i v zemských úřadech a podíleli se na výkonu soudnictví. Tento trend zesílil zejména po vzájemném „porovnání“ o obsazování zemských úřadů z března 1485, ke kterému došlo na témž kutnohorském zemském sněmu, kde byl ujednán již výše zmíněný smír mezi

---

³⁴ ČORNEJ, Petr, et al. *Dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-851-9228-4. s.209. Původně uzavřen na 31 let, r. 1512 je prohlášen za „věčný“.

³⁵ FRANCEK, Jindřich. *24.10.1517 - Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2006, 122 s. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-865-1567-2.s.15

utrakvisty a katolíky. Je přirozené, že v takové situaci usilovali o legalizaci svého postavení formou kodifikace zemského práva.

Vzhledem k tomu, že starší právní knihy, pocházející většinou z doby předhusitské, zachycovaly právní stav, který ne zcela odpovídal poměrům poslední čtvrtiny 15.století, vydala se šlechta cestou postupného vytváření normativních podkladů pro kodifikaci. Koncem osmdesátých let a po celá devadesátá léta 15.století vydávají zemské sněmy a zemský soud nálezy, jež sledují jediný cíl, a to krok za krokem právně vyjádřit a upevnit vedoucí postavení šlechty v zemi i ve státě.³⁶ Nemálo jim nahrávala situace okolo komorního soudu, který díky Vladislavově vladařské neprůbojnosti šlechta zcela ovládla a získala tak možnost významně ovlivňovat případné stavovsky hraniční spory.

K právnímu zajištění svých politických zisků učinila šlechta první krok již roku 1487, kdy byla zemským sněmem zřízena komise k sepsání zemského práva, ale články, které předložila, nebyly přijaty. To se opakovalo v roce 1497, kdy se sněm, se souhlasem krále Vladislava, usnesl na sepsání zemského práva. Základní články a hlavní zásady kodifikace byly dohodnuty s panovníkem v Bratislavě v listopadu 1499 (tzv. Zůstání prešpurské). Na konečné redakci se pak podílela tříčlenná komise, ve které zasedali Petr a Zdeněk ze Šternberka a královský prokurátor Albrecht Rendl z Oušavy³⁷. Rendl byl hlavním autorem a ideologem díla, vycházel z koncepce, že královská města jsou poddanými panovníka, který je zastupuje na sněmech, právě tak jako šlechtické vrchnosti zastupují své poddané. Z tohoto důvodu se domníval, že městský stav není rovnoprávný se stavy šlechtickými.

Zákoník sestával z 554 původně nečíslovaných článků³⁸, ve kterých je bez hlubšího systému shrnuto právo zemské, a to ve formulacích, které jeho autoři našli v zemských deskách. Obsahuje právo ústavní, procesní, správní, předpisy o pravomoci a odpovědnosti zemských úředníků, právo majetkové, dědické,

---

³⁶ KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Praha : Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86197-91-3.s.40.

³⁷ FRANCEK, Jindřich. *24.10.1517 - Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2006, 122 s. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-865-1567-2.s.24 Albrecht Rendl z Oušavy pocházel ze zchudlého rytířského rodu, pejorativně označován jako „Rendl ze mlejna“, získal právní vzdělání a vstoupil do služeb Zdeňka Lva z Rožmitálu, pozdějšího nejvýznamnějšího zemského úředníka, udělal závratnou kariéru, na které velice lpěl. Během vyhrocení sporů mezi městy a šlechtou v letech po vydání Vladislavova zřízení neváhal pružně měnit strany.

³⁸ Tamtéž, s.26. Články očísloval až po několika letech Racek Doubravský, když připravoval latinský překlad pod názvem Constitutiones terrae pro Ferdinanda I.

trestní, předpisy o poddaných a čeledi a předpisy policejní povahy.³⁹ Po formulační stránce je pozoruhodná snaha autorů vzbuzovat dojem starobylosti jednotlivých ustanovení a dojmu, že v zákoníku není nic jiného než to, co od starodávna v Čechách platilo, tj. co šlechta jako svá práva užívala. Politické důvody této koncepce ve sporu s městy jsou zřejmé. Měla šlechtu uchránit před oprávněnou výtkou, že si usurpuje výlučné postavení na úkor stavu městského.

Zatímco v Zůstání přešpurském se ještě v čl. 2 a 11 hovoří o třech hlasech stavů, tak v konečné podobě se již s městy nepočítá (čl.493). Protiměstský ráz zemského zákoníku pak umocnil článek 576 konstatováním, že toto zřízení je konečné, změnit se může jen se souhlasem pánů a rytířů: „*Než panský a rytířský stav měl jest vždycky vůli a svobodu práv svých přičiniti aneb ujeti. A též ještě sobě oba dva stavové svobodu pozuostavují, oč by se kolikvěk ta dva stavy na obecním sněmu svolily, budú moci práva přičiniti aneb ujeti.*“⁴⁰

Zákoník byl pak pod názvem Zemská zřízení království českého (běžně se používá název Vladislavské zřízení zemské) přijat zemským sněmem 11. března 1500 proti výslovnému odporu městského stavu a 18. července také chvatně vydán tiskem (nestránkovaný text, nečíslované články). Teprve v únoru 1502 slíbil král Vladislav nový zákoník chránit a prosazovat, načež bylo Vladislavské zřízení zemské zapsáno do zemských desek.

Politický obsah a okolnosti přijetí zákoníku vedly k jeho častým změnám a doplňování, které byly závislé jak na vývoji politických a společenských konfliktů, tak i na změnách právního řádu, které si vynucovaly ekonomické potřeby stavovské společnosti. Zemské zřízení bylo vydáno v Čechách ještě ve třech dalších redakcích.

V roce 1530 byla vydána nově jen část kodifikace v novém uspořádání, roku 1549 bylo vydáno celé nové zemské zřízení, ve kterém je řada podstatných změn, a to jak po formální stránce, kdy došlo k jeho úplnému přepracování, zdokonalení systému a opatřením díla obsahem a věcným rejstříkem, tak po obsahové, mimo jiné byla zdůrazněna úloha panovníka, rozsah a nedotknutelnost jeho práv a poprvé bylo uzákoněno stíhání deliktů urážky majestátu. Zemským

---

³⁹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.

⁴⁰ KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha : Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86197-91-3.s.266.

zřízením z roku 1549 byla podstatně omezena práva stavů jako důsledek porážky prvního protihabsburského povstání (viz níže). Zemské zřízení vydané v r. 1564 pak obsahovalo jen nepodstatné změny formální povahy a platilo až do roku 1627.

Spor mezi šlechtou a městy se dále vyhrocoval. Během roku 1502 vytvořila města obranný spolek, který tvořilo celkem 32 měst. Veřejně prohlásila, že neuznávají regentskou zemskou vládu panských hejtmanů ani rozhodnutí zemského soudu, odmítají účast na zemském sněmu a opatřila si vlastní vojenskou hotovost. Šlechta reagovala obdobně a uzavřela jednotu panského a rytířského stavu.

Zmatky kolem sporu o zemské zřízení trvaly až do roku 1517. 24. října došlo na zemském sněmu v Praze k uzavření Svatováclavské smlouvy (sněm zahájen 28. září, na den sv. Václava), již měly být ukončeny rozbroje mezi městy a šlechtou a nastolen mezi nimi dočasný mír. Smlouva stanovila zásadu, že měšťané mají být souzeni městskými soudy, šlechtici soudem zemským. V určitých případech byla uznána soudní pravomoc měst nad šlechtici a vytvořena soustava kolizních norem pro spory mezi šlechtici a měšťany, která pak platila až do Josefínského soudního řádu z roku 1781.⁴¹ Konečně přiznala měštům právo třetího hlasu na zemském sněmu, oplátkou pro sebe uznala města závaznost Vladislavského zřízení zemského. Svatováclavská smlouva dále prohlásila všechny trhy ve městech za svobodné, otevřená zůstala „pouze“ otázka vaření piva mimo královská města.

Způsob přijetí Svatováclavské smlouvy – bez souhlasu mladého krále Ludvíka - jen potvrdil faktickou mocenskou situaci v zemi, která trvala již od roku 1508.⁴² Tehdy, na základě králem Vladislavem stvrzeného usnesení svatojakubského zemského sněmu, převzal, za zřídka kdy přítomného krále, faktickou vládu nad Českým královstvím nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu. Spolu s ním vládl sbor ustanovených regentů, kteří se rekrutovali z členů zemského soudu.

Svatováclavská smlouva byla prvním doplňkem k zemskému zřízení. Dále byla roku 1523 k zemskému zřízení připojena Smlouva o ručnicích, která shrnula dříve vydané policejní předpisy o užívání střelných zbraní. Měla celkem 22 článků a

---

⁴¹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.88.

⁴² FRANCEK, Jindřich. *24.10.1517 - Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2006, 122 s. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-865-1567-2.s.86. Král stavům vzkázal, aby mu napříště všechno, na čem se dohodnou, poslali k prozkoumání a konečnému rozhodnutí. Stavové se však ohradili a konstatovali, že „*by to byla veliká nesvoboda a proti našim právům starodávním, a mohla by časem přijíti nějaká náhlá potřeba, že by nebylo lze odtahův nějakých působiti a na královo vyrčení čekati, nežli by posel zase od krále vrátil, až by dosti škody v zemi se státi mohlo.*“

za nošení ručnice bez „fedrovního listu“ ukládala poměrně vysokou pokutu nebo až půlroční vězení. Jejím politickým smyslem byl především zákaz volného užívání zbraní poddanými.⁴³

K obnově výsadních horních práv došlo až roku 1534, kdy byla k zemskému zřízení připojena Smlouva o hory a kovy.⁴⁴ Přinesla nové rozdělení výtěžku horního regálu a kromě jiného tu byl nově upraven podíl panovníka na výtěžku dolování, tzv. urbura, který byl původně stanoven na každý osmý koš rudy a nyní byl snížen na každý desátý.⁴⁵ Panovník musel navíc souhlasit s omezením svého horního regálu, zůstala mu vyhrazena těžba stříbra a zlata, ostatní nerosty mohli těžit stavové. „Narovnání o hory a o kovy“ se stalo důležitým pramenem horního práva až do 19. století.

Roku 1600 byl pak k zemskému zřízení připojen traktát královského prokurátora Jakuba Menšíka z Menštejna „O mezích, hranicích, soudu a rozepří mezní“, ve kterém bylo písemně zachyceno dosud obyčejové právo, kterým se zřídilo rozhodování sporů o hranice pozemků.⁴⁶

1.2.2. Protihabsburského povstání 1546-47

Zemské zřízení zemské z roku 1500 je v duchu české právní tradice hlavně kodifikací zemského, tedy šlechtického práva. Jeho jednotlivé novely i doplňky úzce souvisí s politickým vývojem v Českém království během 16.století, zvláště pak nové zemské zřízení z roku 1549. Tato kodifikace byla důsledkem porážky prvního protihabsburského povstání a jasně signalizuje změnu kurzu v razanci uplatňování panovnické moci, kterou ovšem předznamenávala trpělivá Ferdinandova politika během první etapy jeho vlády.

V tomto kontextu nelze pominout ústavní projekt odbojného stavovského spolku, který byl formulován v tzv. Přátelském snešení v březnu 1547.

---

⁴³ KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. Vladislavské zřízení zemské : a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Praha : Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86197-91-3.s.96-7, 287-291.

⁴⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.104. Na počátku vlády Ludvíka Jagellonského se podařilo Šlikům přisvojit si veškeré zisky z těžby stříbra v jáchymovských dolech a dokonce začali razit vlastní mince – tolary. Na čas tak fakticky zanikl horní i mincovní regál. S.108. Už v roce 1528 se Ferdinandovi podařilo dohodou se Šliky získat mincovní regál zpět.

⁴⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.88.

⁴⁶ Tamtéž, s. 88.

Už během prvních let vlády se začaly objevovat první rozpory mezi katolickým panovníkem a převážně nekatolickými českými stavy, ale náboženské spory byly jenom jednou z více třecích ploch a ne tou nejdůležitější.

Od počátku Habsburkovy vlády docházelo ke konfliktům s městy. V roce 1528 zrušil spojení Starého a Nového města, ke kterému došlo bez souhlasu krále Ludvíka v roce 1518, a zakázal pod trestem ztráty hrdla a majetku obnovení jednoty pražských měst.⁴⁷ Ke stejnému cíli, oslabení třetího stavu jako případného zárodku opozice, směřovalo i nařízení o zákazu konání shromáždění velkých obcí bez výslovného souhlasu krále, což platilo nejdřív jen pro města pražská, později se toto omezení vztahovalo i na ostatní královská města. Velká obec, schůze všech dospělých plnoprávných obyvatel města, která sehrála tak důležitou úlohu v době husitské, tedy začíná definitivně ztrácet na významu.⁴⁸

Roku 1528 Ferdinand zakázal svolávání krajských sněmů bez souhlasu panovníka, což značně oslabilo nižší šlechtu a měšťanstvo, kteří tak přišli o platformu setkávání a možnost výraznější účasti na politickém životě. To se samozřejmě promítlo i na zemských sněmech, kam dříve sněmy krajské vysílaly své delegace, ty se tak postupně staly doménou vyšší šlechty, jejíž příslušníci měli dostatek prostředků se sněmu účastnit osobně.

Panovník zde obratně využil nejednotnosti stavovské obce, což se projevilo i v další, nanejvýš citlivé záležitosti, a tou byly berně, které panovník potřeboval na neustálé války s Turky. Dohadování o jejich výši se ostatně stalo každoročním folklórem zemských sněmů.⁴⁹

K dalšímu střetu s městy došlo v roce 1534, kdy Ferdinandův finanční aparát přišel s myšlenkou reformovat daňový systém. V královských městech měla být vybírána tzv. třicátková daň, taxa z veškerého prodaného zboží (tvořila asi 3% z ceny), daň v Čechách zatím neznámá.⁵⁰ Tíže této „daně z obratu“ dopadala hlavně na města, vyvolala růst cen a v některých městech dokonce došlo v této souvislosti k nepokojům. Některé městské

---

⁴⁷ *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. 3. dopln. a ilustr. vyd. Praha: Libri, 1998, 571 s. ISBN 80-859-8306-0. s.298. V roce 1518 sjednotil pražská města staroutraktvista Pašek z Vratu, r. 1523 byl králem sesazen, aby se do úřadu purkmistra dostal o rok později pučem znovu. Pašek v Praze zavedl tvrdou samovládu a těžce stíhal zejména luterány. R. 1528 byl králem zbaven úřadu a z Prahy vypovězen. Tento v právu zběhlý dobrodruh zemřel v klidu a pokoji na svém panství v Toušeni r. 1533.

⁴⁸ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1. s.70.

⁴⁹ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 3. Od nástupu Habsburků (1526) k pobělohorskému stmívání (1627)*1. vyd. Praha: Baronet, 1994, 239 s. ISBN 80-856-2197-5. s.35.

⁵⁰ JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Kniha 1, 1526-1547. Díl 2, Doba předbělohorská*. 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 359 s. s.157.

radly dokonce odmítaly novou berní vybírat a král nakonec musel taxu z prodeje zrušit. Proti Ferdinandovi se začala pomalu formovat stavovská opozice, tažená hlavně měšťanstvem a nižší šlechtou, dvěma stavy, které byly královou politikou nejvíce postiženy.

V roce 1546 došlo v souvislosti s postupem reformace na území Svaté říše římské k tzv. šmalkaldské válce, střetem císaře Karla V. se šmalkaldským spolkem, který v prosinci 1530 utvořilo ve Šmalkaldech devět protestantských knížat a jedenáct říšských měst na obranu proti každému útoku na protestantskou víru a politickou samostatnost ze strany císaře Karla V. a katolických stavů. V čele spolku stáli saský kurfiřt Jan Fridrich a lanckrabě hessenský Filip. Ferdinand I. svého císařského bratra podpořil, ale nedostávalo se mu konkrétních prostředků vojenských i finančních.

Na zemském sněmu v červenci 1546 stavové králi přivolili ke svolání zemské hotovosti pro případ ohrožení země nepřitelem, ale žádosti o finanční pomoc vyhověli jen částečně. Král svolal na 10. září 1546 vojenskou hotovost ke Kadani. Vojsko se nakonec shromáždilo ve značně neúplné podobě, navíc značně neochotně bojovat proti souvěrcům, přestože se král snažil náboženské důvody vyloučit. Ferdinandovi se nakonec podařilo přesvědčit většinu hotovosti k překročení hranic do Saska, ale musel se omezit jen na obsazení českých lén, navíc mu 5. listopadu končil mandát pro svolání vojska, poté bylo vojsko rozpuštěno.⁵¹

Válka ovšem pokračovala a Ferdinand musel znovu reagovat. Časová tíseň jej nutila opět hledat pomoc českých stavů. Dne 12. ledna vydal mandát, kterým povolal bez projednávání se stavy zemskou hotovost do pole, pod záminkou vpádu Jana Fridricha na území Koruny. Sixt z Ottersdorfu o králově mandátu napsal: „*porušiv těžce zřízení zemské, všech dalších sporů a osudných pohrom příčinou se stal.*“⁵² Mandát přikazoval svolání zemské hotovosti, která měla v rozporu se zemskými privilegii táhnout za hranice státu.

Na shromaždiště do Litoměřic přispěchaly jen oddíly několika šlechticů a tři katolických měst: Plzně, Českých Budějovic a Ústí nad Labem. Následná vyjednávání s českou šlechtou skončila bez výsledku.

V půlce února se v Praze schází sjezd opoziční stavovské obce, kterou tvoří pražská města a část šlechty, zejména nižší. Opozičníci především protestovali proti královu

---

⁵¹ JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Kniha 1, 1526-1547. Díl 2, Doba předbělohorská*. 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 359 s. s.203-214.

⁵² Sixt z Ottersdorfu: *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. 1. 1547/II*. Praha ed. K. Trieftrung, 1872. s. 60 – 87.

mandátu, požadovali na králi svolání zemského sněmu a zároveň založili stavovský spolek, který je měl chránit před případným královým postihem.

18. března se sešel i přes králův zákaz v Praze zemský sněm, za účasti zástupců stavovské obce z celé země. Shromáždění stavové vypracovali rozsáhlý dokument nazvaný „*Přátelské snešení stavův českých*“ (viz níže) a svolali zemskou hotovost na obranu proti Habsburkům, dokonce se začaly ozývat hlasy pro sesazení krále.⁵³ Pro období mezi jednotlivými zasedáními sněmu stavové jmenovali zvláštní stavovský výbor, který začal jednat se saským kurfiřtem Janem Fridrichem o vzájemné pomoci. Do výboru byli zvoleni čtyři páni a čtyři rytíři a konšelé pražských měst. Odboj odmítla katolická města, moravská města (kromě Jihlavy), Slezsko a Lužice. Čeští stavové zůstali v pokusu o odboj nejednotní a izolovaní

24. dubna byl u Mühlberka poražen císařským vojskem Jan Fridrich, čímž skončila šmalkaldská válka. Vítězství Habsburků bylo pro odboj zdrcující zprávou a prakticky se rozpadnul. Zemské vojsko bylo rozpuštěno, stavovský výbor fakticky zanikl a šlechta rychle vyklidila pole. Ferdinand však neměl dostatek prostředků, aby mohl české stavy vojensky potrestat, a tak vyhlásil generální pardon, který se nevztahoval jen na původce povstání. Stavy tak dostaly možnost rehabilitace a mnozí šlechtici se předháněli v projevech loajality vůči králi. Poslední výspou odboje nakonec zůstala pražská města. Ferdinandovo vojsko nakonec 2. července 1547 začalo Prahu obsazovat, na mnoha místech docházelo k bojům, 8. července pak Pražané kapitulovali.⁵⁴

Ferdinand vedl s původci povstání soudní proces. Největší vina za povstání byla dána pražským konšelům a měšťanům. Perzekvovaných měšťanů bylo jenom z Prahy na šest stovek, zatím co páni a rytířů bylo obesláno jen 32, navíc postižení byli jen částečnými konfiskacemi a pokutami. Ortel nad odbojnými městy byl o to přísnější. Pražané museli zrušit své závazky ke stavovskému spolku, odevzdat písemnosti stavovského výboru a postoupit králi městská i cechovní privilegia, stejně jako zásoby zbraní.⁵⁵ Také některá další královská města o několik dní později ztratila svá privilegia. 22. srpna se pak na Hradčanském náměstí konala výstražná poprava dvou zemanů a dvou měšťanů.

---

⁵³ *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. 3. dopln. a ilustr. vyd. Praha: Libri, 1998, 571 s. ISBN 80-859-8306-0. s.367. Sixt z Ottersdorfu (1500-1583) byl v době povstání kancléřem Starého Města pražského. Díky jeho spisu *Akt aneb knih památných čili historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546 a 1547*, který byl odpovědí na Ferdinandův spis *Akta všech těch věcí známe podrobně historii povstání i znění Přátelského snešení*.

⁵⁴ JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Kniha 1, 1526-1547. Díl 2, Doba předbělohorská*. 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 359 s. s.293-298.

⁵⁵ Tamtéž, s.304-317.

Nad některými městy byla zřízena královská kontrola a byla značně omezena samostatnost jejich politiky. Velké pokuty a konfiskace uvrhly města do těžké finanční krize a vedly k likvidaci hospodářského zázemí, které tvořilo oporu městského stavu. Od poloviny 16. století nastává velké zadlužení královských měst. Roku 1548 navíc Ferdinand I. zřídil v Praze radu nad apelacemi neboli apelační soud, jako soud odvolací nad městskými soudy v celém Českém království, tím podřídil doзору krále i městské soudnictví.

Od 23. srpna do 3. září se v Praze konal tzv. bartolomějský sněm.⁵⁶ Král předložil na sněmovním jednání požadavky uznání nezákonnosti lednového mandátu, zrušení všech závazků stavovského spolku a jejich příští zákaz, zničení „Přátelského snešení“, potvrzení svého výhradního práva na svolávání krajských i zemských sněmů, královské právo při obsazování zemského soudu a zemských úřadů a právo korunovace královských dědiců již za života krále, a to bez vědomí a souhlasu stavů.⁵⁷ Sněm po krátkém jednání vyslovil s královým návrhem souhlas. Stavovská obec se tak s konečnou platností zřekla odboje. Většina králových požadavků se stala základem pro nové zemské zřízení z roku 1549.⁵⁸

Porážka odboje měla také za důsledek zavedení cenzury a obzvláště postižena byla Jednota bratrská, jejíž členové hromadně odcházeli z Čech (na Moravu se protibratrská opatření nevztahovala).⁵⁹

Panovníkův plán na rozbití českého odboje, koncipován jako úder proti městskému stavovskému křídlu, skočil úspěchem. Porážka stavovského povstání roku 1547 umožnila Ferdinandu Habsburskému v politické i ekonomickém ohledu zlikvidovat celý městský stav.

Šlechta sice ve stavech definitivně získala hlavní slovo a z kolapsu městské moci zejména ekonomicky těžila, nicméně uvnitř šlechty je stále více umenšována role nejnižších článků (hlavně venkovských zemanů). Páni a pozemkoví rytíři vytváří na sněmech spojený aristokratický blok, který postupně ovládne zemské obce. Tím jsou ze

---

⁵⁶ Sixt z Ottersdorfu: *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I.* 1. 1547/VII. Praha ed. K. Trieftrung, 1872. s. 305 – 363. Též zvaný krvavý, dle poprav odbojníků konaných den před jeho zahájením.

⁵⁷ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech.* 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4. s.244.

⁵⁸ VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus.* In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s.55.

⁵⁹ JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Kniha 1, 1526-1547. Díl 2, Doba předbělohorská.* 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 359 s. s.318-332.

stavovské politiky vyřazeny nejdemokratičtější a nejradiálněji články politické třídy.⁶⁰ To vše vedlo v důsledku k oslabení celé stavovské obce, která už se z této rány nikdy neměla zcela vzpamatovat.

1.2.3. Přátelské snešení

Přátelské snešení bylo přijato na březnovém zemském sněmu v Praze roku 1547. Jednalo se o program, který vznikl jako formální předloha k jednání budoucího zemského sněmu. Skládal se celkem z 57 článků, jež obsahovaly zejména řadu výhrad vůči dosavadní politice panovníka v Čechách, tak i požadavky na konkrétní změny v organizaci správy země. Snešení chtělo odejmout králi výhradní právo na svolávání sněmu, povolovat krajské sjezdy a velké obce, zemští úředníci měli být jmenováni dle návrhu stavů, měla být rozšířena pravomoc zemského soudu a náboženské otázky se měly řešit zvláštním sněmem. Důležitá byla ustanovení o obraně základních principů stavovských svobod a suverenity zemského práva a o zajištění pravidelného fungování krajské samosprávy. Jednotlivé články dále upravovaly např. minci, záležitosti zemských úřadů či viniční právo.⁶¹

Program Přátelského snešení sice nemohl být realizován, ale bezpochyby se jedná významný dokument s výraznými ústavněprávními prvky, který ukazuje na stavovskou snahu a schopnost modernizovat středověký stát.⁶² Lze ho právem považovat za předchůdce České konfederace z roku 1619.

1.2.4. Zemské zřízení 1549

Po bartolomějského sněmu v roce 1547 je obnoven dialog zemské obce s králem o úpravách zemského zřízení, což bylo plně v souladu s panovníkovým úmyslem revidovat svobody a privilegia obce, k jejichž částečným úpravám už docházelo dříve.

Nutnost nového zřízení byla zdůvodňována zničením zemských desek v roce 1541 při

---

⁶⁰ VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s.54.

⁶¹ Sixt z Ottersdorfu: *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. 1. 1547/II*. Praha ed. K.Trieftrung, 1872. s. 364 – 384.

⁶² VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s.53.

rozsáhlém požáru Prahy.⁶³ K tomuto účelu je zřízena stavovská komise, přičemž formulace zřízení je svěřena zemskému místopísaři Oldřichovi Humpolci z Prostiboře. Ten po schválení znění zemského zřízení sněmem roku 1549 získal i desetiletý monopol na tisk textu ve všech zemích Koruny.

Zřízení je kompromisem založeným na uznání suverenity panovníka (vrchnost, mocnost, autorita), ale i na platnosti korigovaných stavovských práv a svobod a na trvání všech stavovských institucí a králem jmenovaných úředníků a soudců. Král také jmenuje nově zřízený apelační soud nad městy. Poprvé zde také bylo uzákoněno stíhání deliktů urážky majestátu.

Do dokumentu byla vtělena většina králových požadavků z bartolomějského sněmu. Sněmy nesmějí být, pod pokutou ztráty hrdla, svolávány bez královského povolení, ovšem právem a povinností sněmu zůstává i nadále rozepisování a vybírání berní. Nástupnictví se snaží zajistit v rámci vládnoucího rodu a úředníky a soudce jmenuje po poradě s úředníky stávajícími, což zaručovalo držení těchto úřadů velmi úzkou skupinou nejvyšší stavovské nobility.

Zemské zřízení tu poprvé předkládá ucelený policejní řád. Významný je především zákaz landfrýdů a soukromých válek vedených díky institutu tzv. opovědí.⁶⁴ Tyto prostředky jako součást legálního prostředí končí a stát definitivně přijímá odpovědnost za pořádek a bezpečnost v zemi.⁶⁵

Ústavní jádro dokumentu tkví hlavně v artikulech o moci a suverenitě ve státě, kde dokument navazuje na tradiční pojetí svobod a spolusuverenity krále a stavů. Toto pojetí ústavněprávního pořádku trvá v Českém království a ostatních zemích Koruny až do Bílé hory.

1.2.5. Česká konfese

Ještě před přijetím nového zemského zřízení byl v dubnu roku 1549 za budoucího českého panovníka přijat syn Ferdinanda I. Maxmilián, jenž se ujal trůnu po otcově smrti v roce 1564 jako Maxmilián II. Poslední roky vlády Ferdinanda I. přinesly

---

⁶³ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4. s.241. Požár vypul 2.června na Malé Straně, postupně zachvátil i Pražský Hrad a Hradčany, požáru padlo za oběť několik desítek lidských životů a téměř 200 domů.

⁶⁴ VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s.73. Válka vykládá opověď jako symbol „pěstního práva“ středověku.

⁶⁵ Tamtéž, s.55.

zvyšující se politickou aktivitu v evropských náboženských otázkách. Roku 1555 byl v Augsburgu uzavřen tzv. augšpurský mír mezi císařem Karlem V. a říšskými protestantskými knížaty. Známé ustanovení „*cuius regio, eius religio*“ v českém království sice neplatilo, ale pozici katolíků to oslabilo. Sám Ferdinand si v posledních letech uvědomoval, že v nábožensky tak rozmanité zemi nemůže katolickou víru prosazovat násilně. V roce 1561 dosáhl po dlouhých devadesáti letech obnovy pražského arcibiskupství a těsně před smrtí si na papeži vynutil souhlas s přijímáním pod obojí i při katolických bohoslužbách. Rok před tím se v Tridentu sešel koncil, který vyhlásil program rekatolizace Evropy. Bylo jasné, že ve sporech o víru Evropa rozhodně neřekla poslední slovo.

Postup reformace v Říši samozřejmě zasáhl i země Koruny. Vedle katolíků, staroutrakvistů (původních husitů) a českých bratří se v 16. století vlivem reformace setkáváme s novoutrakvisty (ovlivnění luteránstvím) i stoupenci kalvinismu. Vliv nových konfesí roste i mezi stavy. Na nátlak zemského sněmu dochází v roce 1567 k vypuštění basilejských kompaktát ze zemských privilegií a náboženská otázka je přenesena na sněmovní jednání.

Nový král byl známý svým příznivým vztahem k reformaci, a to dokonce až do té míry, že mu otec hrozil ztrátou nástupnictví, pokud se neřekne svých názorů. Maxmilián nakonec přísahal věrnost katolické víře, přesto však bylo k němu při nástupu na český trůn vzhlíženo s velkými nadějemi.

V roce 1575 svolal Maxmilián do Prahy sněm, který lze považovat za nejvýznamnější zemský sněm druhé poloviny 16. století. Hlavním posláním sněmu bylo projednat novou berni a korunovaci Maxmiliánova syna Rudolfa českým králem. Při zahájení sněmu 21. února 1575 přistoupil panovník na přednostní projednávání konfesních otázek.

Sněm můžeme rozdělit na čtyři etapy, z toho nejvýznamnější je etapa druhá, trvající od března do půli května, kdy došlo k vypracování textu České konfese a etapa třetí, trvající od půlky května do začátku září, na jejímž konci došlo k ústnímu schválení České konfese králem.⁶⁶

Luteránskou většinu sněmu vedl zemský sudí Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, jenž se snažil na sněmu vytvořit širokou nekatolickou platformu se společným programem. Staroutrakvisté vedení nejvyšším komorníkem Janem z Valdštejna se odmítli na tomto postupu podílet, protože v něm viděli ohrožení vlastní konfese.

---

⁶⁶ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.13.

Zásluhou schopné diplomacie Bohuslava Felixe Hasištejnského nakonec začaly práce na vytvoření společného programu novoutrakvistů a Jednoty bratrské. Došlo ke zvolení osmnáctičlenné komise, v které zasedli i autoři první verze textu České konfese, luteránští teologové Pavel Pressius a Matěj Dvorský, počátkem května pak ještě byla první verze doplněna o připomínky českého bratra Jiřího Strejce.

Kompromisní dokument České konfese je dokumentem církevně politickým, který svými formulacemi umožňoval sjednocení stavovské opozice. Přestože se katolíci a staroutrakvisté snažili zmařit přijetí České konfese panovníkem a sněmem, byl v květnu společný program novoutrakvistů a Jednoty bratrské předložen Maxmiliánovi II. Program se skládal z České konfese, církevního řádu a dokumentů hájících starobylost novoutrakvismu.

Česká konfese obsahovala 25 převážně náboženských článků, vycházela z luteránství a oddělení církevní moci od moci světské. Církevní řád navazoval úzce na Českou konfesi. Skládal se z jedenácti článků, které upravovaly otázku církevní správy. Všechny tři stavy byly oprávněny volit administrátora a pět přisedících konzistoře pod obojí.⁶⁷⁶⁸Dohled stavů nad dolní konzistoří měli provádět ochránci protestantské víry tzv. defenzoři. Tato instituce je ovšem v Církevním řádu vymezena jen velmi mlhavě.⁶⁹

Katolíci i dolní konzistoř Českou konfesi důrazně odmítli, předák katolíků Vilém z Rožmberka dokonce označil případné potvrzení dokumentu ohrožením zemského míru.

2. září 1575 nakonec Maxmilián II. ústně slíbil, že bude Českou konfesi zachovávat, odmítl však slib písemně stvrdit a včlenit Českou konfesi mezi zemské zákony. Jako výraz vděku za panovníkovy sliby stavové povolili vypsání nové berně a 20. září 1575 souhlasili s přijetím Rudolfa II. za českého krále, 22. září se pak konala Rudolfova korunovace. Císař poté odjel na říšský sněm do Řezna, kde svůj slib odvolal a dokonce vydal císařský mandát zakazující Českou konfesi tisknout.

Panovník a katolíci si velmi dobře uvědomovali, že v programu České konfese nejde jen o náboženské otázky, ale že úzce souvisí i s politickým životem, s kterým byla

---

⁶⁷ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 3. Od nástupu Habsburků (1526) k pobělohorskému stmívání (1627)*. 1. vyd. Praha: Baronet, 1994, 239 s. ISBN 80-856-2197-5.s.56. Pomocný správní církevní orgán. Horní konzistoř sídlila na Hradčanech a byla katolická, dolní konzistoř utrakvistická a nacházela se na Starém Městě pražském v Karlově koleji až do roku 1621.

⁶⁸ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfova majestát: světla a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.11. Od roku 1562 je dolní konsistoř pod kontrolou krále, který jmenoval její administrátory.

⁶⁹ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.13.

konfesní příslušnost úzce propojena. Jednotný postup nekatolických stavů v otázkách náboženských by znamenal i jejich posílení v mocensko-politické struktuře země.⁷⁰

1.2.6. Rudolfův majestát

V roce 1576 nastupuje na český trůn Maxmiliánův syn Rudolf II., který sice nebyl horlivým katolíkem, ale už od osmdesátých let 16. století můžeme v Čechách sledovat silné rekatolizační snahy. Ty souvisejí s přeložením nunciatury, úřadu stálého vyslance papežského kurie, do Prahy v roce 1583.⁷¹ Již o rok později narýsoval nuncius Francesco Bonhomini představu soustavného posilování vlivu katolické církve, která spočívala v postupném obsazování nejvyšších zemských a dvorských úřadů oddanými katolíky a v důsledné prokatolické výchově mladé generace, zejména prostřednictvím stále aktivnějšího jezuitského řádu.⁷² Papežští nunciové získávají vliv v zákulisí české politické scény i v dalších zemích České koruny. Na konci 90. let začíná nést úsilí o rekatolizaci první plody.

V letech 1598-99 dochází k zostření nábožensko-politického střetu mezi katolíky a nekatolickou většinou. Císaři Rudolfovi a novému papežskému nunciovi Spinellimu se v této době podařilo prosadit změny v nejvyšších zemských úřadech ve prospěch katolíků, z nichž někteří byli dokonce přesvědčenými stoupenci myšlenky protireformace.⁷³ Do úřadu českého kancléře nastoupil mladý Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, zapálený byrokrat a příslušník skupiny radikálních katolických šlechticů na císařském dvoře, někdy též nazývaných jako španělská strana.⁷⁴ V této době se katolické vyznání začíná stávat významným předpokladem dvorské kariéry, což spouští vlnu šlechtických konverzí ke katolicismu. V té době konvertují i významní protagonisté pobělohorského politického života Karel z Lichtenštejna⁷⁵, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka⁷⁶ nebo Albrecht z Valdštejna.⁷⁷

---

⁷⁰ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2. s.13.

⁷¹ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.19.

⁷² ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4.s.246. 1556 – na pozvání Ferdinand I. přišel do Čech Jezuitský řád.

⁷³ MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: cí je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0.s.28.

⁷⁴ KILIÁN, Jan. *11.12.1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 978-808-6515-793.s.34.

⁷⁵ BALCÁREK, Pavel. *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, 510 s. ISBN 978-808-6829-616.s.15. Karel

Změnu poměrů dobře ilustruje pokus o politický proces s nejvýznamnějším představitelem moravského panstva té doby Karlem starším ze Žerotína, který probíhal nejintenzivněji v letech 1599 -1602 a fakticky jej zastavil až bratrský spor mezi Rudolfem II. a Matyášem o pár let později. Českobratrský aristokrat byl v té době nejvyšším sudím na Moravě a s nastupujícím katolickým radikálům byl trnem v oku. Po pražské provokaci císařského maršálka Russworma, kdy Karel odmítl připít na císařovo zdraví, se záminkou procesu stalo zlehčování císařského majestátu na základě příkazu k zatčení osoby vybavené císařským ochranným listem. Žerotínovi nakonec přičetli kacířské bohoslužby v jeho domech, ale i velezrádné spojení s Francií a falckým kurfiřtem. Žerotín se prý vyhnul propadnutí majetku a ztrátě hrdla pouze zásluhou své excelentní obhajoby.⁷⁸

Postup rekatolizace a skutečnost, že Rudolf II. obsazoval až z 80% zemské úřady katolíky, nutně musely v zemi, kde katolíci tvořili pouhou desetinu obyvatelstva, časem vyvolat značnou nevoli.⁷⁹ Spouštěcí předejrou dalšího dění bylo povstání sedmihradského magnáta Štěpána Bočkaje v roce 1604. Bočkaj v opakovaných výzvách nabádal protestanty postižených zemí k ozbrojenému odporu, jehož cílem měla být svoboda vyznání. Zpočátku vzbudilo toto vystoupení určité sympatie, zvláště u českých nekatolíků, ale poté co Bočkajovi vojáci, v kterých nechyběli i jeho dočasní turečtí spojenci, vpadli na Moravu a počínali si nanejvýš ukrutně, nemohla být o podpoře řeč. Moravané se ale Bočkajovi postavili a s pomocí okolních zemí se ho podařilo přimět k vyjednávání. Za císařskou stranu vedl jednání Rudolfův mladší bratr arcivévoda Matyáš, který s Uhry v září 1606 dojednal mír, který jim zajišťoval náboženskou svobodu. V listopadu téhož roku pak uzavřel tzv. vídeňský mír s Turky. Rudolf se zdráhal obě smlouvy ratifikovat, především nechtěl přistoupit na požadavek náboženské svobody nekatolickým vyznáním, což ještě prohloubilo jejich vzájemnou averzi.

---

z Lichtenštejna byl díky konverzi v roce 1599 ve stejný rok jmenován nejvyšším sudím na Moravě, rok poté nejvyšším hofmistrem císařského dvora a současně se stal císařským tajným radou. Dlužno dodat, že za tím nestala jenom konverze. Karel z Lichtenštejna, pozdější český místodržící a předseda mimořádného tribunálu s povstalci, byl v té době i největším věřitelem císařské komory.

⁷⁶ *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. 3. dopln. a ilustr. vyd. Praha: Libri, 1998, 571 s. ISBN 80-859-8306-0. s.370. Staropanská rodina se hlásila k Jednotě bratrské, Vilém konvertoval v roce 1597, od r. 1604 zastával výnosný úřad karlštejnského purkrabí, poté byl nejvyšším sudím a v roce 1617 se stal královským místodržícím.

⁷⁷ MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0.s.29.

⁷⁸ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína: Don Quijote v labyrintu světa*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-807-0219-560.s.207-211.

⁷⁹ KUČERA, Jan P. *8. 11. 1620, Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.18.

Vzájemné vztahy habsburských bratrů nebyly nikdy dobré a podíl na tom měli oba dva, jak Rudolfova duševní porucha se záchvaty stihomamu, tak Matyášova velká ctižádost. Olej do ohně přilila dubnová schůzka mužských členů rakouské větve habsburského rodu, na které zúčastnění určili Matyáše Rudolfovým nástupcem.⁸⁰

V únoru 1608 arcivévoda Matyáš svolal do Prešpurku uherský sněm na nějž přizval i rakouské stavy. Došlo zde k uzavření rakousko-uherského stavovského spolku (konfederace), který zmocnil Matyáše, aby hájil platnost mírových smluv z roku 1606. V dubnu 1608 ustavili Moravané prozatímní vládu v čele s direktorem Karlem z Lichtenštejna a 18. dubna přistoupili k rakousko-uherské konfederaci. Matyáš následně vydává manifest, kterým vysvětluje své pohnutky, zdůrazňuje nutnost ochrany práva, privilegií s svobody všech habsburských zemí a snaží se získat ke spolupráci i Čechy a přesvědčit je ke společnému jednání s rakouskými, uherskými a moravskými konfederanty.⁸¹

Češi se ale k Matyášově straně nepřipojili a plně podpořili císaře na narychlo svolaném zemském sněmu v květnu 1608. Zároveň však stavové v pětadvaceti člancích, jejichž autorem byl předák nekatolické opozice Václav Budovec z Budova,⁸² předložili císaři program týkající se zejména náboženských otázek. Žádali svobodu vyznání pro ty co se hlásí k České konfesi, jenž měla být pojištěna vkladem do zemských desek. Stavý chtěly zároveň volit defenzory k dohledu nad konzistoří, která měla společně s univerzitou přejít pod jejich správu.

25. června je pak mezi Rudolfem a Matyášem uzavřena libeňská smlouva, ve které Rudolf postoupil bratrovi Uhry, rakouské země a Moravu a musel se spokojit pouze s vládou nad Českým královstvím.

Svým postojem během roku 1608 si stavovská opozice vydobyla výhodné nástupiště pro další jednání s Rudolfem, císař ovšem s potvrzením květnových požadavků nikterak nespěchal a usiloval o odsunutí jejich projednání na nejbližší sněm, který byl svolán až na konec ledna následujícího roku.

Zemský sněm, který se sešel 28. ledna 1609 zasedal s menšími přestávkami celých třináct měsíců a prošel řadou vývojových zvrátů. 1. dubna panovník sněm rozpustil, aby

---

⁸⁰ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.33. Bezdětný císař pochopitelně k jednání přizván nebyl a jeho nedůvěra přerostla v otevřenou nenávisť.

⁸¹ Tamtéž, s.39.

⁸² VONDRA, Roman: *Osobnosti české minulosti. Václav Budovec z Budova (1551-1621)*. HistO 19, 2008, č. 7/8, s. 184-187. Václav Bundovec z Budova (1551-1621) sehrál v letech 1608-09 klíčovou úlohu v boji o náboženskou svobodu a významně se zasloužil o prosazení Rudolfova majestátu. Jednání českého sněmu v letech 1608-09 popsal ve spise zkráceně zvaném *Akta a příběhové*.

stavovská opozice svým samostatným rozhodnutím svolala sjezd vlastní, který se měl konat 5. května na Novoměstské radnici. Rudolf prohlásil sněm za nezákonný, načež radikální katolické křídlo, tvořené španělským vyslancem, papežským nunciem, pražským arcibiskupem či nejvyšším kancléřem Lobkovicem, zvažovalo vojenské řešení celé situace, ale Rudolf cestu otevřeného střetu odmítl.⁸³ 25. června uzavřeli čeští stavové konfederaci se stavy slezskými a tím navázaly na konfедераční smlouvy stavů moravských, rakouských a uherských z minulého roku, o dva dny později pak převzalo moc třicetičlenné stavovské direktorium. Definitivní zlomení Rudolfova odporu proti projednání stavovských náboženských požadavků, které se nakonec zhmotnily v Majestátu, bylo bleskové naverbování vojska, které bylo direktoriu k dispozici vedle zemské hotovosti. Hlavní zásluha právem patřila pozdějšímu vojenskému vůdci povstání v letech 1618-20 Jindřichu Matyáši Thurnovi.⁸⁴⁸⁵

Jaroslav Čechura označuje tento sněm za „generální zkoušku“ stavovského povstání 1618. Pozoruhodné je téměř shodné obsazení direktoria a velká podobnost kroků stavovské opozice učiněných bezprostředně po defenestraci v květnu 1618.

Koncem června nekatoličtí stavové definitivně shrnuly své požadavky do textu Majestátu. Dne 9. července Rudolf Majestát konečně podepsal a za dva dny poté připojili svůj podpis zástupce nejvyššího kancléře (Lobkovic odmítl Majestát podepsat) nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka a druhý sekretář české kanceláře Pavel Michna.⁸⁶ 12. července byl pak Majestát vydán stavům a stal se zemským zákonem, stejně tak, jako i dohoda mezi stavy evangelickými a katolickými uzavřená ve shodný

---

⁸³ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfova majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.64-68. Koncem května se dokonce v Praze objevil rakouský arcivévoda a pasovský biskup Leopold, jehož chvíle přijde až o necelé dva roky později.

⁸⁴ ČECHURA, Jaroslav. *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin: generální zkouška stavovského povstání*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 176 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 18. ISBN 978-808-6515-915.s.s.102. Naverbováno mělo být 1500 jízdních a 3000 pěších. S.124. Vojsko bylo rozpuštěno až 5. října. s.140. Thurn potřeboval k naverbování několika tisíc mužů vojska pár desítek hodin. s.137-155. Zajímavou kapitolou je financování této vysoce nákladné, ovšem velmi účinné nátlakové akce. V tomto hrál nedocenitelnou roli panský rod Smiřických, známý svým finančním podnikáním. Stejně tak pomohl stavům na počátku povstání v r. 1618.

⁸⁵ BALCÁREK, Pavel. *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, 510 s. ISBN 978-808-6829-616.s.196. Hrabě Jindřich Matyáš Thurn (1567-1640) pocházel z německé luteránské šlechty, vstoupil do habsburských služeb a vyznamenal se v bojích proti Turkům. V Čechách se usadil teprve počátkem 17. století a ihned se stal jednou z nejvýraznějších postav nekatolických stavů.

⁸⁶ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfova majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.69. Patrně hlavně zásluhou umírněného katolíka Adama ze Šternberka se podařilo císaři vymanit z vlivu radikálních katolíků a přimět ho k podpisu Majestátu.

den s přijetím Majestátu Rudolfem. Za katolíky bylo tzv. Porovnání podepsáno patnácti zástupci stavů, po pěti z každého stavu, za stranu pod obojí 30 direktory.⁸⁷

Základní tezí Majestátu je svoboda víry, která již byla ústně zaručena králem Maxmiliánem v roce 1575. Nekatolické stavy získaly do správy univerzitu a dolní konzistoř, kterou mohly obsazovat bez ohledu na pražského arcibiskupa. K jejich správě mohly ustavovat defenzory, kteří zároveň plnili funkci ochránců víry a byli odpovědní pouze stavům. Změnou oproti České konfesi vylo rozšíření náboženské svobody i na královská města. Velmi důležité bylo i ustanovení, podle kterého nesměla vrchnost nutit poddané k víře, kterou sama vyznávala. Majestát byl významným dokumentem náboženské a politické povahy a lze v něm spatřovat řadu znaků, které byly později rozvedeny v textu České konfederace v roce 1619.⁸⁸

Nedílným doplňkem Majestátu je Porovnání, bez tohoto dokumentu by zřejmě jednání o Majestát nedospělo ke svému cíli. Porovnání výslovně stanovilo, že si nekatolíci mohou stavět na královských statcích kostely, tento aspekt však zůstal nejasný pro statky církevní.⁸⁹ Porovnání můžeme chápat i jako obranu katolíků a staroutraktivistů, kteří chtěli nadále zůstat pod správou horní konzistoře a arcibiskupa a vyhnout se tak možným ústrkům ze strany podobojí.⁹⁰

Posledním důležitým dodatkem Majestátu, který císař schválil až 5. září, byl „*Artikul o moci dáni defensorům nad dolnější konsistoři a akademii pražskou*“, který upravoval kompetence defensorů a určoval, že katolíci a nekatolíci mají být zastoupeni paritně, a to vždy po 12 osobách.⁹¹ Defenzorů bylo tedy 24 úhrnem a uplatňoval se klíč stavovské příslušnosti, tedy po 8 z každého stavu. Artykul obsahoval i právo svolat sjezd strany podobojí v případě závažného sporu ve vlastních řadách, a to zcela nezávisle na královské vůli.⁹²

---

⁸⁷ ADAMOVIČ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.18. Za katolíky opět chybí podpis Vojtěcha Popela z Lobkovic a podpisy dalších radikálních příslušníků katolické strany (Slavata, Martinic).

⁸⁸ Tamtéž, s.19.

⁸⁹ KILIÁN, Jan. *11.12.1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 978-808-6515-793.s.79. Dvojí výklad pak vedl mimo jiné ke stržení kostela v Hrobu v prosinci 1617 a dalším případům (Broumov, Strašecí).

⁹⁰ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.70.

⁹¹ ČECHURA, Jaroslav. *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin: generální zkouška stavovského povstání*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 176 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 18. ISBN 978-808-6515-915.s.s.125.

⁹² JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.77.

Přijetím majestátu a jeho dodatků dosáhla stavovská opozice hlavního cíle, se souhlasem císaře vytvořila samostatnou politickou a církevní organizaci.

Císař Rudolf se s porážkami, které mu ušetrčili Matyáš a čeští stavové, odmítl smířit a vytrvale hledal příležitost, jak znovu dobýt ztracené pozice. Myšlenky na pomstu, které zcela deformovaly jeho vnímání reality, ho vehnaly do účelového spojení s ctižádostivým bratrancem Leopoldem Pasovským.

V letech 1609-10 vypukl spor o uprázdněné říšské knížectví Jülich-Kleve. Území obsadila protestantská knížata a Leopold se nabídl, že území získá zpět. Leopold k tomuto účelu naverboval vojsko, ale jeho tažení nebylo úspěšné. V září 1610 Jülišsko definitivně padlo do rukou Unie.

Přibližně deset tisíc mužů se zdržovalo na území pasovského biskupství, Rudolf je i přes opakované žádosti odmítl rozpustit a zároveň jim nevyplatil slíbený žold. V lednu 1611 Pasovští překročili hranice a v půli února vpadli do Prahy, kde se jim podařilo ovládnout Malou Stranu a Hradčany.⁹³ Boje probíhaly až do půlky března, kdy se Pasovští stáhli do jižních Čech. Na dubnovém generálním sněmu v Praze byl pak Rudolf II. donucen abdikovat ve prospěch svého bratra (zemřel v lednu následujícího roku).

Konec řádění nespokojených Leopoldových vojáků učinil až zásah Petra Voka z Rožmberka. Třeboňskou smlouvou byl žoldněřům poskytnut generální pardon a částečně doplacen dlužný žold, na který poslední Rožmberk vydal ke zmincování rodový stříbrný poklad.⁹⁴

Rudolfův Majestát lze nepochybně považovat za tvrdě vydobytý politický úspěch české stavovské obce. Jednalo se o nejtolerantnější úpravu náboženské svobody, jakou Evropa dosud poznala. Nicméně právě v době bojů o Majestát se dějinný duch doby vydával jiným směrem. Už sama zásada augšpurského míru „*cuius regio, eius religio*“, které je Majestát pravým opakem, uvozovala budoucí evropský vývoj.

V roce 1608 založila jihoněmecká a západoněmecká knížata protestantskou Unii, ke které se postupně přidala i některá říšská města, do jejího čela se postavil falcký kurfiřt Bedřich IV. Klíčovým spojencem protestantů byl francouzský král Jindřich Navarský, po jeho smrti uzavřela Unie spojení s Anglií a Nizozemskem. Rok na to se ustavila

---

⁹³ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světla a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.109. Rudolf údajně zprávu přijal s takovým veselím, že o jeho zájmu na vpádu Pasovských nemohlo být pochyb.

⁹⁴ Tamtéž, s.111.

katolická Liga podporovaná především španělskými a rakouskými Habsburky, v jejímž čele stanul bavorský vévoda Maxmilián.⁹⁵

Vytvoření dvou monokonfesních mocenských bloků, kde se země Koruny české ocitly v katolické mocenské sféře vlivu, dávalo tušit neklidné době, kdy zákonitě musela převážit jedna nebo druhá strana.

1.2.7. Konfедераční plány v letech 1608-1615

Plány stavovských spolků v habsburské monarchii z počátku 17. století měly významnou inspiraci v konfедераčních hnutích v Polsku a Severních nizozemských provinciích. Prvním z nich byla Varšavská konfederace z roku 1573, ta se zaměřuje především na ochranu evangelické víry. V otázkách světských vycházela z principu volební monarchie a obsahovala i ustanovení o právu na odpor.

Středoevropská stavovská obec ale spíše vzhlížela k úspěšnému projektu Utrechtské unie z roku 1579, která položila základ k osvobození sedmi nizozemských provincií ze španělské nadvlády a vzniku jejich konfederace. Smlouva o Utrechtské unii byla významná i z hlediska ústavněprávního, mimo jiné obsahovala ustanovení o vzájemné vojenské pomoci, územní celistvost jednotlivých provincií byla v zájmu celku a členové spolku se od něho neměli právo oddělit. I zde nacházíme myšlenky ochrany náboženské svobody a ideu práva na odpor.⁹⁶

Díky roztržce Rudolfa a Matyáše probíhá od roku 1607 na toto téma intenzivní korespondence mezi stavovskými opozičními předáky Karlem starším ze Žerotína, hornorakouským Jiřím Erasmem Tschernemblem, dolnorakouským Geörgem Andree von Hofkirchenem, uherským Štěpánem Illesházym a slezským Janem Jiřím Krnovským.⁹⁷ Stavovští zástupci se pak scházejí koncem prosince společně s českými pány Petrem Vokem z Rožmberka a Budovcem z Budova u Žerotína v Rosicích.⁹⁸

K uzavření rakousko-uherského stavovského spolku došlo v únoru 1608 v Prešpurku a v dubnu 1608 se k němu připojili Moravané na sjezdu v Ivančicích. Tato konfедераční

---

⁹⁵ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.23.

⁹⁶ ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě: přehled vybraných otázek*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000, 155 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9282-9.s.62.

⁹⁷ JUST, Jiří. 9.7.1609 *Rudolfův majestát: světla a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.34.

⁹⁸ BALCÁREK, Pavel. *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, 510 s. ISBN 978-808-6829-616.s.196.s.153. Krnovský nebyl přítomen.

linie byla chytře využita Rudolfovým bratrem Matyášem a její nátlakový efekt mu posléze zajistil vládu ve většině habsburských držav, české a slezské stavy se k této konfederaci odmítly připojit. 29. června je pak ivančické ujednání potvrzeno a rozšířeno tajnou šterboholskou smlouvou i na ochranu stavovských svobod.⁹⁹

V létě 1608 se u Petra Voka v Třeboni koná schůzka za účasti Tschernembla a nizozemského diplomata Kristián z Anhaltu. Z této linie vznikne během bitvy o Majestát v červnu 1609 konfederace česko-slezská, nátlakový argument pro uzákonění náboženské svobody v rukou českých a slezských stavů.

Konfедераční téma se vrátilo na generální sněm do Prahy v květnu 1611, kde stavové požadovali na Matyášovi, aby potvrdil česko-uhersko-rakouskou konfederaci, která by znamenala propojení obou linií.¹⁰⁰ K potvrzení došlo pouze ústně s odkazem na příští generální sněm.

Pro zkoumání konfедераčních snah tohoto období je ovšem zajímavá česko-moravská smlouva, které byla uzavřena na témže sněmu. Ujednání se týká postavení a kompetence české kanceláře ve vztahu k Moravě. Morava si zde snaží co největší autonomii a trvá na obsazování úřadů podle zemské příslušnosti. Podstatný je ovšem článek 28, kde se země zavazují ke vzájemné pomoci v případě napadení či rušení pořádku v jedné z nich.¹⁰¹

Další generální sněm se konal v červenci 1614 v Linci, ale ten měl na programu hlavně protiturecké berně, které se ovšem díky odpor stavů nepodařilo schválit, a konfедераční jednání zde neměla prostor ani příznivce. Proto se s napětím očekával další generální sněm svolaný na 15. června 1615 do Prahy, kde se předpokládalo další kolo konfедераčních jednání. Ty ovšem skončily totálním krachem v důsledku vzájemných pútek zemí Koruny a zřejmě i celkové nejednoty uvnitř opozice. Neaktivněji vystupovali zástupci z obou rakouských zemí. Hornorakouská delegace ústy Gottharda ze Starhemberga dokonce prohlásila, že konfederace má sloužit k obraně stavovských práv proti habsburské dynastii.¹⁰² To samozřejmě vyvolalo ostrou reakci císařského dvora a další jednání již vyzněla do prázdna. Zvláště, když se moravská deputace v čele se Žerotínem a Ditrichštejnem spokojila s konstatováním, že jim vyhovuje konfederace ivančická.

---

⁹⁹ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2. s.33.

¹⁰⁰ Tamtéž, s.33. O propojení obou hnutí usiloval především Karel starší ze Žerotína a Kristián z Anhaltu.

¹⁰¹ Tamtéž, s.35.

¹⁰² GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.*, Praha 1870-1880. s.90-93.

Na úspěchy stavovských spolků z let 1608-9, které by ovšem nebyly možné bez Matyášovy podpory, se podařilo dočasně navázat až České konfederaci roku 1619. Neschopnost rozvíjet konfедераční hnutí i v dalších letech se měla stát pro stavy časem osudnou. Nemaý podíl na tom měla jistě absence pocitu bezprostředního ohrožení, odstředivé síly zemského patriotismu i vzájemná rivalita.¹⁰³ Přesto všechno představovaly konfедераční snahy v habsburské monarchii obávaný způsob stavovské politiky, i když její reálnou cenu můžeme z dnešního pohledu vnímat jako spornou.

1.2.8. Politický vývoj 1612-1617

Ještě před květnovou korunovací předložila stavovská obec Matyášovi ke schválení požadavky shrnuté v pěti člancích. Stavové chtěli konat krajské sjezdy bez králova povolení, mít právo shromáždit vojsko, potvrdit česko-slezskou konfederaci z roku 1609, právo uzavřít podobnou konfederaci s ostatními zeměmi Koruny a se stavy uherskými a rakouskými. Posledním článkem bylo obnovení dědičných jednot mezi Čechy a saským, falckým a braniborským kurfiřtem.¹⁰⁴

Požadavky to byly vskutku troufalé. Matyáš potvrdil stavům česko-slezskou konfederaci a zbytek slíbil projednat na příštím zemském sněmu. V lednu 1612 zemřel Rudolf II. a Matyáš přestěhoval celý dvůr zpátky do Vídně. Přestože nutně potřeboval finance, tak se svoláním sněmu otálel až do ledna 1614.

Českobudějovický zemský sněm se sešel 29. ledna a byl poznamenán malou účastí stavovské obce. Stavové vytrvali na svých požadavcích, ty ovšem pro jejich povahu mohl projednávat pouze sněm generální. Sněm nakonec schválil pouze běžnou roční berni a rozpačité se rozešel.¹⁰⁵

V červnu 1615 se v Praze sešel sněm generální. Očekávalo se vyvrcholení vleklého zápasu s císařem. Většina pramenů zdůrazňuje nepřipravenost stavovské opozice.¹⁰⁶ Důvodů, které vedly k neúspěchu stavovských požadavků, byla zřejmě celá řada.

---

¹⁰³ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světla a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.112. Autor zde cituje britského historika Evanse ke konfederaci rakousko-uhersko-moravské: „*tato konfederace byla spíše holdem fundamentálním silám pozdně renesanční kultury nežli pevnou politickou frontou*“

¹⁰⁴ KUČERA, Jan P. *8. 11. 1620, Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.20.

¹⁰⁵ Tamtéž, s.28.

¹⁰⁶ GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.*, Praha 1870-1880. s.87. „*Na straně české, zdá se, nečiněno žádných příprav.*“ srov. KUČERA, Jan P. *8. 11. 1620, Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.28.

Podmíněné slezské požadavky na revizi státoprávního uspořádání, na zřízení samostatné slezsko-lužické kanceláře, což by značně oslabovalo pozici Českého království, otevřené radikální vystupování rakouských stavů, kterého se umírněná část českých stavů evidentně zalekla, neúčast Jáchyma Ondřeje Šlika a některých dalších stavovských předáků na jednání,¹⁰⁷ neúčast uherských stavů a především velmi obratná politika císařské strany vedená Matyášovým kancléřem Melchiolem Khleslem, kterému zdatně sekundoval nevyšší purkrabí Adam ze Šternberka.

Smeteny ze stolu tedy byly konfederace. Část pánů se jistě mohla obávat uplatnění jedné z myšlenek konfедераčního hnutí, práva na odpor, i v rámci jejich vztahu s poddanými. Zamítnutí krajských sjezdů bylo pak zřejmě motivováno strachem o mocenskou pozici vyšší šlechty.¹⁰⁸ Návrh na obnovení dědičných jednot s kurfiřty, který měl posílit sílu případných stavovských konfederací, nebyl na pořad sněmu vůbec připuštěn.¹⁰⁹

Jediným stavovským výsledkem sněmu byl český jazykový zákon, který byl přijat v rámci českého zemské sněmu konaného současně s generálním. Podle tohoto zákona mohli být přijati za obyvatele českého státu pouze cizinci znalí českého jazyka. Ti cizinci, kteří získali v Čechách obyvatelské právo, byli povinni zajistit svým dětem výuku češtiny. Zemské a městské úřady mohly být obsazeny potomky cizinců přijatých za obyvatele České koruny až od čtvrté generace. Český jazyk měl být jednacím jazykem na sněmech, před úřady a soudy. Zákon zasáhl i právo dědičné, kde podmiňoval dědění majetku dětmi cizinců jejich znalostí češtiny.

Jazykový zákon byl poté potvrzen i králem Matyášem. Dlužno dodat, že zákon svým obsahem navazoval na řadu předcházejících sněmovních usnesení dotýkajících se české jazykové otázky. V praxi se ovšem realizace nedočkal, zvláště pak část české šlechty, která hovořila převážně německy a český jazyk příliš neovládala, měla pramalý zájem na jeho aplikaci. Jednalo se hlavně o luterány, mezi které se řadili i předáci opozice jako Jindřich Matyáš Thurn či Linhart Colona z Felsu. To ovšem neplatilo pro české katolíky, ty většinou domácí jazyk ovládali skvěle.

Jan P. Kučera dovozuje, že z povahy jazykového zákona vyplývá, že radikální křídlo

---

¹⁰⁷ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.33. Žerotín, Thurn a Adam ml. z Valdštejna vyjeli v den, kdy přišla rakouská odpověď v konfедераčních jednáních, na lov do Postoloprta ke Štěpánovi ze Šternberka. Adam ze Šternberka pak na císařovo naléhání dal projednávat odpověď sněmu, která i přes Roupovcovy protesty znamenala odjezd dolnorakouských stavů ze sněmu.

¹⁰⁸ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.37.

¹⁰⁹ GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.*, Praha 1870-1880. s.95.

stavů, reprezentované z velké části právě luterány, na sněmu ztratilo podporu konzervativnější většiny stavovské obce, což společně s nejednotným postupem, umocněným vzájemnými rozpory, vedl ke krachu jednání o všech stavovských požadavcích.¹¹⁰

Pochmurný závěr pak dovršilo schválení pětileté berně, která císaři umožňovala vládnout dalších pět let bez sněmu.¹¹¹ Stavové se tak prakticky bez odporu vzdali svého programu a taktických zbraní, které jim případné sněmovní obstrukce nabízely.

Stavovské obci se však naskýtala ještě jedna šance, jak znovu vylepšit pošramocené politické pozice. Habsburský rod neměl v Čechách vyřešenou otázku nástupnictví. Matyáš byl v roce 1611 přijat za českého krále bez zřetele k případnému dědickému nároku, což si Habsburkové dobře uvědomovali, navíc Matyáš, stejně jako jeho bratr Rudolf, neměl přímého potomka.

Na počátku roku 1617 Matyáš adoptoval Ferdinanda Štýrského a tzv. Oñateho smlouvou se zřekla dědických nároků španělská habsburská větev a oba Matyášovi bratři, arcivévodové Maxmilián a Albrecht. Španělský vyslanec hrabě Oñate kolem sebe soustředil kompaktní skupinu vysoce postavených katolických šlechticů, kteří začali intenzivně připravovat český volební sněm, na kterém měl být Ferdinand Štýrský přijat za českého krále. Zvláště energicky si v této záležitosti počínal „hišpán“ Vojtěch Popel z Lobkovic, nejvyšší kancléř Království českého.

Situace opozice se oproti létu 1615 příliš nezměnila. Vzájemné konfesní spory mezi bratry a luterány,¹¹² ze kterých vyplývala i nejednotná zahraničně politická orientace, kdy luteráni preferovali Sasko a bratři se klonili ke kalvínské Falci, ale i čistě osobní ambice či prostá neochota cokoliv riskovat a lépe chránit status quo, a v neposlední řadě absence všeobecně respektované osobnosti Žerotínova formátu, to všechno sehrálo v královské volbě roku 1617 stejně podstatnou roli jako při sněmování o dva roky dříve.

Rozsáhlá kampaň císařských, která dokázala motivovat sliby, španělskými „tajnými“ penězi i zastrašovat ztrátou mocenských pozic, dospěla ke svému vrcholu oním v úvodu zmíněným předvoláním nejvyšších zemských úředníků do české kanceláře a čtením královské propozice. Právě zde došlo ke střetu stavovského argumentu na právo volby

---

¹¹⁰ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.34.

¹¹¹ GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.*, Praha 1870-1880. s.95. Podle Gindelyho už se jednání o berni neúčastnilo Thurnovo křídlo, které opustilo sněm po nezdaru hlasování o krajských sjezdech.

¹¹² KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.43-45. Zde byl významný zejména letitý spor mezi Budovcem a Šlikem.

panovníka s císařskou stranou prosazovaným přijetím budoucího českého krále.

Pokud připustíme současný právní pohled, který připisuje zemským zřízením 16. století ústavněprávní povahu, tak bychom museli automaticky pátrat v tom posledním z roku 1549, kde o volbě nenajdeme ani slovo. Samozřejmě je to pohled striktně legálního výkladu, s kterým počítal Ferdinand I., když po požáru zemských desek a prvního stavovském povstání nechal nové zemské zřízení vypracovat. Svou vlastní volbu z roku 1526 samozřejmě taktně zamlčel. Vedle toho ovšem stále platil starý princip lucemburský, podle kterého sice stavové právo svobodné volby požívali, avšak pouze v případě vymření vládnoucí dynastie. Pokud nastupoval příslušník dynastie dosud vládnoucí, pak nastal souběh práva dědičného a volebního, šlo tedy o jakousi dědičnou volbu, tedy spíše o uznání dědičného nároku nastupujícího člena dynastie, ale i tak platilo, že bez tohoto uznání se dědic české koruny svého dědictví ujmout nemohl.¹¹³

Tento argument tedy nebyl jednoznačný a aktivní katolická politika ho vůbec nedovolila rozehrát. Posledním pokusem jak zvrátit nepříznivý vývoj byla snaha o odložení volby a její přesunutí na generální sněm, což bylo zcela v rozporu s tehdejšími zvyklostmi českého zemského sněmu od volby Ferdinanda I., čehož císařská strana obratně využila a vyrazila tak opozici z ruky poslední zbraň.

Samotné hlasování o Ferdinandovi si katolíci pojistili i procedurálně. Místo tradičních porad stavovských obcí je nejvyšší purkrabí požádal, aby každý dal svůj hlas jednotlivě, což z čistě psychologického hlediska rozhodlo, že proti přijetí Ferdinanda za českého krále se vyslovil pouze Thurn, Colona z Felsu a dva zástupci královských měst.

Jediné, čeho stavové po Ferdinandově přijetí dosáhli, bylo uznání Majestátu, což Ferdinanda jako bigotního katolíka velice trápilo, ale nakonec po poradě s jezuitou podepsal, když přijal jejich argument, že Majestát je na Rudolfovi násilně vynucené privilegium, které stejně nemá žádné váhy.¹¹⁴

Systémem úplatků a zastrašování se tak podařilo už beztak nejednotnou nekatolickou opozici ještě více rozklížit a dotlačit ji tak k přijetí Ferdinanda Štýrského za českého krále. Sama vítězná strana se zdráhala hladkému průběhu sněmu uvěřit a dokonce i budoucí král hovořil o zázraku.¹¹⁵ České stavovství tím potvrdilo narůstající krizi posledních let, která nakonec vyústila v povstání o necelý rok později.

---

¹¹³ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9. s.53. Král, volený touto dědičnou volbou, byl nazýván králem voleným, přijatým a dědičným.

¹¹⁴ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971. s.82.

¹¹⁵ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9. s.61.

2. Stavovské povstání a Česká konfederace

2.1. Ohavná rebelie

2.1.1. Defenestrace

Počátkem března využili nekatoličtí stavové oprávnění plynoucí z Artikulu o dání moci defenzorům, který byl součástí Majestátu, a svolali v pořadí už čtvrtý sjezd stavů pod obojí do pražského Karolina. Hlavním tématem bylo porušování Majestátu, k němuž podle stavů soustavně docházelo. Především se řešily případy protestantských kostelů v Hrobě a Broumově.

Nábožensko-politické kauzy hrobského a broumovského kostela se táhly již od vydání Majestátu. Kvůli Broumovu se konal vůbec první sjezd podobojí v listopadu 1611 a v červnu 1615 se dostaly oba případy dokonce do programu jednání sněmu. Kauza měla v obou záležitostech společný základ, a tím byl sporný výklad ustanovení Porovnání o stavbách kostelů na komorních panstvích. Porovnání výslovně stanovilo, že si nekatolíci mohou stavět kostely na statcích komorních (královských), ovšem klauzuli o církevních panstvích v Porovnání ani Majestátu nenajdeme.¹¹⁶ Toho využila katolická strana a císař, který opakovaně rozhodl o uzavření obou kostelů, přitom pražský arcibiskup Jan Lohelius dostal jako hrobská vrchnost v řešení případu volnou ruku. Na jeho příkaz přijel 11. prosince 1617 do Hrobu ozbrojený houf, který během několika dní kostel strhnul. Kostel v Broumově se díky vytrvalému odporu obyvatel a začínající politické nestabilitě jara 1618 nakonec zavřít nepodařilo a zapečetěn byl až po porážce povstání v roce 1622.¹¹⁷

Podnět ke svolání sněmu dal defenzorskému sboru Thurn; „*jestliže to trpěti budou, tehdy svobody své potratí*“.¹¹⁸ Každý kraj vyslal šest zástupců, ovšem účast královských měst byla minimální, což byl výsledek neustálých čistek v městských radách od pro města tolik osudného roku 1547. Z iniciativy defenzorů byla nejdříve sestavena suplika

---

¹¹⁶ KILIÁN, Jan. *11.12.1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 978-808-6515-793.s.79, viz. též ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.24. Ve slezském Majestátu je právo evangelických poddaných stavět na církevních statcích kostely jasně zakotveno.

¹¹⁷ KILIÁN, Jan. *11.12.1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 978-808-6515-793.s.106.

¹¹⁸ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.84.

adresovaná místodržícím, kde žádali o propuštění broumovské delegace z pražského vězení, kam byla jata pro neodevzdání klíčů od kostela opatu Zelendarovi, a o zásah proti „nehodným“ vykonavatelům královské moci. Po vyhýbavé odpovědi místodržících, byl list poslán rovnou císaři do Vídně a připojeno oznámení o konání dalšího sjezdu protestantských stavů na 21. května.

Koncem března přišla císařská odpověď, označovaná též jako „těžké psaní“, ve které císař důrazně zakázal konání květnového nekatolického sjezdu a plně schvaloval události v Hrobu a Broumově i naložení s broumovskými v Praze.¹¹⁹

Přes Matyášův zákaz se sjezd 21. května přece jen sešel a opět se měl zabývat broumovskými a hrobskými událostmi a ustavičným porušováním Majestátu, ke kterému mělo docházet pod ochranou královských místodržících. Zasluhou aktivit vládních kruhů se opět podařilo zamezit v účasti na sjezdu zástupcům z několika královských měst včetně měst pražských. Po zahájení sjezdu se stavové odebrali do české královské kanceláře, kde jim byl přečten nový císařský dvorský přípis, který znovu odkazoval na březnové „těžké psaní“ a opakoval zákaz sjezdu. Prameny uvádějí, že znění listu stavy zcela ohromilo. Narůstala mezi nimi nervozita a strach z případné odplaty. To se týkalo hlavně hraběte Thurna, který ráno 22. května přednesl na sněmu řeč, v níž informoval o svém předvolání do Vídně a vyslovil obavy, že „*pojede-li pak, že neví, kterak se zase vrátí a s stavy se shledá*“.¹²⁰ Městem se navíc šířily zprávy o chystaném zatčení radikálů.

Večer 22. května se sešli opoziční vůdcové v domě Jana Albrechta Smiřického na Malostranském náměstí. Údaje o účastnících se liší, každopádně nechyběl Thurn, Budovec, Oldřich Vchynský, Colonna z Felsu a Václav Vilém z Roupova, přítomen byl pravděpodobně i hlavní stavovský „legislativec“ Martin Fruwein a několik dalších měšťanů. Zde byl domluven postup zítřejšího dne, kdy se mělo rázně vystoupit proti místodržícím, jakožto rušitelům Majestátu. Demonstrativní akt měl být proveden českým „*starobylym způsobem*“¹²¹ účtování s politickými protivníky – defenestrací. Jako jeden ze zákonných argumentů před veřejností měla být použita mezikonfesní dohoda uzavřená na zemském sněmu 24. května 1608, jejíž přijetí bylo schváleno společnou přísahou: „*Kdo by při tom společném porovnání nechtěl nebo je rušiti*

---

¹¹⁹ GINDELY, Anton, Dějiny českého povstání 1618 I., Praha 1870-1880. s.213. Gindely zde cituje Slavatu, který udává jako původce psaní biskupa Khlesla, který záměrně zvolil ostrý tón „*aby císař nevystupoval úlisně jako liška, nýbrž mocně jako lev*“, což mělo stavy postrašit.

¹²⁰ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.88.

¹²¹ Apologie první nebolížto osvědčení všech tří stavův království českého, ed. V. Šubert, Praha 1862.s.14.

usiloval, aby jej ostatní z vokna ven vyhodili.“¹²² Krom toho byl dohodnut i již jednou osvědčený scénář z „dlouhého“ sněmu 1609, a to následná volba direktoria a svolání zemské hotovosti.

V předvečer defenestrace docházely místodržícím zprávy o neklidu v pražských ulicích, samotní místodržící byli údajně od nejedné osoby varováni. Ten večer opustil Prahu sekretář kanceláře Pavel Michna a nejvyšší hofmistr Adam z Valdštejna náhle onemocněl. Pavel Skála tehdejší napjatou atmosféru zaznamenal takto: „*židé i mnozí jiní kupci a zvláště papeženci z krámu svých se sklízeli a je zavírali..na rynku Staroměstském velicí houfové stáli, že člověk skrze ně projít nemohl, očekávajíce snad na nějakou šarvátku neb poručení, aby jezuity v koleji, jiné pak mnichy po klášteřích jako i židy v městě jejich přívětivě navštěvovati mohli.*“¹²³

Nastala středa 23. května, „*počátek a dvěře všechných našich následujících bíd a neřestí*“.¹²⁴ Stavové se nesešli v Karolinu, ale ve Vladislavském sále Hradu, aby se poté vydali do české kanceláře, kde měli přednést dotaz určený především Martinicovi a Slavatovi, ten se týkal autorství „těžkého psaní“. Proslýchalo se totiž, že do Vídně byl list odeslán pouze k podpisu.

V české kanceláři ten den došlo, na základě účelově poupraveného textu Budovcovy „protestace“ z října 1609, kdy se ohradil proti odmítnutí podpisu Jaroslava Bořity z Martinic a Viléma Slavaty z Chlumu pod amnestií pro odbojné počínání stavů během tehdejšího „dlouhého“ sněmu, k obvinění těchto dvou místodržících „*jakožto nepřátel pokoje a svornosti*“.¹²⁵¹²⁶ Dle Petráně se stavové ještě oháněli dohodou mezi katolickými a protestantskými stavy, která určovala obligátní trest za její porušení.¹²⁷

Potrestání rušitelů obecného dobrého, místodržících Martinice a Slavaty, proběhlo tedy předem domluveným starobyklým způsobem, který barvitě popisuje nejznámější

---

¹²² Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r.1623*, ed. K.Trieftrung, I.s.82. Přísaha je v literatuře často uváděna jako součást dohody mezi katolíky a nekatolíky ze sněmu 1609, což by nasvědčovalo tomu, že text byl převzat do Porovnání, jenž bylo součástí Majestátu. Nic takového se ovšem v Porovnání nenachází. srov. *Apologie druhá stavuv království českého*, ed. V. Šubert, Praha 1862. Porovnání mezi stranou pod jednou a pod obojí. s.144. Sněmovní projevy té doby nicméně o defenestraci mluví poměrně často. viz. též. ČECHURA, Jaroslav. *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin: generální zkouška stavovského povstání*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 176 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 18. ISBN 978-808-6515-915.s.85. Častá sněmovní výměna „názorů“ mezi Budovcem a kancléřem Lobkovicem z června 1609: *..když se pan kanclíř mnohejmi kříži pokřížoval, a z obce mnozí dosti tuze mluvili, aby jej i s těmi kříži z vokna vyhodili..*

¹²³ Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r.1623*, ed. K.Trieftrung, II.s.123.

¹²⁴ Tamtéž,s.124.

¹²⁵ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.80.

¹²⁶ GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.*, Praha 1870-1880. s.239-240.

¹²⁷ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.113-114. viz. výše (pozn.120).

průvodce tehdejšími událostmi Pavel Skála: "... hrabě z Thurnu přistoupil rychle ke Slavatovi a popadl ho za ruku, jakož i Voldřich Vchynský z Martinic - ale vůbec ještě se nevědělo, co se s nimi dítí bude, zdali budou do věže dáni nebo v arrest vzati budou - a šli s nimi upřímov do houfu stavův, kdežto jiní chytivše se jich také přímo jich k oknu je táhli, a tu teprve jeden každý soudil, že z oken metáni budou. Ano i oni, když tomu porozuměli, že se s nimi nežertuje, ač prvé nic pro vysokomyslnost a zpouru svou žádnému neříkali ani se nekořili, teď však teprva počali prositi, aby hrdlům jich uškozeno nebylo, ruce spínající a pro Boha prosíce, nohama o zemi se opírali a za milost žádali."¹²⁸ S nepopulárními místodržícími se ještě svezl dolů písař a sekretář kanceláře, mistr svobodných umění a pozdější „von Hohenfall“ Filip Fabricius, na kterém si stavové vylili zlost za nepřítomného „zlořečeného písaře“ Pavla Michnu.

Demonstrativní politický akt, který měl pohnout vývoj událostí kupředu společně prolitou krví, však hned zpočátku uvízl na půli cesty. Defenestrování dopadli na příkrý sráz a kupu odpadků, jediný Slavata byl vážněji zraněn a z pádu se musel nějaký čas zotavovat.

2.1.2. Od defenestrace k České konfederaci

Den po defenestraci zvolili protestantští stavové třicetičlenný sbor direktorů, který nahradil sbor místodržitelů i zemské úřady. Direktorů bylo po deseti z každého stavu a v jejich čele stal prezident Václav Vilém z Roupova. Po zvolení direktoria svolal sněm zemskou hotovost, tak jak dohodli spiklenci 22. května u Smiřického. Dále byla přijata konkrétní usnesení týkající se daní a organizace hotovosti. Odvody z majetku plynuly do rukou protestantských stavů, které je spravovaly a měly s nimi nakládat ve prospěch země. Direktoriu se podařilo získat pro povstání téměř celou zemi až na České Budějovice, Plzeň a Český Krumlov. Strategicky významná města s katolickou většinou tak zůstala věrná císaři.

Charakteristický rys počátku povstání je snaha nevystupovat proti panovníkovi a dynastii. Navenek se předstíralo, že jde o „loajální rebelii“ ve prospěch Habsburků, což potvrzovalo i rozhodnutí sjezdu o královských důchodech, které neměli být dotčeny.¹²⁹ Proti tomu ovšem byly ve značném kontrastu další kroky stavů v čase bezprostředně

---

¹²⁸ Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, ed. K. Trieftrung, II.s.132.

¹²⁹ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.25.

následujícím, ať už to bylo svolání hotovosti, vypovězení a konfiskace majetku jezuitů nebo vyslání zmocněnců direktoria do řady evropských zemí s žádostí o pomoc. Tato aktivita sice přinesla určité výsledky, savojský vévoda Karel Emanuel poslal 2 000 mužů pod vedením Arnošta z Mansfeldu, Nizozemí poskytlo určitou finanční podporu, ale většina protestantské Unie podpořila povstání spíše sympatiemi a sliby.

Na 25. června svolali direktori do Prahy zemský sněm, kterého se po delší době hojně účastnila i města a někteří dohodě přístupní katolíci. Sněm víceméně potvrdil a konkretizoval usnesení květnová týkajících se daní a zemské hotovosti. Ze strany císaře trvala snaha o smírné řešení konfliktu, ale direktorium jeho listy záměrně zveličovalo nebo raději vůbec neotvíralo, ve strachu o ztrátu nepříliš rozhodné podpory stavovské konzervativní většiny.¹³⁰

Ve stejný den se v Olomouci sešel zemský sněm Markrabství moravského, dost možná klíčové to události pro vývoj celého českého stavovského povstání. Karel starší ze Žerotína zde poukázal na dobrodružnost celé akce, nepříliš dobrý ohlas povstání v Evropě a vybízel Čechy, aby složili zbraně a jednali s císařem o mír. Žerotínův vliv nakonec odvrátil moravské stavy od připojení se k českému povstání a tím i od konfliktu s vládou. Sněm navíc vyslal do Vídně delegaci v čele se Žerotínem, kardinálem Dietrichštejnem a Lichtenštejnem, která měla usilovat o zprostředkování smíru mezi českými odbojnými stavy a panovníkem.

Za účasti Ferdinanda II. se v srpnu 1618 konal další moravský sněm v Brně, který probíhal i nadále v loajálním duchu k Vídni. Stejnou politickou linii udržel ještě i sněm prosincový, ale Žerotínova pozice začala postupně slábnout. Morava zůstala i nadále mimo povstání a odmítla císaře přímo vojensky podpořit, nicméně dalšímu požadavku na umožnění průchodu císařskému Buquoyovu sboru vyhověla. Karel Bonaventura hrabě Buquoy tak v září došel až do Čáslavi, kde se spojil s císařskými z jihu. Povstalcům se je však podařilo zastavit a donutit k ústupu k Českým Budějovicům, které Thurn od června do srpna 1618 neúspěšně obléhal. České Budějovice se pak staly jednou z hlavních základůn habsburské strany během povstání.¹³¹

Naproti tomu Slezsko vyjádřilo Čechům podporu již na samém počátku povstání. Sjezd slezských knížat, který se konal v červenci 1618, se postavil na stranu českého stavovského odboje. Příslib konkrétní vojenské pomoci byl ale vázán na splnění

---

¹³⁰ GINDELY, Anton, Dějiny českého povstání 1618 I., Praha 1870-1880. s.274-276.

¹³¹ STERNECK, Tomáš : *Vabank budějovického primátora. "Vždy věrné" královské město a stavovské povstání 1618-1620.* DaS 31, 2009, č. 2, s. 22-25. Primátor města Kašpar Doudlebský byl za své počínání během rebelie v červenci 1620 povýšen císařem Ferdinandem II. do šlechtického stavu.

podmínek státoprávní povahy. Rovněž Dolní Lužice Čechy podpořila, ale i oni vážali pomoc na splnění určitých požadavků.¹³²

Vojensky si čeští stavové vedli sice poněkud váhavě, zejména kladením důrazu na obranný způsob války, ale v druhé půlce roku kupodivu zaznamenali určité úspěchy, které jim dodali na sebevědomí.¹³³ V listopadu se k Thurnovi konečně připojily jednotky vypravené krnovským markrabětem Janem Jiřím a jeho posílený sbor zatlačil císařské až k Českým Budějovicům. Nečekané úspěchy pak umožnily Thurnovi odvetný vpád do Rakous. V západních Čechách pak v témže čase téměř samostatně operující a rozkazy direktoria odmítající Mansfeld dobyl Plzeň.

Problémem povstalecké věci spočíval nejvíce v rovině zahraničně-politické, zásadní byla především neúčast Moravy na povstání. Českým stavům jistě nepomohl neúspěch Jesseniovy červencové mise na uherském sněmu v Prešpurku, kde se mu nejen nepodařilo zabránit volbě Ferdinanda II. za uherského krále, ale navíc byl zajat a odvezen do Vídně. Nutno dodat, že Uhrové zůstali alespoň neutrální a vojenskou pomoc císaři odmítli.¹³⁴

Situace v habsburském táboře se taktéž nevyvíjela ve prospěch rebelů. 20. července dal arcikníže Maxmilián zatknout kardinála Khlesla, nejbližšího rádce a důvěrníka svého bratra Matyáše. Khlesl byl mužem kompromisu a udával tón vídeňské politiky po celou dobu Matyášovy vlády. Plamínek naděje na smírné řešení konfliktu definitivně pohasnul. Ve Vídni převládla radikální skupina v čele s Ferdinandem a španělským vyslancem Oñatem, která nehodlala s povstalcí jednat v rukavičkách.¹³⁵

Křehkost a nestejnorodost odbojníků se projevila na zemském sněmu koncem srpna, kde se hlavně řešily čím dál palčivější otázky vojenské a finanční. Na sněm se v průběhu dostavili i někteří katolíci, kteří byli přizváni ke společnému jednání. Direktorium to cítilo jako šanci podpořit těžko se prosazující argument o nekonfesionálním charakteru povstání. Na výslovné pozvání na sněm dorazil i „předrevoluční“ druhý muž v Čechách, nejvyšší hofmistr a místodržící, Adam mladší z Valdštejna, který se spolu s nejvyšším komorníkem Jiřím z Talmberka a několika dalšími pokusil dát umírněnějším členům stavovské obce poslední možnost revidovat všechny radikální kroky, ke kterým došlo

---

¹³² ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.35. Jedná se o obdobné požadavky jaké přednesli slezští a lužičtí stavové na sněmu 1615.

¹³³ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.77.

¹³⁴ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.175.

¹³⁵ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4.s.271.

v uplynulých třech měsících.¹³⁶ Tato snaha o „protirevoluci“ a o poslední nalezení smírného východiska z krizové situace skončila neúspěchem, ovšem také díky tomu, „že *Khlesl byl do arrestu vzat a degradován*“, stavové zkrátka pochopili, že krok zpět už za této situace udělat nelze.¹³⁷

Poslední ranou prvního roku povstání byla pro české stavy smrt jednoho z nejbohatších mužů v zemi Albrechta Jana Smiřického. Třiadvacetiletý český bratr podlehl 18. listopadu rodovému prokletí souchotin a jeho rod tím po meči vymřel. Peníze Smiřických již financovaly boj o Majestát v roce 1609, stejně tak tomu bylo během stavovského povstání. Albrecht Jan měl navíc pojmout za ženu vnučku Viléma Oranžského Emilii Alžbětu čímž by získal těsné vazby na nejvyšší představitele protestantské šlechty v Evropě. Bratrské křídlo kolem Budovce a Václava Viléma z Roupova s ním mělo zřejmě dalekosáhlé plány, často je zmiňován jako případný kandidát na český trůn, který by byl příbuzensky spojen s Anglií i Spojenými nizozemskými provinciemi stejně jako pozdější zimní král Fridrich Falcký.¹³⁸¹³⁹

Začátkem roku 1619 přišla nabídka jednání o tzv. interpozici, smírném řešení konfliktu mezi oběma stranami. Výzvu k jednání za císařskou stranu iniciuje Maxmilián Bavorský a za místo jednání byl určen Cheb. Vídeňská vláda navrhovala nechat posoudit spor stavů s vládou konferencí čtyř říšských kurfiřtů.

18. března 1619 zasednul český zemský sněm, opět se účastnili i někteří katolíci a kromě dalších obligátních berní na válku došlo znovu na svolání zemské hotovosti a nově k zřízení tzv. naturální daně. Sněm se samozřejmě zabýval i návrhem na interpozici a nakonec k tomuto účelu zvolil devatenáctičlennou delegaci složenou z dvanácti

---

¹³⁶ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.57. Adam mladší z Valdštejna, v pořadí druhý muž zemské vlády, jejíž existenci zatím vzbouřenci nezpochybnili, se pokusil ovládnout rokováni z titulu svého předrevolučního přednostního postavení. V druhý den jednání sjezdu, když se direktori nacházeli mimo sněmovní světnici, se Valdštejn, Talmberk, Trčka a Štěpán Jiří ze Šternberka, doprovázeni početnou suitou, dostavili mezi ostatní sněmovníky, na základě svých předrevolučních hodností zaujali přední místa, zahájili jednání a převzali jeho režii. Tato situace ilustruje, jaký respekt chovala stavovská obec ke svému hierarchickému řádu. I odhodlaní rebelové jako Thurn či Hohenlohe přistoupili na hru a čekali až na jejich přímluvy přijde řada a pan hofmistr jim udělí slovo. Samozřejmě, že důležitou úlohu hrál moment překvapení. Vše ukončil návrat direktorů a myšlenky na smír byly rázně odmítnuty.

¹³⁷ GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.*, Praha 1870-1880. s.320-324.

¹³⁸ ČECHURA, Jaroslav. *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin: generální zkouška stavovského povstání*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 176 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 18. ISBN 978-808-6515-915.s.s.137-154. Vliv Smiřických enormně vzrostl v 2. polovině 16. století. Byli známí jako střídmi a prozíraví hospodáři, vedli vzorné účetnictví, ale hlavně poskytovali finanční služby všeho druhu. Disponovali rozsáhlými majetky nemovitými, ale i na tu dobu velmi vysokou finanční hotovostí, kterou neváhali použít. To z nich činilo nepostradatelného spojence stavovské nekatolické opozice.

¹³⁹ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.148-153.

direktorů a sedmi členů sněmu.¹⁴⁰ Delegation měla předložit Matyášovi usnesení z březnového sněmu, ve kterém stavové požadovali, aby panovník umožnil uzavření česko-rakouské konfederace, o což se naposledy neúspěšně snažili na sněmu 1615, povolil krajské sjezdy a nebránil stavům svobodně uzavírat smlouvy s říšskými knížaty. Navíc žádali, aby vypověděl ze země „na věčné časy“ jezuity, a aby potvrdil konfiskaci jmění některých významných katolických odpůrců povstání, kteří odešli ze země.¹⁴¹ Rovněž městský stav připravil pro chebské jednání soupis požadavků, které měly rozšířit jejich autonomii.¹⁴²

Seznam požadavků z březnového zemského sněmu ještě doplnil Kristián z Anhaltu, přední představitel protestantské Unie. Podle návrhu Anhaltu měli stavové požadovat, aby panovník nenajímal bez jejich souhlasu vojsko, nestavěl pevnosti a jmenoval zemské úředníky jen na základě doporučení jimi kontrolované královské rady. Nejdůležitějším požadavkem, který směřoval k odstranění habsburků z českého království, bylo, aby se nikdy více za života krále nejednalo o jeho nástupce.¹⁴³ Tento navrhovaný seznam se pak stal podkladem pro jednání červencového generálního sněmu 1619.

V průběhu jednání sněmu přišla zpráva, že 20. března zemřel Matyáš. Vlády se ujal Ferdinand II., který k překvapení stavovských předáků jednání o interpozici neukončil, naopak projevil ochotu jednat dál, dokonce poslal jako řádně korunovaný český král do Prahy královský revers s potvrzením všech zemských svobod včetně Majestátu. Direktorium ovšem nereagovalo ani na další jeho list s výzvou k jednání. Dá se důvodně se předpokládat, že všechny tyto smírné pokusy byly ze strany Vídně vedeny ryze účelově ve snaze získat čas, který začal postupně pracovat pro Ferdinanda. V tu dobu už začala naplno proudit pro přežití rakouských Habsburků nepostradatelná španělská finanční pomoc, za kterou Matyášův bratr arcikníže Albrecht ve španělském Nizozemí úspěšně verboval nové pluky.¹⁴⁴

Jaro a léto 1619 se neslo ve znamení politické ofenzívy českých povstalců, především ve snaze zajistit pro povstání ostatní země Koruny. Vstřícné kroky vůči Slezsku, které

---

¹⁴⁰ GINDELY, Anton, Dějiny českého povstání 1618 I., Praha 1870-1880. s.393-396.

¹⁴¹ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.95.

¹⁴² GINDELY, Anton, Dějiny českého povstání 1618 I., Praha 1870-1880. s.404. Na sněmu došlo k odmítnutí zvýšených berních nároků kladených na města a narůstu vzájemné animozity pánů a měšťanů. Lví podíl na to měl návrh nejvyššího stavu na srovnání v listopadu dobyté Plzně se zemí.

¹⁴³ Tamtéž, s.21.

¹⁴⁴ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.96.

předjímal už jednání z minulé roku, vyvrcholila v dubnu takzvaným recesem zástupců slezských stavů, ve kterém direktori přislíbili splnění starých slezských požadavků, jako slezského zástupce při české kanceláři, rovný hlas při volbě panovníka, záležitost přivtělení Opavska ke Slezsku byla ponechána na další obecný sněm. Obdobný reces byl vydán i 28. května stavům dolnolužickým a 18. července stavům hornolužickým, kteří tak přistoupily k česko-slezské konfederaci.¹⁴⁵

Klíčové pro další osud povstání bylo získání Moravy. Začátkem května se měl v Brně konat další zemský sněm. Karel starší ze Žerotína odolával tlaku svého příbuzného Ladislava Veleny ze Žerotína, který stál v čele pročesky orientovaných moravských stavů, se stále většími obtížemi. Situace se definitivně vyhroutil, když koncem dubna přitáhl do Znojma Thurn, kde se spojil s Velenem. 2. května pak uskutečnili moravští radikálové v Brně převrat. Po českém vzoru byla zvolena vláda třiceti direktorů, ze země byli vypovězeni jezuité a konfiskován jejich majetek.¹⁴⁶ Morava se tak definitivně přidala na stranu povstání, což bylo ještě stvrzeno smlouvou mezi českými direktory a moravskými stavy z 5. července 1619.¹⁴⁷

Zemský sněm následně potrestal strůjce moravské neutrality, zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic, bývalého vrchního velitele stavovského vojska kardinála Dietrichštejna a Karla staršího ze Žerotína, domácím vězením. Žerotín nebyl jediný, kdo nevítal moravský povstalecký puč. Ze služeb moravských stavů tehdy se svým plukem i s celou zemskou pokladnou dezertoval i císařský plukovník Albrecht z Valdštejna.¹⁴⁸

Úspěch jarní politické ofenzívy dodal stavům na sebevědomí. Thurn se vydal (opět) na tažení do Rakous a posílen o oddíly z ostatních zemí Koruny oblehl Vídeň. Na její dobytí však neměl dost sil, kterou mu v rozhodné chvíli neposkytly dolnorakouské stavy, navíc musel rychle spěchat zpátky do Čech, kde Buquoy v nepřehledné bitvě u Záblatí

---

¹⁴⁵ Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, ed. K. Trieftrung, III.s.107-110.

¹⁴⁶ BALCÁREK, Pavel. *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, 510 s. ISBN 978-808-6829-616.s.105-106. České vojsko pozval na Moravu přímo Velen ze Žerotína, když selhaly všechny jeho předchozí snahy strhnout Moravu do víru povstání. s. 99-119. Ladislav Velen byl rozhodným vojenským vůdcem moravské rebelie, až do konečné porážky i dlouho po ní v exilu.

¹⁴⁷ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.44.

¹⁴⁸ FRANCEK, Jindřich. *Navzdory závisti: životní příběh Albrechta z Valdštejna*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 221 s. Krok. ISBN 978-808-6515-748.s.26. Valdštejn na místě probodnul svého podřízeného důstojníka, který mu bránil v jeho činu.s.27. V pokladně bylo 96 000 zlatých, což tehdy stačilo na vystrojení až 2 000 mužů pěchoty, nicméně se v této souvislosti často zapomíná dodat, že císař pokladnu i část pluku vrátil zpět.

porazil dobyvatele Plzně Mansfelda, jehož sbor se po bitvě prakticky rozpadnul.¹⁴⁹ Nevyrovnané vojenské výsledky ještě podpořila rostoucí nesnášenlivost mezi stavovskými vojenskými veliteli Thurnem, Mansfeldem a Hohenlohem, kterého dokonce podezírali, že u Záblatí záměrně nepřispěchal Mansfeldovi na pomoc. Navíc tu byl problém, který už povstání neopustil, a tím bylo špatné financování vojska. Zatímco povstání šlo politicky ke svému vrcholu, vojensky mu už v létě 1619 hrozila bezprostřední porážka.

2.1.3. Stavovské apologie

Po třetí pražské defenestraci v květnu 1618 sepsal právník Martin Fruwein¹⁵⁰ z podnětu představitelů stavovské opozice tzv. první apologii, které měla informovat domácí i zahraniční veřejnost o událostech v Čechách a obhájit stavovskou věc. První apologie, která vyšla 25. května, má jednoznačně agitační a propagační charakter, se záměrem zajistit pro český odboj případné spojence. Apologie byla určena především pro cizinu a stavové ji nechali přeložit do němčiny, holandštiny a latiny a rozeslat všem významným stavovským osobnostem zemí monarchie, říšským knížatům a do Spojených nizozemských provincií.

První apologie především líčí události v Hrobě a Broumově a poukazuje na porušování Majestátu a Porovnání ze strany katolických místodržících.¹⁵¹ Vzhledem k tomu, že apologie byla určena především pro zahraničí, zůstává tento argument velmi problematický a těžko si představit, že by za tehdejší situace mohl mít širší odezvu. V Říši stále ještě platil augšpurský mír, což argument porušování náboženské svobody vrchností značně bagatelizovalo.¹⁵²

Již v červnu zareagoval na apologii císařský dvůr oficiální odmítavou odpovědí ve spise *Information oder keyserlicher Majestat gründtlicher Bericht uber den Bohemischen Auffstandt*, kde byly stavovské činy jednoznačně interpretovány jako povstání proti panovníkovi. Tu následovala v zápětí další reakce na apologii

---

¹⁴⁹ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.103.

¹⁵⁰ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 579 s. ISBN 978-80-7106-953-9.s.414. K autorství Martina Fruweina se přiklonila až poslední doba. Gindely ještě jako autora udává Petra Milnera z Milhauzu. srov. GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.*, Praha 1870-1880. s.258.

¹⁵¹ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.20.

¹⁵² PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.205.

Evangelische Erklarung auff die Böheimische Apologia mit sampt den Beylagen und Mayestätbrief, který obsahoval především protimonarchomachicky zaměřený apel, formulovaný v tom smyslu, že případný úspěch českých rebelů by byl vlastně potvrzením absurdní myšlenky, že poddaní mohou svrhnout panovníka pod libovolnou záminkou.¹⁵³

Krátce po vydání první apologie následovala apologie druhá, která byla daleko podrobnější a rozsáhlejší. Byly k ní připojeny v opisech mnohé významné právní akty či stížnostní spisy, které měly doložit odůvodněnost a oprávněnost povstání. Základem pro vydání druhé apologie byl, kromě první apologie, spis nazvaný *Krátká Správa o odvod stížností, kteréž Stavům Evangelitským v království Českém k zošklivění jich připisovati se chtějí*, vydaný česky, německy a holandsky.¹⁵⁴

Druhá apologie se především podrobně zabývá vývojem otázky náboženské svobody v českém státě se zaměřením na Českou konfesi, Rudolfův majestát a Porovnání, jejichž znění je i součástí jejího přílohového aparátu.

Nalézáme zde i znění Zikmundova privilegia (1435), které se dotýká práva obywatelského a zákazu vykonávání veřejných úřadů cizinci pod jednou.¹⁵⁵ Tím stavové znovu dokládali své právo na udělování inkolátu.

Pozornost je zde věnována i instituci defenzorů, správců univerzity a dolní konzistoře. Důležitá je jejich úloha světská, která jim dávala v záležitostech obrany protestantské víry pravomoc ke svolání nekatolického stavovského sjezdu, jak se ostatně několikrát stalo (klíčový byl březnový a květnový sjezd 1618). Velmi podrobně je zde zkoumána i úloha defenzorů ve sporech mezi katolíky a protestanty.

Ve druhé apologii je taktéž zdůrazněno, že rušitelé Majestátu a Porovnání jsou „nepřátele pokoje a svornosti“ a proti takovým rušitelům může být uplatněna sankce v souladu se zemským zřízením.¹⁵⁶ Tato pasáž opětovně odkazuje k obhájení defenestrace místodržících.

Klíčové otázky, legitimnost či nelegitimnost ozbrojeného odporu vůči císaři, se ovšem obě apologie dotýkají poněkud problematicky, což se podepsalo na vyznění celého stavovského povstání. Panovník je zde prezentován jako dobrý a spravedlivý, avšak podléhající vlivu špatných rádců – Slavaty a Martinice, kteří nerespektovali

---

¹⁵³ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 579 s. ISBN 978-80-7106-953-9.s.90.

¹⁵⁴ Tamtéž, s.90.

¹⁵⁵ *Apologie druhá stavuv království českého*, ed. V. Šubert, Praha 1862.s.72-75.

¹⁵⁶ ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.22.

Majestát a zásady náboženské svobody. Útok na místodržící byl namířena na konkrétní osoby, které porušily obecné dobré.¹⁵⁷ Osoba panovníka zůstává nezpochybnitelná a stavové defenestrací špatných rádců nebránili jen zájmy sebe samých a svých souvěrců, nýbrž i zájem panovníka.¹⁵⁸ Myšlenka monarchomachismu se tak v obou apologiích neprosadila a plně se rozvinula až v článku 30 České konfederace.¹⁵⁹

Ohlas apologií v zahraničí ani zdaleka nesplnil očekávání protestantských stavů. Jindřich Matyáš Thurn ve své Apologii z roku 1636 konstatoval, že stavovské apologie sice spatřoval v knihovnách mnoha evropských politiků, ale vesměs se jednalo o exempláře ještě nerozřezané.¹⁶⁰

Stavovští vůdcové zamýšleli vydat ještě apologii třetí, k tomu však již nedošlo, hlavně v důsledku smrti císaře Matyáše, což v sobě značilo nutnost přenesení argumentace pro právo nerespекtovat přijatého následovníka Ferdinanda Štýrského.¹⁶¹

2.2. Česká konfederace

2.2.1. Příprava České konfederace

S přípravou textu České konfederace se započalo již v průběhu první poloviny roku 1619, kdy došlo k vzájemným jednáním zemí Koruny, kterých se účastnili i zástupci protestantů z obou rakouských zemí. Od dubna do července došlo k vydání několika recesů na splnění požadavků jednotlivým přivtěleným zemím.

V recesu pro Slezsko z dubna 1619 přislíbili direktori slezským stavům zástupce při české kanceláři, rovný hlas při volbě panovníka, postih českými soudními orgány pro obyvatele inkorporovaných zemí pouze v případě jednání proti společné konfederaci a možnost vzájemné dědické sukcese mezi zeměmi.¹⁶² Záležitost připojení Opavska ke Slezsku však byla ponechána na další obecný sněm. Obdobný reces byl vydán i 28.

---

¹⁵⁷ ADAMOVÁ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2. s.85-86. Obecným dobrým lze v intencích jeho historického vnímání porozumět jako blahu a prospěchu obyvatel určitého území.

¹⁵⁸ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 579 s. ISBN 978-80-7106-953-9.s.89.

¹⁵⁹ ADAMOVÁ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.21.

¹⁶⁰ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.62.

¹⁶¹ KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 579 s. ISBN 978-80-7106-953-9.s.91.

¹⁶² *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r.1623*, ed. K.Trieftrung, III.s.109-110.

května stavům dolnolužickým a 18. července stavům hornolužickým, kteří tak přistoupily k česko-slezské konfederaci.

Po převratu a připojení se Moravy k povstání byla zahájena intenzivní jednání také se stavy moravskými. V květnu 1619 se delegace moravského zemského sněmu účastnila jednání v Praze, která si kladla za cíl dojednat konfederaci s Čechy, Slezskem a oběma Lužicemi. V požadavcích Moravanů byl především kladen důraz na uzavření konfедераčního spolku za účelem ochrany evangelické víry. Konfederace neměla v žádném případě omezit autonomní postavení Moravy, které mělo být naopak ještě posíleno možným zřízením samostatné moravské kanceláře. Moravský zemský sněm dále prosazoval realizaci volební monarchie, případně připouštěl možnost přijetí panovníka, nicméně výhradně na základě jednomyslné vůle všech stavů konfederovaných zemí. Pozornost byla věnována také úřadu konfедераčních defenzorů, jejichž pravomoc měla spočívat nejen v ochraně evangelické víry proti všem jejím případným narušitelům a v oprávnění svolávat sjezdy evangelický stavů, ale defenzoři měli být zároveň oprávněni zasáhnout i v případě bezprostředního ohrožení svobody země.¹⁶³

Smlouva mezi českými direktory a zástupci moravských stavů byla uzavřena 5. července 1619. V otázce vymezení působení české kanceláře ve vztahu k Moravě smlouva odkazovala na budoucí vzájemné porovnání.¹⁶⁴ Moravané stejně jako Slezané usilovali o Opavsko, tento územní nárok byl odsunut na generální sněm, kde nakonec Opavu získalo Slezsko.¹⁶⁵

Smlouva s Moravou a recesy Slezsku a oběma Lužicím se staly právním základem pro přijetí České konfederace. Obdobné aktivity vyvinulo direktorium i vůči oběma rakouským zemím, jejichž stavy vyjádřily obnovenému konfедераčnímu hnutí podporu a vůli k dalšímu jednání. Rakušané pak iniciovali obdobné snahy i ve vztahu ke stavům uherským.

---

¹⁶³ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.43.

¹⁶⁴ Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, ed. K. Trieftrung, III.s.215-6.

¹⁶⁵ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.45.

2.2.2. Generální sněm a přijetí České konfederace

8. července se z podnětu českých direktorů sešel v Praze generální sněm, který měl projednat text nové ústavy českého státu. Samotné jednání o konfederaci vyvrcholilo 31. července. Po přečtení textu v českém a německém jazyce bylo o konfederaci hlasováno. Po jejím schválení následovala slavnostní konfедераční přísaha, kterou Češi a Moravané vykonali v jazyce českém a zástupci Slezska a Lužic v jazyce německém. Formule přísahy byla nedílnou součástí textu České konfederace.¹⁶⁶ Poté stvrdili účastníci generálního sněmu její přijetí podpisy a pečetěmi.

Text ústavy byl připravován v domě Bohuslava z Michalovic, který se o celkové koncepci ústavní listiny radil se zástupci českých stavů, jednotlivých historických zemí Koruny i s delegací z rakouských zemí.¹⁶⁷

Česká konfederace měla 100 článků, které se svojí povahou převážně dotýkaly hlavně dvou okruhů, a to víry a ústavněprávních základů státu. Otázka víry, jako jeden ze spouštěčů celého povstání, se zde samozřejmě prolíná i s články ryze státoprávní povahy. V této ústavní listině byly řešeny vztahy mezi jednotlivými sjednocenými zeměmi a jejich práva, finanční otázky, volba panovníka, upravena pravidla obsazování nejvyšších zemských úřadů a řešena otázka obrany státu. Zásadou, že všechna moc ve státě je v rukou evangelických stavů, definuje Česká konfederace ústavněprávní koncepci evangelického státu. Stavovský princip je zde významně posílen na úkor panovníka a narušuje tak tradiční dualistickou koncepci 16. století. Oproti stavovským apologiím se zde poprvé setkáváme s uplatněním myšlenky o právu na odpor poddaných proti tyranskému panovníkovi.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Pavla Skály ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, ed. K. Trieftrung, III.s.210. „*Když se pak přísaha měla konati, poručeno, aby se všechna okna i dvěře při soudnici otevřeli do kořán, v tutůž chvíli spadl deštík hojný, ač dlouho nepršel, avšak nebe mračny hustými černými se zasmoušilo, že sekretář artikulův jednoty té dobře čísti pro velikou tmou nemohl: což mnozí za zlé znamení ujímali.*“

¹⁶⁷ ADAMOVÁ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.87. Autorů České konfederace bylo zřejmě několik. K jmenovitému autorství bohužel prameny mlčí. S největší pravděpodobností se na textu podílel někdo s bratrů Fruweinů či Milnerů.

¹⁶⁸ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. Článek 30.

2.2.3. Ústavněprávní rozbor

Česká konfederace byla uvozena poměrně rozsáhlou preambulí, která hovoří o sjednocení a vzájemné pomoci českých zemí. České země „*se spojily a jako věrní spluoudové mezi sebou v takový spolek a bratrské sjednocení vešly, že slušně žádné naděje k nějaké roztržce býti nemohlo*“¹⁶⁹ jako volná federace pěti zemí – Čech, Moravy, Slezska, Horní a Dolní Lužice. Tento spolek (i ústavní listina sama) směřoval především k ochraně stavovských privilegií a zamezení pokusů o panovnické samovlády na monokonfesním základě. Úkolem tohoto spolku bylo s konečnou platností zajistit náboženskou svobodu evangelíkům a předejít příštímu ohrožení státní celistvosti.¹⁷⁰

V závěrečné části preambule je pak obsažen text přísahy, kterou složili na generálním sněmu evangeličtí stavové po přijetí České konfederace. V přísaze především slibovali, že ji budou chránit a dodržovat.¹⁷¹

Z preambule vyplývají i základy stavovského programu, s kterým se pak setkáváme v samotném textu ústavy (zřízení státu na dualistickém principu s převahou nekatolických stavů, boj proti habsburskému absolutismu, ochrana evangelické víry).

2.2.3.1. Státoprávní forma

Formou státu byla tedy volná smluvní federace pěti českých historických zemí, založená na dualistické státoprávní koncepci s významně posíleným principem nekatolického stavovství. Česká konfederace tedy položila základ k vytvoření stavovského státu.

Společné orgány konfederace se sestávaly z generálního sněmu, české dvorské kanceláře, defenzorů (každá země měla ještě svůj vlastní sbor), částečně sem můžeme

---

¹⁶⁹ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. Preambule

¹⁷⁰ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.19.

¹⁷¹ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. "My přísaháme Pánu Bohu všemohoucímu, berouce to na své, principálův našich, dědicův a budoucích jich duše, že toto stálé snešení od nás a vyslaných ze všech zemí zpečetěné a stvrzené sjednocení a artikule v něm obsažené, na všechny země veřejně i na jednu každou obzvláštěně se vztahující, nyní i na budoucí věčné časy stáله pevně a neporušitelně zdržeti, všemu tomu, co se tu nařizuje, věrně a pravě zadosti učiniti a od toho se žádnému člověku vyššího neb nižšího stavu, též žádné milosti ani nemilosti, přízní a nepřízní, darům neb slibům, ani jakým jednáním, a tak nižádným způsobem, jakžby to lest lidská vymyslití mohla, odvésti nedáme a nedají. Tak nám toho i jiným dopomáhej Pán Bůh všemohoucí!"

počítat i apelační soud. Země měly dále společné vojenské velení a byly spojeny společným úsilím o ochranou evangelické víry.¹⁷²

Jednotlivé země sdružené v České konfederaci vystupovaly jako rovnoprávné právnické osoby, kterým náležel určitý okruh záležitostí, jenž spadaly do jejich výlučné pravomoci a zachovával jim tak jistou míru suverenity.¹⁷³ Každá země se měla řídit svým právem, které měly ústřední orgány státu respektovat. Král nesměl rozhodovat v závažnějších věcech týkajících se celého Českého království bez vyjádření stavů jednotlivých zemí.¹⁷⁴ Současně měla centrální správa plně šetřit svobody a privilegia jednotlivých zemí.¹⁷⁵

Zajímavé je ustanovení článku 52, kde je vysloven zákaz vystoupení z konfederace pod hrozbou náhrady škody, která by případně tímto ostatním zemím vznikla. Škoda měla být nahrazena ve prospěch konfederace a všechny sjednocené země se měly účastnit na jejím vymáhání. Konfederované země zřejmě mohly případného odpadlíka přinutit k návratu či setrvání i za použití vojenské síly.¹⁷⁶

2.2.3.2. Panovník

Česká konfederace je založená na principu volební monarchie, v jejímž čele stojí panovník odpovědný stavům a podléhající kontrole stavovských orgánů. Byl zavázán zachovat stavovská privilegia jako Majestát a Českou konfederaci a byl povinen potvrdit konfederaci česko-slezskou z roku 1609.

Při svém zvolení přísahal panovník jen za svou osobu. Za života panovníka tedy nesměl být volen nástupce, ovšem článek 23 připouštěl výjimku v institutu tzv. čekanství „*lečby všecky sjednocené země samy toho potřebu uznajíce za to žádaly*“, čehož bylo využito v březnu 1620, kdy byl za následníka trůnu přijat syn Fridricha Falckého

---

¹⁷² ADAMOVÁ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.76.

¹⁷³ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. Článek 28. Princip rovnoprávnosti zemí nic nemění na tom, že Čechy si udělly určité přednostní postavení. Toto jasně dokládá volba panovníka, kde sice všechny země měly po jednom hlasu, ale Čechy disponovaly ještě tzv. hlasem zavíracím.

¹⁷⁴ ADAMOVÁ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.78.

¹⁷⁵ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. čl. 57.

¹⁷⁶ ADAMOVÁ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.78.

Fridrich Jindřich.¹⁷⁷ Panovník byl volen na generálním sněmu všech zemí Českého království, přičemž Čechy měly hlasy dva, první a zavírací, po jednom měla Morava, Slezsko, Horní Lužice a Dolní Lužice. Při rovnosti hlasů pak rozhodoval los.¹⁷⁸

Panovník je jednou stranou dualistického uspořádání státu, kde druhá strana, tvořená nekatolickými stavy, požívá přednostního postavení. Panovník podléhá kontrole stavů samých v rámci jejich práva na odpor nebo jimi vytvořených institucí (defenzoři).

Pravomoc panovníka je dále omezena v ustanoveních, které mu zapovídají bez povolení stavů: vyhlášovat válku, povolovat rozmístění vojska do jednotlivých zemí či měst, stavět vojenské pevnosti a povolovat cizincům inkolát v Českém království. Navíc musel respektovat stavovské postoje na sněmech vůči královské propozici, byly mu zapovězeny tzv. královské repliky, dříve habsburskými panovníky tak hojně zneužívané k obstrukcím stavovských sněmovních požadavků.¹⁷⁹

2.2.3.3. Společné orgány

Většina společných orgánů vychází z praxe předbělohorské doby a jejich úpravy v zemském právu, o řadě z nich se tak v České konfederaci nehovoří.

Nejvyšším zákonodárným orgánem českého státu zůstává generální sněm, který jako nejvyšší orgán státní moci všech stavů Českého království volí panovníka. Za tímto účelem ho svolávají čeští defenzoři.

Společnými výkonnými a správními orgány konfederace byly česká dvorská kancelář a sbor defenzorů. V čele kanceláře stál kancléř a její další personální obsazení upravovaly tzv. zvláštní články s ohledem na právo jednotlivých zemí.¹⁸⁰ Česká kancelář mohla předvolávat obyvatele z přivtělených zemí jen ve zvlášť závažných případech.

---

¹⁷⁷ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.15.č.23. *Tolikéž nemá na časy budoucí za živobytí panujícího krále žádný jiný na čekanství, mnohem méně na království volen neb korunován býti, lečby všechny sjednocené země samy toho potřebu uznajíce za to žádaly.*

¹⁷⁸ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. Článek 28.

¹⁷⁹ Zejména na počátku dlouhého sněmu roku 1609, který vedl nakonec k přijetí Majestátu, se Rudolfovi II. a kancléři Vojtěchu Popelovi z Lobkovic dařilo touto opakovanou obstrukcí sněm téměř zmařit.

¹⁸⁰ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.87. Zvláštní články jednotlivých historických zemí byly schváleny 4. září 1619 v Praze po dohodě se zástupci příslušných zemí. Zvláštní články vyplňovaly mezery v právní diki konfederace.

K těmto případům mohla zřídit komisi, kde ovšem museli být zastoupeni obyvatelé země, ve které měla být sporná věc vyšetřována.

Za společný orgán konfederace lze částečně považovat i apelační soud. V jeho čele stál prezident a bylo stanoveno, že jednotliví apelační radové mají být lidé bezúhonní a znalí práva. Stavby měly být u apelace zastoupeny paritně.¹⁸¹

2.2.3.4. Orgány konfederovaných zemí

Nejvyššími zákonodárnými orgány konfederovaných zemí byly zemské sněmy, ovšem tak jako u orgánů centrálních nechává Česká konfederace i většinu zemských orgánů bez podrobnější úpravy.¹⁸²

U zemských úřadů zapovídá ústavní listina výkon zemských i městských úřadů cizincům.¹⁸³ S výkonem úřadů obecně spojuje Česká konfederace i určité konfesní předpoklady. Klíčové jsou v tomto článku 16 a 13, kde se zapovídá osobám pod jednou zastávat vyšší i nižší úřady. Článek 13 ovšem dodává „*leč by se při činění úřední povinnosti prvé přísahou zavázala, že chce majestáty, sjednocení a obzvláště tuto konfederaci zdržeti.*“, čímž katolíky k úřadům podmíněně připouští. Je samozřejmě otázkou jaká byla skutečná praxe.¹⁸⁴

2.2.3.5. Defenzori

Defenzorský úřad se poprvé objevuje v souvislosti s Českou konfesí jako instituce obránců víry. Česká konfederace tento orgán upravuje poměrně podrobně a z jeho pravomocí je patrný značný významový posun směrem k instituci značného politického dosahu.

Každá konfederovaná země měla vlastní defenzory, kteří mohli vytvořit centrální defenzorský sbor na úrovni celé konfederace. Defenzorské sbory jednotlivých zemí

---

¹⁸¹ ADAMOVÁ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2. s.79.

¹⁸² Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. Článek 95, 96.

¹⁸³ Toto ustanovení vychází z předchozích úprav. Naposledy se této problematice dotýkal jazykový zákon 1615.

¹⁸⁴ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.194-6. Bezpečně potvrzeným katolíkem v úřadě byl Diviš Černín z Chudenic. Původně hejtman Pražského hradu, spíš náhodou se ocitl mezi povstalci a přísahal jim věrnost. Po svém nástupu ho Fridrich Falcký jmenoval dvorským hofmistrem. Osud si s ním nepěkně pohráł a jako jediný katolík skončil 21.6.1621 na popravišti Staroměstského náměstí.

neměli pevně stanovený počet členů, členové těchto sborů pak skládali přísahu domácím stavům. Nejdůležitější postavení měl český defenzorský sbor, který byl oprávněn svolávat generální sněm Českého království za účelem volby panovníka. Defenzoři se měli dále scházet jednou ročně k projednávání příslušných zemských záležitostí a měli vystupovat jako rozhodčí v konfesních sporech. Záležitosti ve věci protestantské víry, které měly celostátní dopad, řešil centrální defenzorský sbor složený z defenzorů všech konfederovaných zemí. Defenzoři měli i určitý dohled nad stavem vojenské připravenosti a jejího finančního zajištění v rámci jednotlivých zemí, o které měli být náležitě informováni.¹⁸⁵

Zajímavá je úloha defenzorů jako instituce „ústavně soudní“, kdy je umožněno utiskovaným osobám obrátit se na defenzory své příslušné země a nechat je zjednat nápravu. Pokud se zemskému sboru nepodařilo záležitost vyřešit, tak se mohly ohrožené osoby obrátit na defenzorský sbor celé konfederace.¹⁸⁶ Tato defenzorská úloha se však pravděpodobně nestihla naplnit.

2.2.3.6. Konfesní záležitosti

Konfesní otázky upravené Českou konfederací vycházejí z ochrany a preference nekatolíků. Hned několik prvních konfедераčních článků je zaměřeno proti „jezuitům“ a řádům novým.¹⁸⁷ Asi nejdůležitějším článkem ústavní listiny zabývající se úpravou náboženství je článek 12. Ten nařizoval všem katolíkům složit přísahu stavům příslušné země, že nebudou vystupovat a nic činit proti Majestátu a Porovnání. Kdo přísahu nesložil, nebo ji složit odmítnul, byl považován za „zpronevěřilého syna vlasti“.¹⁸⁸

2.2.3.7. Obranná politika

Otázku obranné politiky řeší česká konfederace poměrně podrobně v článcích 70 až 87. Každá země měla svojí vojenskou hotovost a v případě napadení jedné z konfederovaných zemí nepřítelem byly druhé země spojené v konfederaci povinny ji vojensky podpořit. Články věnované defenzi pak do podrobnosti stanovují vzájemné kvóty

---

¹⁸⁵ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.79.

¹⁸⁶ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. Článek 62 a 64.

¹⁸⁷ Tamtéž, čl. 3 až 5.

¹⁸⁸ Tamtéž, čl. 97.

pomoci a lhůty pro její poskytnutí. V případě existenčního ohrožení si měly země pomáhat i nad tento limit.

Nejvyšší vojenské velení všech zemí mělo být centrální a jednotné. Dohled nad přípravou obrany v Českém království a stavem vojenské hotovosti měli defenzoři. Ve znění České konfederace najdeme i několik článků, které velmi mlhavě upravují způsob finančního zajištění povstání.¹⁸⁹ To lze považovat vzhledem k situaci, kdy byla Česká konfederace přijata, za její podstatný nedostatek.

2.2.4. Vývoj konfедераční hnutí 1619-1620

V letech 1619-1620 proběhla řada konfедераčních jednání s dalšími zeměmi habsburského soustátí, která nakonec vedla k uzavření konfедераčních smluv, které obsahově navazovaly na Českou konfederaci. Tyto konfедераční smlouvy měly velkou inspiraci v konfедераčním hnutí z let 1608-9, kdy došlo k uzavření prvních stavovských konfедераčních dohod.

Už v dubnu roku 1619 začalo vyjednávání českých stavů se zástupci stavů hornorakouských a dolnorakouských. Přední představitel rakouského konfедераčního hnutí Georg Erasmus Tschernembl byl pak přítomen jednání o České konfederaci. 16. září 1619 došlo k uzavření konfederace stavů České konfederace se zástupci stavů dolnorakouských a hornorakouských. Hlavním účelem těchto smluv byla obrana evangelického náboženství a konfederace.

Obě smlouvy sice navazují na Českou konfederaci, přesto se v některých věcech liší. Smlouva s dolnorakouskými stavy neobsahuje zakotvení práva na odpor stavů proti panovníkovi, tak jak je tomu v článku 30 české ústavy. Přes spíše mezinárodně smluvní povahu zde najdeme i některá ústavněprávní ustanovení. Tato konfедераční listina například počítá se společným generálním sněmem, který se měl konat jednou za pět let.¹⁹⁰

Konfедераční smlouva mezi zástupci zemí České koruny a hornorakouskými protestantskými stavy nese jasné stopy působení Georga Tschernembla, který se výrazně angažoval v českém konfедераčním hnutí. Z České konfederace přejímá protijezuitská ustanovení, zákaz vykonávání úřadů cizinci, instituci defenzorů a právo na odpor. I

---

¹⁸⁹ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>. Články 87,92 a 94.

¹⁹⁰ ADAMOVI, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.62.

konfederace uzavřená s Horními Rakousy má povahu mezinárodní smlouvy, ale její obsahová blízkost České konfederaci z ní dělá dokument s výrazným ústavněprávním obsahem.¹⁹¹

V druhé polovině roku 1619 začala konfедераční jednání s uherským Gáborem Bethlenem, která nakonec vedla k uzavření česko-uherské konfederace v lednu 1620 na uherském sněmu v Prešpurku. Na témže sněmu se ke konfederaci připojili zástupci rakouských zemí. Smlouva z ledna pak byla ještě doplněna a v konečném znění schválena v létě 1620 na sněmu v Banské Bystrici.

Opět se zde setkáváme s obranou protestantské víry a myšlenkami monarchomachismu, nicméně hlavní náplní konfедераční smlouvy s uherskými stavy byla společná defenze a její financování. V jednotlivých ustanoveních byla detailně stanovena výše vojenských kontingentů či finančních částek, které si země měly poskytovat v případě napadení. Na konfедераčních sněmech byla podrobně projednávána i otázka jednotného centrálního velení složeného ze zástupců jednotlivých zemí a otázky hospodářské, zejména o možnosti zrušení cel, jednotné minci a o kurzu platidel.¹⁹²

V česko uherské konfederaci nalezneme také ustanovení, které počítá se společným generálním sněmem svolávaným jednou za pět let. Členy této konfederace pak byli i vládci jednotlivých zemí, což se promítlo i do zdůrazněného postavení Gábora Bethlena, bez jehož vědomí nemělo být ze strany smluvních partnerů přistoupeno k jakémukoliv vyjednávání s jinou zemí.¹⁹³

Na sněmu v Banské Bystrici došlo také k oficiálnímu přistoupení Sedmíhradska a uzavření samostatných smluv s ostatními zeměmi česko-uherské konfederace. Tato smlouva sice obsahuje obecné náležitosti ostatních konfедераčních smluv, ale hlavní důraz je zde kladen na záležitosti vojensko-politické povahy.¹⁹⁴

Česko-rakouské a česko-uherské konfедераční smlouvy uzavřené v letech 1619-1620 byly především výrazem připojení protestantských stavů konfederovaných zemí k českému stavovskému povstání. Je třeba je chápat jako mezinárodní smlouvy evangelických stavů sledujících hlavně obranný charakter v rámci protihabsburského odboje.

---

¹⁹¹ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2. s.67.

¹⁹² Tamtéž, s.71.

¹⁹³ Tamtéž, s.71-72.

¹⁹⁴ SLAVATA, hr. Vilém. *Paměti nejvyššího kancléře království českého od 1. 1608 do 1619*, ed. J. Jireček, díl II, Praha 1866 a 1868. s.238-39.

Záměry českých stavů byly ovšem mnohem smělejší. Prokazatelně se snažily o konfедераční jednání s Nizozemím, které se zintenzivnilo zvláště po volbě Fridricha Falckého českým králem. V posledním roce povstání se pak někteří stavovští vůdci zasazovali o širokou protestantskou konfederaci s Dánskem, Švédskem, Benátkami a hanzovními městy.

2.2.5. Význam České konfederace

Význam České konfederace jakožto ústavního dokumentu spočívá především ve vytvoření systematického právního základu principů a institucí stavovského státu. Došlo zde k jasné definici jednotného českého státu se všemi jeho atributy, celistvostí, voleným panovníkem, stavovským zřízením a deklarovaným většinovým i menšinovým náboženstvím.¹⁹⁵ Zároveň se zde naplňovala idea náboženské svobody evangelíků, o kterou sváděli nekatolíci od poloviny 16. století tvrdé boje.

Systém volných federací s ostatními středoevropskými zeměmi s hlavní integrační úlohou českých zemí, který aspiroval na vytvoření mocenské protiváhy Svaté říši římské, ukazuje, že již tehdy docházelo k jasnému vnímání středoevropského prostoru jako strategické evropské křižovatky, o kterou toto uskupení svedlo neúspěšný boj s Habsburky.

Česká konfederace, jakožto důsledek státního převratu, dala stavovskému povstání v intencích principu legality dostatečný zákonný rámec, ovšem snaha řídit válečné hospodářství ústavní normou se vzhledem k dynamickému víru událostí nutně ocitla ve značném rozporu s politicko-mocenskou realitou.

---

¹⁹⁵ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu).* Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.18.

2.3. Potracení starobylé chvály české¹⁹⁶

2.3.1. Zimní král

Česká konfederace otevřela mimo jiné i cestu ke konečnému zúčtování s habsburským rodem a volbě nového panovníka. Mezi hlavními kandidáty byl saský kurfiřt Jan Jiří (luterán), savojský vévoda Karel Emanuel (katolík) a falckrabí rýnský Fridrich Falcký (kalvinista). Nejvýraznější podpoře se těšil vůdce protestantské Unie a zeť anglického krále Jakuba I. Fridrich, kterého dlouhodobě prosazoval Kristián z Anhaltu za pomoci politického křídla jednoty bratrské, v jehož čele stál hlavně Roupovec a Budovec.¹⁹⁷

Generální sněm však musel nejdříve 19. srpna z trůnu sesadit Ferdinanda II., aby mohl 26. srpna přistoupit k volbě krále nového podle článku 28 nové ústavy.¹⁹⁸ Králem byl nečekaně hladce zvolen Fridrich Falcký, když se pro kandidáta luteránské křídla Jana Jiřího, které mezi odbojnou šlechtou reprezentoval hlavně Jáchym Ondřej Šlik, Colona z Felsu a Thurn, vyslovilo jen několik málo hlasů. O vítězství Fridricha patrně rozhodly jeho evropské politické konexe. Stavové tajně doufali v další pomoc z Anglie a Nizozemí.

Fridrich ovšem s přijetím koruny váhal, anglický král ho před českou korunou dokonce varoval, ale touha stát se králem a zvýšit svou prestiž nakonec zvítězila a 4. listopadu byl Fridrich v katedrále sv. Víta korunován. Bezprostředně po korunovaci složili přítomní stavové králi přísahu věrnosti. S korunovaci nového krále je také spojen zánik direktoria a obnova fungování zemské vlády a úřadů.¹⁹⁹

2.3.2. Izolace a porážka

Mezitím se začala dramaticky měnit mezinárodní situace. V době konání sněmu přišla nejdříve velké vzpruha, zvláště pro moravské direktorium, jehož pozice byla

---

¹⁹⁶ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.171.Citát z Paměti Mikuláše Dačického z Heslova.

¹⁹⁷ Tamtéž, s.113.

¹⁹⁸ SPOLEČNOST PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO. *Česká konfederace 1619* [online]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/konfed.htm>>.

¹⁹⁹ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.350.

daleko složitější než v Čechách. Vojsko moravských stavů vedených Ladislavem Velenem ze Žerotína porazilo Dampierrem vedené císařské v bitvě u Dolních Věstonic.²⁰⁰

Zpočátku srpna přicházely dobré zprávy i ze zahraničí. Sedmihradský kníže Gábor Bethlen vystoupil v Uhrách proti Habsburkům a navázal kontakty s českou vládou. V půlce srpna se pak k České konfederaci přidaly hornorakouské i dolnorakouské stavy. Koncem srpna se však ve Frankfurtu konal říšský sněm, který rozhodl o novém císaři.

28. srpna byl novým římskoněmeckým císařem zvolen už několik dní sesazený český král Ferdinand II. Volba to byla až podivně hladká. Svůj hlas mu dal dokonce i zástupce falckého kurfiřta.²⁰¹ Hlas mu ovšem dává až poté, co se mu nepodařilo přesvědčit ostatní protestantské kurfiřty k podpoře Ferdinandova protikandidáta Karla Emanuela.²⁰²

To byla pro povstání velmi nepříjemná zpráva, která v evropské zahraniční politice začala okamžitě hrát významnou roli. 8. října byla v Mnichově uzavřena tajná spojenecká smlouva mezi vůdcem katolické Ligy vévodou Maxmiliánem Bavorským a císařem Ferdinandem II. Liga se zavázala vystrojit císaři značné vojsko. Již předtím došlo k příslibu španělského krále Filipa II. k diverznímu útoku proti Fridrichově Rýnské Falci.²⁰³

Poslední a velmi vrtkavou nadějí zůstával Bethlen, kterého už v roce 1615 označil Karel starší ze Žerotína za značně nespolehlivého.²⁰⁴ Bethlenovo povstání se vyvíjelo velmi nadějně, dokonce se 14. října nechal v Prešpurku korunovat uherským králem. Koncem listopadu se spojil s Thurnem, tentokrát velitelem moravského stavovského vojska, a společně oblehli Vídeň. Obléhání však trvalo jen krátce. Ze severu vpadl do Uher, Bethlenem dříve poražený, prohabsbursky orientovaný Jiří Druget z Humenného v čele polského kozáckého vojska. Bethlen se musel stáhnout a Vídeň byla zachráněna.

V březnu a dubnu se v Praze konal generální sněm zemí České koruny za účasti delegací dolnorakouských, hornorakouských a uherských stavů. Uherští stavové

---

²⁰⁰ FRANCEK, Jindřich. *Navzdory závisti: životní příběh Albrechta z Valdštejna*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 221 s. Krok. ISBN 978-808-6515-748.s.29.

²⁰¹ KUČERA, Jan P. *8. 11. 1620, Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.116.

²⁰² GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 II.*, Praha 1870-1880. s.123-130. s.125. Prozíravě se jeví komentář kolínského arcibiskupa před Ferdinandovou volbou. „*Kdyby však bylo pravda, že Čechové hodlají sesaditi Ferdinanda a zvoliti protikrále, pak se připravme hned na válku 20, 30 i 40tiletou. Neboť Španělsko a rod Habsburský spíše všecko nasadí, co mají na světě, nežli aby se vzdali Čech. Španělsko samo je odhodláno raději se vzdáti Nizozemí, nežli dopustiti, aby rodu jeho vyrvány byly Čechy způsobem tak hanebným a násilným.*“ (Informace o sesazení ještě nevyšly ve známost).

²⁰³ Tamtéž, s.299.

²⁰⁴ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.209.

přistoupili ke konfederaci teprve v lednu stali se jejím posledním členem. Sněm především domluvil výši vojenských kontingentů jednotlivých zemí, kterými měl být posílen protihabsburský odboj. K jejich placení pochopitelně vypsali další berně, které měly znovu dopadnout hlavně na města, což velmi vyhrotilo už tak napjaté vztahy panského a městského stavu. Během sněmu také došlo na křtiny Fridrichova syna Ruprechta a v souladu s článkem 23, který připouštěl institut „čekanství“, byl za následníka českého trůnu přijat králův nejstarší syn Fridrich Jindřich, což mělo zajistit nárok na český trůn falcké linie rodu Wittelsbachů.²⁰⁵ Pavel Skála také hovoří o projednávaném vyslání poselstva k Turkům, s kterými mělo být jednáno o obnovení mírových smluv a případném spojení.²⁰⁶

Mezinárodní i vnitropolitická situace se ovšem dál vyvíjí v neprospěch povstalců. Koncem března se saský kurfiřt Jan Jiří přiklonil na stranu habsburků a zavázal se k útoku na Lužici a Slezsko. V květnu vypukly na Táborsku, Žatecku, Bechyňsku a Olomoucku selské bouře, podnětené neustálým řáděním žoldnéřů přesouvajících se armád.²⁰⁷

Osudový zlom nastal v létě 1620. Francie zprostředkovala v Ulmu jednání mezi říšskou Unií a Ligou, které vyvrcholilo uzavřením smlouvy o neútočení. Unie se v ní zavázala, že nebude zasahovat do českých záležitostí, jen v případě napadení bude hájit Falc.²⁰⁸ V červenci se vydala na pochod do Rakous třicetitisícová armáda katolické Ligy vedená Maxmiliánem Bavorským, která donutila obě země postupně ke kapitulaci.

---

²⁰⁵ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.15.srov. Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>> Článek 23. *Tolikéž nemá na časy budoucí za živobyťi panujícího krále žádný jiný na čekanství, mnohem méně na království volen neb korunován býti, lečby všecky sjednocené země samy toho potřebu uznávaje za to žádaly.*

²⁰⁶ Pavla Skála ze Zhoře *Historie česká od r. 1602 do r.1623*, ed. K.Triefprung, IV.s.21,27. srov. GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 IV.*, Praha 1870-1880.s.137. Vedením poselstva měl být údajně pověřen protiturecky smýšlející („*Antialkorán*“) bývalý člen císařova vyslanectva v Cařihradě Václav Budovec z Budova, který to ovšem nakonec odmítnul a na to konto prohlásil: „*Páni stavové Království českého pod obojí na tom se ustanovili, raději s manželkami a dětmi svými na kusy se dáti rozsekati, nežli by více pod správu a kralování císaře Ferdinanda aneb kohokoliv jiného z domu Rakouského měli se dáti.*“ cit. SLAVATA, hr. Vilém. *Paměti nejvyššího kancléře království českého od 1. 1608 do 1619*, ed. J. Jireček, díl II, Praha 1866 a 1868. s.249.

²⁰⁷ ADAMOVÁ, Karolina. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.s.83-84. Úzká základna povstání, kterou tvořila hlavně privilegovaná stavovská elita, se selských bouří obávala. Sedláci se v souladu s č.72. měli cvičit ve zbraní, ale zbraně jim měla vydávat vrchnost jen pro účel cvičení.srov. Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>

²⁰⁸ KUČERA, Jan P. *8. 11. 1620, Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.142.

V Dolních Rakousích se spojila s císařskou armádou Buquoyovou a vydala se směrem na sever.

Poslední nadějí se stal opět Bethlen, který byl koncem srpna v Banské Bystrici opět zvolen uherským králem a znovu zasáhl do boje proti Habsburkům. V září začal soustředěný útok habsburské koalice proti zemím Koruny. V půlce září napadl saský Jan Jiří Lužici a spojená císařsko-ligistická armáda se vydala směrem k Českým Budějovicům. Habsburskou vojenskou ofenzívu navíc podpořili Španělé útokem na Rýnskou Falc.

České a moravské stavovské špičky musí navíc čelit vnitřní krizi, která na podzim 1620 vrcholí. Především nesnášenlivost a rozbroje vojenského velení, které se táhly od roku 1619, kdy byl do čela českého vojska povolán nevoják Kristián z Anhaltu, vyvrcholily začátkem října 1620. Uražený a znechucený Mansfeld, historiky často označován jako nejschopnější stavovský velitel, se nechal císařskými podplatit za příslib, že jeho sbor, položený tou dobou u Plzně, zůstane neutrální.²⁰⁹

Situace byla vážná, ovšem nikoliv zoufalá. Ladislav Velen ze Žerotína svolal moravskou zemskou hotovost a postavil z ní nový armádní sbor, který měl být poslán na pomoc do Čech. Bethlen, kterému je s oblibou vyčítána proradnost a vypočítavost, vyslal za povstalci silný jízdní sbor.²¹⁰ Tyto jednotky se však již do bojů zapojit neměly, stejně tak jako anglicko-skotský pluk, který začátkem listopadu operoval kolem Plzně.

Žoldnéřská armáda českých stavů rozhodně nebyla v dobré kondici, neustálé přesuny, žádná vítězství a nepravidelný žold jistě udělaly své. Tento fakt také vedl k několika vzpourám a rabování na vlastním území, ale ty se vyskytly už o rok dříve a armáda stále fungovala. Rozklad armády, který je v literatuře často zmiňován, se rozhodně ještě nekonal. Ostatně 31. října Anhalt úspěšně odrazil, za účasti krále Fridricha, útok Buquoye a Maxmiliána v bitvě u Rakovníka.²¹¹

---

²⁰⁹ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.147.

²¹⁰ GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 IV.*, Praha 1870-1880.s.211-213. Bethlen v září bojoval u Vídně, aby se pak musel obrátit zpět na Dampierra dotírajícího u Prešpurku. Čas, který ztratil v boji s císařskými v Uhrách byl tak rozhodující pro jeho včasnou pomoc povstání, s jehož pádem v tak brzké době samozřejmě nepočítal. Jeho pozice byla navíc značně složitá. Nechtěl si uzavřít všechny cesty k případné dohodě s Ferdinandem II. Kromě toho si uvědomoval fakt, že turecký sultán, bez kterého by si neudržel sedmihradský stolec, by mohl po něm jako uherském králi chtít územní zisky. Tím by si ovšem proti sobě popudil i uherské stavy.

²¹¹ KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.148.

Náhlý a pro mnohé nepochopitelný konec, který nastal po porážce českého stavovského vojska 8. listopadu na Bílé hoře, měl ovšem své nezvratné vnitřní příčiny, z nichž většina provázela povstání již od pražské defenestrace.

2.3.3. Analýza a důvody neúspěchu

Pro celý stavovský odboj je charakteristická velmi úzká základna povstání. Tu představovalo převážně panstvo, které se ve strachu o ztrátu mocenských pozic uzavřelo ve své hierarchii a nadřazenosti, bez vůle k širšímu „demokratickému“ dialogu s ostatními stavy. Za zásadní lze v tomto smyslu považovat především neschopnost obnovit krajské sjezdy, jakožto klíčovou samosprávně-organizační platformu nižší šlechty, a neochotu ustoupit požadavkům měst a více tak využít jejich potenciál pro protihabsburský odboj. To vše pochopitelně odráželo vývoj vzájemných stavovských vztahů během celého 16. století, kdy se mocenské nůžky mezi panstvem, nižší šlechtou a městy začaly postupně stále více rozevírat, zvláště pak po porážce prvního protihabsburského povstání v roce 1547. Spolupracovat a jednotně vystupovat nedokázali často ani nejvyšší vůdcové povstání, a to i v podmínkách bezprostředního ohrožení. V této souvislosti bývá vzpomínána myšlenka na zrušení poddanství, kterou vyslovil Jiří Erasmus Tschernembl na sklonku povstání.²¹² To by s povstáním nepochybně zahýbalo, na konci by byla šlechta zřejmě opět poražena, ale dost možná z protilehlého sociálního pólu.

Důvodem krachu povstání zmiňovaným možná vůbec nejčastěji jsou finance. Neschopnost zmobilizovat finanční prostředky uvnitř země, což souvisí s otázkou úzké privilegované základny povstání a neochoty k dohodě s městy²¹³ a samozřejmě i s neochotou vysoké šlechty obětovat větší část svých vlastních majetků. Podstatnou roli sehrálo i neúspěšné vyjednávání o finanční pomoci ze zahraničí. To všechno vedlo ke špatnému finančnímu zajištění válečnictví. Žoldnéřské armády sice bylo možno oproti hotovosti relativně rychle najmout, ale náklady na jejich dlouhodobější udržování dosahovaly astronomických výšek, které stavy samy nebyly schopny financovat.

---

²¹² KUČERA, Jan P. 8. 11. 1620, *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.s.140.

²¹³ Tamtéž, s.143. Koncem povstání zaujala hlavně pražská města politiku vyložené pasivní rezistence a odmítaly jakoukoliv další finanční podporu, že bylo v Praze peněz a majetku ještě spousty svědčila ohromná kořist, kterou si z ní po Bílé hoře odvezli vítězové.

Problémy se zajištěním prostředků na válku plánovali odbojní stavové vyřešit předpokládaným spojenectvím s protestantskou Uníí a případnými dalšími zahraničními spojenectvími, které měla mimo jiné zprostředkovat i volba Fridricha Falckého českým králem. Ani tady se ovšem představy stavovských vůdců nesetkaly s realitou. Politická situace v Evropě byla jiná než jí pamatovala řada stavovských veteránů z dob Rudolfa II. Mezinárodní izolace, do které se povstalci začali od volby Ferdinanda II. římskoněmeckým císařem dostávat, byla v daném rozložení sil nezvratná. Neustále se stupňující podpora španělských Habsburků, kterou poskytovali svým příbuzným v Říši, byla nad ekonomické možnosti české a moravské šlechty.²¹⁴ Ostatně ani protestantským knížatům v Říši se zatím do války s Ligou nechtělo. Smlouva o neútočení mezi oběma mocensko-konfesionálními subjekty z léta 1620, pak jenom zvýraznila bezvýchodnost situace.

Jaroslav Pánek nabízí pohled ústavněprávní z litery České konfederace, kde spatřuje problém zejména v nenaplnění příslušných článků listiny zabývajících se defenzí a jejím financováním.²¹⁵ Konfедераční ústava sice stanovovala obecné zásady řízení státu, avšak nekonkretizovala způsob vedoucí k získání hmotných zdrojů pro zachování jeho existence. Stavové ponechaly právo stanovit berně zemskému sněmu, což pro ně představovalo důležitý mocenský nástroj, který se ovšem ocital v rozporu s ústavní normou a navíc značně znesnadňoval pravidelné financování vojska.²¹⁶ Vedle toho pak staví systém válečného hospodářství podléhající ústavní dohodě a centralistický model administrativy kolem Ferdinanda II. a dvorské válečné rady, který se osvědčil svou pružností a efektivitou a předznamenal úspěšné tažení absolutismu na další století.

Analýza důvodů porážky vzbouřených stavů má ještě jeden aspekt mimo hlavní ekonomicko-politický proud. Je to rozměr ryze osobnostní. Postava bigotního katolíka Ferdinanda II., přesvědčeného o své věci, a lehkomyšlného Fridricha, který při první

---

²¹⁴ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.17, 27. Habsburkové byli schopni získat na válku mnohonásobně více peněz než Fridrich a stavové. Pánek zde cituje rakouského historika Thomase Winkelbaera, který udává, že španělští Habsburkové byli schopni poskytnout svým rakouským příbuzným až desetkrát více válečných peněz než dostávali stavové od svých spojenců, zejména z Nizozemí.

²¹⁵ Pánek zmiňuje zejména články 80, kdy si konfederované země měly pomáhat nad stanovené kontingenty „vší svou nejvyšší mocí“, a článek 87, který říká, že v případě války musí jít veškerý výnos berní na obranu. Obecně se defenzí zabývají články 70 až 87. srov. Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>.

²¹⁶ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.21.

vážnější konfrontaci vezme nohy na ramena, čímž se celý stavovský odboj definitivně zhroutí. Ostatně samotné stavovské obci se nedostávalo rozhodných a talentovaných autorit, které by nahradily nezadržitelně stárnoucí hrdiny boje o Majestát.

3. Nástup absolutismu a Obnovené zřízení zemské

3.1. Pobělohorská konsolidace

3.1.1. Exekuce

Stavovské povstání se definitivně zhroutilo během několika dalších hodin po bělohorské bitvě. Král Fridrich uprchl z Prahy 9. listopadu směrem do Slezska, odkud plánoval další obnovení bojů. Pražská města bezpodmínečně kapitulovala 10. listopadu a o týden později vystřídal Maxmiliána Bavorského na postu císařského správce v Čechách ambiciózní Karel z Lichtenštejna. Na některých místech ještě docházelo k dílčím střetům. Slezsko se vzdalo až koncem února. Nutno dodat, že za podstatně lepších podmínek než Čechy a Morava, o což se zasloužil především saský kurfiřt, který měl v této oblasti jisté uzemní záměry.²¹⁷

Vůdcové povstání z větší části zůstali v Čechách, doufaje v panovnickou velkorysost. Vídeň ovšem pro vůdce odbojných stavů chystala jiné zacházení než za prvního povstání v roce 1547. Již v prosinci dostal Karel z Lichtenštejna příkaz od císaře k hlídání hlavních viníků povstání. Lichtenštejnovi se ale nechtělo příliš čerit stávající poměry a s opatřeními proti vůdcům povstání příliš nespěchal. Seznam proskribovaných si s Vídní vyměňuje během ledna a února následujícího roku. Obviněno je celkem 90 osob.²¹⁸ V únoru pak dochází k zatýkání a koncem března zasedá mimořádný soudní tribunál. V jeho čele stojí čerstvě jmenovaný místodržitel Lichtenštejn, zástupcem se mu stal nejvyšší hofmistr Adam z Valdštejna.²¹⁹

Vlastní soudní proces začal 29. března. Výslechy probíhaly jednotlivě a každý z obviněných musel zodpovědět 236 otázek, které měly za úkol dokázat vinu obžalovaných a současně napomoci k rozpletení některých dosud nejasných epizod stavovské zahraniční politiky. Mimořádný soudní tribunál se neřídil platným zemským

---

²¹⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.127. Na základě pražského míru z roku 1635 odstoupil Ferdinand II. obě Lužice Janu Jiřímu.

²¹⁸ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4.s.260.

²¹⁹ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.47.

právem, ale postupoval podle směrnic dvora.²²⁰ Senát měl jasnou instrukci postupovat rychle a nedat příležitost k obhajobě.²²¹

První rozsudky postihly 5. dubna uprchlíky a ty z rebelů, kteří konce povstání nedožili. Všichni byli odsouzeni k smrti a jejich majetek zkonfiskován. Během měsíce května a začátkem června obíhaly mezi Vídní a Prahou návrhy rozsudků, jejichž počet byl průběžně korigován. 16. června podepsal Ferdinand II. celkem 51 rozsudků. Ve 43 rozsudcích byl trest smrti, u 16 byl připojen dodatek o odložení exekuce do dalšího císařského rozhodnutí.²²²

21. června 1621 byl pak na Staroměstském náměstí v Praze rozsudek vykonán. Popraveno bylo celkem sedmadvacet vůdců stavovského povstání, z toho byli (pouze) tři páni, sedm rytířů a sedmnáct měšťanů.²²³

3.1.2. Konfiskace

S represáliemi, které vítězové rozpoutali po porážce stavovského povstání, souvisela i vlna konfiskací, která velmi výrazně zahýbala majetkovými poměry celé společnosti, často právě ve prospěch vítězů.

Konfiskační klíč spočíval v rozdělení osob zapletených do povstání do třech skupin. Uznání Fridricha Falckého za krále znamenalo počítat s uvalením speciální renty na své statky. Kdo vykonával za doby povstání úřad, či jinak s povstáním spolupracoval, byl zbaven všech statků. Třetí skupinu pak tvořili popravení či v nepřítomnosti ke ztrátě cti a hrdla odsouzení. Tato skupina pochopitelně též přišla o všechnen majetek.²²⁴

První na řadě byli emigranti. Hned po nich přišli ke konfiskaci majetky hlavních protagonistů staroměstské exekuce. Během této první konfiskační vlny bylo zabaveno celkem 115 panství a statků v hodnotě přes 8 miliónů kop grošů.²²⁵

Druhá vlna konfiskací přišla během roku 1622 s vydáním tzv. generálního pardonu, který sice účastníky povstání omilostnil, ale jejich statky byly zkonfiskovány a obratem

---

²²⁰ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.s.46-47. Zemské právo nebylo připuštěno především z důvodu, že za urážku královského majestátu neumožňovalo konfiskaci majetku. Stejně tak nebylo dodrženo jedno z obecných pravidel způsobilosti k vykonávání úřadu. Soudní senát byl totiž doplněn cizinci, což zemské právo též neumožňovalo.

²²¹ Tamtéž, s.46-47.

²²² Tamtéž, s.197.

²²³ Tamtéž, s.54. Popravených bylo ve skutečnosti 28. Martin Fruwein unikl 7. června před jistou popravou sebevražedným skokem z Bílé věže. Sřat byl až posmrtně.

²²⁴ Tamtéž, s. 185.

²²⁵ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 3. Od nástupu Habsburků (1526) k pobělohorskému stmívání (1627)*1. vyd. Praha: Baronet, 1994, 239 s. ISBN 80-856-2197-5.s.194.

rozprodány přívržencům císařské strany. O konfiskacích rozhodovaly konfiskační komitety, jejichž předsedou byl Karel z Lichtenštejna.

V Čechách žilo v té době okolo 1600 šlechtických rodů, ke konfiskacím jich bylo odsouzeno 680, z toho 166 bylo zabráno veškeré jmění, 45 přišlo o dvě třetiny, 128 o polovinu, 215 o třetinu a 126 o jiný podíl.²²⁶²²⁷ Zásah do majetkové struktury české šlechty byl obrovský. Celkem prošla konfiskacemi více než polovina všeho pozemkového majetku. Po jejich skončení se pozemkoví vlastníci v Čechách sestávali téměř z jedné třetiny z nově příchozích.²²⁸ O veškerý majetek přišla také všechna královská města, která se k povstání připojila.

S konfiskacemi po generálním pardonu neoddělitelně souvisí působení legendárního mincovního konsorcia. Skupina oddaných a všehoschopných císařových služebníků, v čele s místodržícím Karlem z Lichtenštejna, kterému zdatně sekundoval Albrecht z Valdštejna a mnozí další, uzavřela smlouvu s císařskou dvorskou komorou o převzetí správy mincovnictví na jeden rok.²²⁹ Za to nabídlo konsorcium státu půjčku 6 miliónů zlatých.

V rámci měnové reformy, kdy se nová vláda zbavovala mince s portrétem Fridricha Falckého, byly stahovány mince dosud platné a nahrazovány novou ražbou, s výrazně menším obsahem stříbra. Těmito „dlouhými“ mincemi platili členové konsorcia nově získané statky. Císař tedy za zkonfiskované statky obdržel zlomek jejich skutečné hodnoty.²³⁰ Právě tady je klíč k ohromným majetkům Karla z Lichtenštejna i Albrechta z Valdštejna. Lichtenštejn, který mimochodem zasedal i v moravské konfiskační komisi, se stal díky „dlouhé minci“ možná vůbec nejbohatším středoevropským šlechticem své doby.²³¹

Nesmírné bohatství, kterého se domohli členové konsorcia, muselo samozřejmě někde chybět. 1. dubna 1623 převzal císař zpět správu mincovnictví a přes snahu situaci zvrátit byl nucen o vánocích vyhlásit státní bankrot - tzv. mincovní kaládu, při které se

---

²²⁶ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.127.

²²⁷ ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4.s.284.

²²⁸ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.147.

²²⁹ HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 3. Od nástupu Habsburků (1526) k pobělohorskému stmívání (1627)*1. vyd. Praha: Baronet, 1994, 239 s. ISBN 80-856-2197-5.s.197. Členové konsorcia byli Karel z Lichtenštejna, kardinál František z Ditrichštejna, Albrecht z Valdštejna, Pavel Michna z Vacínova, nizozemský bankéř Jan de Witte a pozdější „dvorní žid“ Jakub Baševí.

²³⁰ BALCÁREK, Pavel. *Ve viru třicetileté války: politikové, kondotiři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, 510 s. ISBN 978-808-6829-616.s.278.

²³¹ Tamtéž, s.35.

hodnota mince snížila téměř na desetinu, což v podstatě dokončilo ekonomickou likvidaci zbytků staré stavovské společnosti.²³²

3.1.3. Rekatolizace

Po porážce povstání bylo do Vídně odesláno osm beden zabavených českých státoprávních dokumentů. Byl mezi nimi i Rudolfův majestát, který císař na důkaz anulování několika řezy znehodnotil a stejným způsobem naložil i s těmi dokumenty, v nichž byl Majestát výslovně zmíněn. Tento akt tak předznamenal směřování císařské politiky ve věcech konfesních.²³³

Na základě různých dochovaných historických pramenů se obecně odhaduje, že v Čechách před stavovským povstáním tvořili nekatolíci nejméně 75-80% obyvatelstva.²³⁴ Multikonfesní prostředí patřilo neodmyslitelně k českým zemím už dvě století. Znovunastolení katolické víry tak představovalo nesmírně silný zásah do života jejich obyvatel..

První protireformační patent, o vypovězení nekatolických duchovních z Prahy a ostatních královských měst, je vydán v prosinci roku 1621 a týká se především duchovních Jednoty bratrské.²³⁵ Postupně jsou zakazovány i nekatolické svátky. Během roku 1622 jsou zakázány obřady staroutrakvistů a pražská univerzita je předána do rukou Tovaryšstva Ježíšova. V témže roce se ve Vídni rozhodlo o rekatolizaci královských měst. Po smrti arcibiskupa Jana Lohelia se začátkem roku 1623 ujímá pražské arcibiskupské stolice Arnošt Vojtěch z Harrachu na němž visela hlavní tíha české rekatolizace.

Realizaci usnesení o rekatolizaci královských měst a systematický rekatolizační tlak přináší až rok 1624. Na jaře téhož roku je vydán císařský patent, který nařizoval katolické náboženství jak měšťanům královských měst, tak i poddaným, současně byla

---

²³² ČORNEJ, Petr, et al. *Dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-851-9228-4.s.275.

²³³ JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světa a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.s.144-45. Došlo k tomu zřejmě až v srpnu 1621. Porovnání bylo uloženo na pražské univerzitě a po nalezení bylo zničeno.

²³⁴ MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0.s.27-8.

²³⁵ Tamtéž, s.42. Jsou zde označeni za rozněcovatele povstání.

ustavena reformační komise, která měla za úkol zmapovat stav farní správy a zajistit, aby ve farnostech přestali působit nekatoličtí duchovní.²³⁶

Tlak na nekatolíky v královských městech se postupně stupňuje v dalších nařízeních. Protestanti nesměli vlastnit nemovitost, museli posílat děti do katolických škol, pod pokutou se účastnit katolických mší a dodržovat katolické svátky. Měšťanům podobojí měla být obstavena živnost a dokonce i městské právo. Realizace těchto výnosů byla ovšem dosti problematická.

Od této doby začínají probíhat i tzv. dragonády, násilný způsob rekatolizace celých měst pomocí vojenských sborů.²³⁷ Pomocí vojska a duchovních byl stupňovaným psychickým terorem vynucen na měšťanstvu slib konverze ke katolické víře. Jako rekatolizační praktika měly dragonády sporný dlouhodobý efekt, navíc část duchovních v čele s pražským arcibiskupem proti tomuto způsobu katolické reformace vehementně protestovala.

Rok 1627 si Ferdinand II. vybral pro konečné řešení české otázky a s tím související rekatolizace. 5. února 1627 byla v Českém království ustavena rekatolizační komise, která se skládala jak z duchovních, tak ze zemských úředníků. V jejím vedení byli Jaroslav Bořita z Martinic, Fridrich z Talmberka, Kryštof Vratislav z Mitrovic a pražský arcibiskup a čerstvý kardinál Arnošt z Harrachu. Těmto pak byli podřízeni krajští komisaři, kteří měli působit přímo v krajích. Komisaři zakládali svou činnost na evidenci nekatolíků a na osobním jednání s nimi. Zaměřili se především na příslušníky šlechty, jejich úředníky, nepřizpůsobivé měšťany či vesnické rychtáře.

Hlavně ve vztahu k šlechtě se reformační komisaři potřebovali opřít o legislativní opatření, které by jasně definovalo povinnost všech obyvatel království být katolíky. Toto v obecné rovině zaručila nová zemská ústava Obnovené zřízení zemské, vydaná v květnu 1627. Nové zemské zřízení rušilo v článku A 23 veškerá privilegia směřující proti katolickému náboženství.²³⁸

---

²³⁶ MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0. s.52. Komise zjistila, že z 698 českých farností má katolického faráře pouze 216. Vyhnání nekatolických duchovních a akutní nedostatek jejich katolických protějšků způsobily kolaps církevní administrativy, běžných církevních úkonů a hlavně zhroucení elementárního školství, které bylo k fám často přidruženo.

²³⁷ MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0. s.54. Označení dragonády odvozen od názvu příslušníků lehké jízdy, kteří k tomuto účelu často sloužili.

²³⁸ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.32-34.

Nicméně Vídeň a domácí vykonavatelé rekatolizace cítili nutnost pokatoličtění šlechty jednoznačně zdůraznit formou speciálního prováděcího předpisu. 31. července 1627, na den svátku svatého Ignáce z Loyoly, byl vydán rekatolizační patent, jímž Ferdinand II. zpečetil osud nekatolíků z řad vyšší a nižší šlechty. Německy vydaný patent nařizoval nekatolické šlechtě do šesti měsíců přestoupit ke katolickému náboženství nebo odejít do konce května 1628 ze země. S pokatoličtěním šlechty, se předpokládalo i obrácení víry jejich poddaných, což byl ostatně jeden z hlavních motivů vydání patentu, rekatolizace tak dospěla do svého vrcholného stadia.²³⁹

3.1.4. Exil²⁴⁰

Masový odchod Čechů i Němců žijících na území Českého království začal ihned po Bílé hoře a postupoval v několika vlnách. V první vlně odcházeli lidé bezprostředně zapletení do povstání v obavách před císařskou odplatou a jejich útěk měl jednoznačně politický podtext.

Odchody z náboženských důvodů začínají vypovězením nekatolických duchovních na konci roku 1621. S postupující rekatolizací, jakožto nástrojem politického boje s vnitřním nepřítelem, je v podstatě nemožné mezi politickou a náboženskou motivací odchodů ze země rozlišovat. V souvislosti s protireformačním nástupem proti královským městům pozorujeme od roku 1624 četné odchody měšťanů, nicméně skutečně masivní emigrační vlnu vyvolal až nápor rekatolizace v roce 1627. Tehdy odcházejí nejen šlechtici, ale i mnozí měšťané, kteří dosud dokázali odolávat.

Odejít do exilu samozřejmě nemohl každý, tedy alespoň legálně. Ius emigrandi, právo se vystěhovat, měla pouze šlechta a měšťané královských měst. Poddané, jakožto zdroj pracovní síly, se snažila vrchnost udržet za každou cenu, ale i u této vrstvy obyvatelstva docházelo k četným útěkům.²⁴¹

Cíle exulantů často určovalo vyznání. Luteráni volili nejčastěji saskou Pirnu nebo Drážďany (pouze pro významné a bohaté). Příslušníci Jednoty bratrské směřovali do Horních Uher, ale významné bratrské centrum vzniklo zejména v polském Lešně. Jejich

---

²³⁹ MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0.s.24.

²⁴⁰ Tamtéž, s.155. Jan Amos Komenský se ohrazoval proti označení nekatolíků, kteří odešli ze země jako emigrantů: *“Nepřátelé mezi tím těch, kteří z vlasti ustoupili, nechtěli nazývat exulanty, ale emigranty,(tj. ne vyhnance, ale vystěhovance), jako by ne od císaře vyhnáni, ale vzpourou sami z vlasti vyšli.“*

²⁴¹ Tamtéž, s.22.

pozice nebyla jednoduchá. V cizím prostředí, často s minimem prostředků, dosud nepoznaná nesnášenlivost mezi jednotlivými nekatolickými vírami a postupně se vzdalující nadějí na návrat domů.²⁴²

Celkový počet pobělohorských exulantů se odhaduje na 150-200 tisíc lidí (10-15% populace). Odešlo asi 25% šlechtických rodů a zhruba stejné množství zámožnějšího měšťanstva.²⁴³ Zemi tak opustila velká část mocenských i intelektuálních elit, které odmítly sloužit novému absolutistickému státu. Mezi významné exilové osobnosti patřil například Pavel Skála ze Zhoře, Pavel Stránský ze Zap a poslední biskup jednoty bratrské Jan Amos Komenský.

3.2. Obnovené zřízení zemské

3.2.1. Příprava a vydání

Po bělohorské porážce povstání začal vídeňský dvůr připravovat revizi právního řádu v Čechách i na Moravě. Revize právního řádu měla spočívat především v právním zakotvení absolutistického režimu, který by učinil jednou provždy přítrž dualismu stavovského státu, a nastolil by centralistické státní zřízení se silným postavením panovníka.

V letech bezprostředně po povstání bylo učiněno množství kroků, které k této revizi směřovaly. Ustavení katolictví jako jediného povoleného náboženství, zrušení stavovských privilegií, ekonomická likvidace předbělohorských mocenských elit rozsáhlými konfiskacemi jejich majetku a výmaz zápisů v zemských deskách z let během povstání, to všechno připravilo cestu k zásadní revizi zemského zřízení.

Od roku 1623 probíhají v Praze práce na nové zemské ústavě, kterou vede rekodifikační komise složená především z císaři věrné české šlechty. 12. března 1625 ovšem Ferdinand II. ustavuje ve Vídni rekodifikační komisi novou ve složení Karel z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštejna, Ota z Nostic, Peter Heinrich von Stralendorf, Johan Babtista z Werdenberka, Konrád Hillebrand, Thomas Hassold a Otto Melander. Výsledek její práce pak posuzovala „*Superrevisionskommission*“, na které se účastnil císař, jeho syn Ferdinand III., Jan Oldřich z Eggenberga, Karel z Harrachu, Vilém

---

²⁴² MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: cí je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0. s.160.

²⁴³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1. s.127

Slavata z Chlumu a Verda z Werdenberka.²⁴⁴ Česká komise dál pokračovala ve své práci, přestože byly hlavní otázky politické koncepce nového zřízení rozhodnuty bez ní již 3. dubna 1625 ve Vídni. Už tady můžeme nalézt počátek deziluze české katolické šlechty, která přes značné úsilí nedokázala zabránit znění konečné podoby zemské ústavy.

Nová zemská ústava pro České království byla vydána 10. května 1627. „*Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Bohaimb*“, tedy Obnovené zřízení zemské dědičného našeho království českého, bylo vytištěno německy, člení se na 24 částí označených písmeny A-Z, ty jsou pak dále děleny na 842 článků označených římskými číslicemi. Český tisk zůstal nedokončen.²⁴⁵

České Obnovené zřízení zemské je rozčleněno na dvě části. První část pod písmeny A – I se zabývá právem veřejným. To znamená, že se zde hovoří o panovníkovi, zemském sněmu, obsazování zemských úřadů, inkolátu, náboženských otázkách a podobně. Druhá část českého Obnoveného zřízení se zabývá právem soukromým a je označena pod písmeny K – Z.²⁴⁶

1. července 1628 pak bylo na moravském zemském sněmu ve Znojmě vyhlášeno Obnovené zřízení zemské pro Moravu. Text moravského zřízení byl analogický českému. Obnovené zřízení zemské bylo vydáno po druhé ve Vídni v roce 1640, kdy k němu byly připojeny Deklaratoria a Novely, které poněkud mírnily absolutistický ráz původního textu. Třetí vydání vyšlo v Praze roku 1753. Všechna tři vydání mají jako doplněk Smlouvu o kovy a Svatováclavskou smlouvu.²⁴⁷

3.2.2. Ústavněprávní rozbor

Klíčovým teoretickým východiskem kodifikačních změn se stala teorie obyčejového válečného práva o propadlých právech. Podle této teorie stavové svou porážkou ztratili

---

²⁴⁴ BALCÁREK, Pavel. *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*. Vyd. 1. České Budějovice: Vedita, 2011, 510 s. ISBN 978-808-6829-616.s.38. Lichtenštejn byl samozřejmě i v komisi české. Za duchovního otce rekonstrukce je považován právník Otto Melander.

²⁴⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.131. Tisk byl zastaven uprostřed listu 135, litery F 1. Neexistence českého překladu měla zřejmě podpořit germanizační tendence a znemožnit široké veřejnosti přístup k novému zákoníku.

²⁴⁶ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.586-590.

²⁴⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.131.

ve prospěch vítěze veškerá práva, která jim doposud patřila, a je pouze na libovůli vítěze jaká práva a v jakém rozsahu zachová či odejme. Uplatnění válečného práva proti potlačeným rebelům a zemím umožnilo poprvé v takovém rozsahu direktivně stanovit právní poměry od regulace náboženství přes stavovské instituce až po užívání jazyka ve veřejné komunikaci.²⁴⁸ V praxi to znamenalo, že zákonodárci se nemuseli ohlížet na žádné tradice a výsady českého státu či stavů. Teorie propadlých práv je zdůrazněna zejména v uvozovacím patentu (preambuli) zřízení.²⁴⁹

Habsburská koncepce státu vycházela z koncentrace přísně hierarchizované moci a z institucionálního zajištění náboženské unifikace, proto bylo důležitou nábožensko-politickou premisou, obsaženou v Obnoveném zřízení zemském, vyloučení nekatolického obyvatelstva z podílu na politické moci a z území státu vůbec. Současně s tím se v zemi zavádí výlučně katolické náboženství.²⁵⁰

Díky vyloučení platnosti všech právních norem, které by s ním byly v rozporu, se Obnovené zřízení zemské stává jediným základem právního života v zemi, všechny starší privilegia či soudní nálezy tak pozbývají platnosti.²⁵¹

3.2.2.1. Státoprávní forma

V souvislosti s porážkou povstání a vydáním Obnoveného zřízení zemského došlo nejen k rozbití mocenských struktur státu, ale i k oslabení pozice Českého království, potažmo útvaru celé Koruny české.

Nastupující absolutismus zpočátku nemění nic na suverenitě českého státu. Čechy i nadále tvoří hlavní oporu habsburského soustátí, s kterým jsou navenek spojeny osobou panovníka. Existence České Koruny zatím není zpochybněna a pamatuje na ní i nová zemská ústava. Ovšem za situace, která Habsburkům dovolila její suverenitu postupně a nezvratně oklešťovat. K danému stavu přispěla i trvalá územní ztráta v podobě odtržení území obojí Lužice ve prospěch Saska, která byla potvrzena pražským mírem roku 1635.

---

²⁴⁸ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.21.

²⁴⁹ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.1.

²⁵⁰ Tamtéž, s.32-33. A XXIII

²⁵¹ MALÝ, Karel. *České konfederace a Obnovené zřízení zemské - dvě české ústavy z počátku 17. století*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.33.

Teritoriální útvary a instituce zemské správy nadále trvají, ale není obnovena žádná celokorunní stavovská instituce z doby rebelie, především generální sněm.²⁵²

3.2.2.2. Panovník

V postavení panovníka dochází k zásadní změně. V první řadě padá stavovský dualismus. Panovník dle litery Obnoveného zřízení stojí nad právem, je ztělesněním panovnické suverenity a zákona.²⁵³ Panovník je ve výkonu své moci nedotknutelný, neodpovědný a nesaditelný.²⁵⁴

Důležitou změnou je zavedení prosté dědičnosti českého trůnu v habsburské dynastii v článku o dědičné sukcesi v království českém.²⁵⁵ Tato formulace znamenala, že bylo zrušeno právo stavů volit krále či přijímat ho, pokud nastupoval z vládnoucí dynastie. Panovník také získal výhradní pravomoci v oblasti zákonodárné iniciativy.²⁵⁶ Zákonodárná iniciativa osoby odlišné od panovníka byla považována za zločin urážky majestátu a trestala se smrtí. Panovníkovi též náleželo dle článku A XX právo udělovat inkolát, přičemž zemští úředníci byli odpovědní pouze osobě krále, nikoliv dané zemi.

3.2.2.3. Centrální úřady

Počátky habsburské centrální správy spadají do první poloviny 16. století a vlády Ferdinanda I. V intencích nových ústavněprávních změn vyvstala přímo nutnost tyto již poměrně silné základy dále rozšiřovat a upevňovat. V této době tak vzniká pevná struktura byrokratických ústředních orgánů, jenž se postupně staly v různých obměnách páteří habsburské monarchie na další tři století.

Nejdůležitější osobou ústředního státního aparátu byl tedy nad zákonem stojící panovník, který se opíral o rozvětvený byrokratický aparát a armádu, hlavní nástroje k

---

²⁵² VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s. 60.

²⁵³ MALÝ, Karel. *Proměny právního postavení českých stavů po roce 1620*. In: Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru. Ústí nad Orlicí, Ofis 2008, s. 59-69. s.62. Panovník již neodvozuje svou moc z práva, sám určuje co je zákon. Označuje se jako „*legibus solutus*“, tedy není zákonem vázán, stojí nad ním.

²⁵⁴ MALÝ, Karel. *České konfederace a Obnovené zřízení zemské - dvě české ústavy z počátku 17. století*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.33.

²⁵⁵ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.8-10.A I.

²⁵⁶ Tamtéž, s.16. A VIII.

provádění vnitřní i zahraniční politiky. Hlavními pilíři centrální správy byly již od 16. století tajná rada, dvorská rada a dvorská komora. Po nástupu absolutismu význam těchto i dalších centrálních orgánů dále rostl.²⁵⁷

Tajná rada nabyla za Ferdinanda II. největšího významu. Nebyla již jen orgánem poradním v zahraniční a vnitřní politice, ale rozhodovala autoritativně sama. Vedle dvorských funkcionářů do ní byli povoláváni i nejvyšší úředníci jednotlivých států habsburské monarchie, český stát zde zastupoval nejvyšší kancléř. Početní růst tajné rady s sebou přinášel i pokles jejího významu.

Rakouská dvorská kancelář s tajnou radou úzce souvisela. Zřízena byla v roce 1620 jako expediční orgán pro alpské země a později se stala správním a soudním orgánem těchto zemí.

Význam dvorské válečné rady sice v souvislosti s probíhající třicetiletou válkou vzrůstá, ale zatím ji v této době ještě nelze považovat za plně centralizovaný orgán vojenské správy. Ve finančních záležitostech byla vázána na spolupráci s dvorskou komorou a s generálním válečným komisariátem.²⁵⁸

Dvorská komora, jakožto nadřízený úřad zemských finančních správ, se v pobělohorském období rychle rozrůstala na úkor komor jednotlivých zemí. V čele dvorské komory stál prezident a její složení bylo i nyní kolegiální.

Dvorská rada měla být za Ferdinanda I. nejvyšší soudní instancí společnou pro všechny země monarchie. Vzhledem k tomu, že české i uherské soudnictví bylo v rukou stavů a neznalo institut odvolání ke králi, byla soudní pravomoc dvorské rady omezena jen na rakouské země. Zároveň se stala poradním orgánem panovníka a postupně se proměnila v císařskou dvorskou radu.²⁵⁹ Tuto funkci si podržela i v první polovině 17. století

3.2.2.4. Česká dvorská kancelář

Česká dvorská kancelář byla považována za nejdůležitější úřad českého státu vůbec. Od roku 1624 sídlila trvale ve Vídni a stala se jediným českým úřadem, který byl ve

---

²⁵⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.134.

²⁵⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.119.

²⁵⁹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.134.

stálém a těsném styku s dvorem. Do její kompetence spadaly věci správní, soudní i ústavněprávní.

Agenda a vliv české dvorské kanceláře podstatně vzrostly, neboť podle Obnoveného zřízení zemského byla nejvyšším orgánem správy a zároveň nejvyšším soudem všech zemí českého státu. Zejména připuštění odvolání proti rozhodnutí všech nižších úřadů, a to dokonce i od zemského soudu, ke králi, bylo zcela zásadní změnou oproti předbělohorským ústavněprávním poměrům.²⁶⁰

V jejím čele stál nejvyšší kancléř krále českého, který byl i nadále vybírán z panského stavu, ale je již úředníkem královským, odpovědným pouze králi.²⁶¹ Nejvyšší kancléř byl nejdůležitějším a nejvlivnějším úředníkem České koruny, předním rádcem krále, prvním a jediným ministrem českého státu s výhradním právem kontrasignace královských nařízení.²⁶²

Česká dvorská kancelář, stejně jako v předbělohorském období, částečně osobnostně splývá s českou dvorskou královskou radou. Vedle kancléře a místokancléře byly jejími členy i další úředníci, které libovolně jmenoval panovník, často z řad cizinců. Obnovené zřízení zemské se věnuje české dvorské kanceláři v člancích F I. až F VII.²⁶³

3.2.2.5. Zemský sněm

Obnovené zřízení zemské změnilo i složení a kompetence zemského sněmu. Na sněmu zasedaly nyní čtyři stavy, přičemž novým jevem se stala účast českého duchovenstva, které se stalo rovnou stavem prvním.²⁶⁴ Došlo také k výraznému omezení městského stavu. Ke sněmu bylo připuštěno jen několik privilegovaných královských měst.²⁶⁵ Všechna zúčastněná královská města měla na sněmu jen jeden hlas, zatímco každý účastník sněmu ze stavu vyšších měl hlas sám za sebe.

---

²⁶⁰ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.214. A. F I.

²⁶¹ Tamtéž, s. 52. A. XXXIX. Tak jako ostatní zemští úředníci je jmenován na pět let, s možností potvrzení dalšího období panovníkem, což bylo běžnou praxí.

²⁶² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.122-3.

²⁶³ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888. s.214-8.

²⁶⁴ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.34. A XXIV.

²⁶⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.131.

Pravomoci zemského sněmu se věnuje Obnovené zřízení v člancích A IV až VIII. Svolávání a vypisování zemských i krajských sněmů je výhradně v moci panovníka. Každý kdo by si chtěl tuto moc přisvojit bude potrestán na cti, hrdle a konfiskací veškerého majetku za zločin proti královskému majestátu.²⁶⁶ Sněmovníkům je dále zakázáno podávat návrhy sněmovních usnesení bez předběžného souhlasu panovníka a sdružovat se do společných zájmových frakcí, i to je bráno jako zločin proti králi (A VI, VII).

Oprávnění sněmu bylo tak omezeno pouze na účast při změnách zemské ústavy, na vyslovení souhlasu s odstoupením či prodejem státního území. Pokud panovník sněm požádal, tak se měl právo účastnit na tvorbě jiných zákonů.²⁶⁷

Jedinou významnou kompetenci, kterou Obnovené zřízení ponechalo sněmu, byla finanční pravomoc. Stavům mělo zůstat neomezené právo schvalovat veškeré berně podle panovníkova návrhu a upravovat jejich výši a formu.²⁶⁸ Teoreticky tak byly stavy omezeny pouze zákazem zneužití berního souhlasu k vydírání panovníka. V praxi bylo ale toto ustanovení obcházeno a sněmovní realita se ocitala v příkrém rozporu s jeho naplňováním. Sněmy v tomto ohledu spíše působily na výši daní, kterou se snažily přizpůsobovat reálným možnostem českých zemí.²⁶⁹

3.2.2.6. Zemská správa

V souvislosti s pobělohorským vývojem dostává zásadních změn i povaha zemských úřadů. Nejvyšší zemští úředníci již přísahají pouze králi a jeho dědicům a napříště jsou královskými nejvyššími zemskými úředníky (A XLIII). Určité úřady zůstávají i nyní vyhrazeny osobám panského či rytířského stavu.²⁷⁰

Obnovené zřízení zemské potvrdilo zrušení úřadů purkrabí karlštejských, ke kterému došlo roku 1625, a tím i přemístění českých korunovačních klenotů do chrámu sv. Víta. Zemské úředníky jmenuje král, a to na dobu pěti let, s možností potvrzení úřadu

---

²⁶⁶ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.13-14. A IV.

²⁶⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.132.

²⁶⁸ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.14. A V.

²⁶⁹ MAŤA, Petr. *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620-1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?* In: Marian J. Ptak (red.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 53, 65.

²⁷⁰ Tamtéž, s.124.

i na další období (A XXXIX).²⁷¹ Pod hrozbou těžkých trestů je zakázáno vprošování se do úřadů v době kdy jsou obsazeny (A XL)..

Sbor nejvyšších zemských úředníků tvoří stejně jako v době předbělohorské zemskou vládu – sbor místodržících (dříve česká královská rada). Místodržitelská kancelář už nebyla pobočkou královské kanceláře, ale samostatnou institucí. Prvním místodržícím zůstal nejvyšší purkrabí, který zastával současně úřad předsedy zemského sněmu a zemského soudu, dále to byl nejvyšší zemský hofmistr, zároveň předsedal komornímu soudu, nejvyšší zemský maršálek, nejvyšší zemský komorník, nejvyšší zemský sudí, rovněž předsedal zemskému soudu, nejvyšší kancléř, nejvyšší dvorský sudí, předsedal manskému soudu, nejvyšší zemský písař, zemský podkomoří a purkrabí Hradeckého kraje. Nově se k nejvyšším zemským úředníkům počítali prezident nad apelacemi a prezident české komory.²⁷²

3.2.2.7. Organizace soudnictví

Nová zemská ústava se zabývá soudnictvím v oddíle *ius privatum*, který nalezneme v článcích B I až I XXVII.²⁷³ Její dopad na systém a organizaci soudní moci pobělohorského doby je značný a přináší sebou celou řadu změn.

Obnovené zřízení předně zavádělo podřízenost soudců panovníkovi, který je jmenuje, přijímá jejich přísahu a může je pro neplnění povinnosti odvolat i potrestat.²⁷⁴ V důsledku možnosti revize rozsudků králem²⁷⁵ a ustavením české dvorské kanceláře jakožto nejvyššího odvolacího soudu,²⁷⁶ výrazně poklesla váha soudu zemského. Král také rozsudky potvrzoval a všechny rozsudky byly vydávány jeho jménem.²⁷⁷

---

²⁷¹ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.350. Automatické potvrzování do úřadu na další období bylo zcela běžnou praxí. Z panských členů zemské vlády jmenovaných v letech 1627-1705 jich v úřadu nezemřelo pouhých pět.

²⁷² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.124.

²⁷³ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.64-329.

²⁷⁴ MALÝ, Karel. *České konfederace a Obnovené zřízení zemské - dvě české ústavy z počátku 17. století*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.36.

²⁷⁵ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.258. F LXXV.

²⁷⁶ Tamtéž, s.214. F I.

²⁷⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.133.

Místo dosavadního českého ústního řízení bylo nařízeno písemné římskokanoničské řízení.²⁷⁸ Dále je na soudech zavedena dvojjazyčnost, čímž končí výlučné užívání češtiny jako jazyka úředního.²⁷⁹ Zemský soud je rozdělen na dvě rady, českou a německou, což je pak obdobně zavedeno i u soudu dvorského.²⁸⁰

Pobělohorské soudnictví se tedy dostává zcela pod kontrolu panovníka, s tím tak definitivně končí zásada svobodného nalézání práva šlechtických soudů.²⁸¹

3.2.2.8. Královská prokuratura

Úloha královského prokurátora prošla od pohusitské doby 15. století mnoha proměnami. Během 16. století byl královým zmocněncem v procesech, hájil na soudech zájmy fisku a vykonával exekuce a uložené tresty.

V nové absolutistické ústavě byl královskému prokurátorovi věnován jen článek A XLIX, který stanovil text jeho přísahy panovníkovi a potvrzoval ho jako ochránce královské komory i jako veřejného žalobce ve věcech trestních.²⁸² Ovšem úkolů, které značně pozvedly důležitost úřadu, mu po roce 1620 připadla celá řada. V jeho kompetenci se objevila ochrana katolické víry a s tím související bdělost nad protireformačními opatřeními, dozor nad královskými městy a obecný dohled nad dodržováním nové zákonnosti.

Úřad královského prokurátora byl služebně podřízen české dvorské kanceláři a jen v nepřítomnosti králově se obracel ve služebních věcech o souhlas k české komoře či místodržícím. Vedle královských prokurátorů začínají působit i jejich pomocníci, přičemž zástupcem panovníka je jen královský prokurátor, jakožto představený úřadu.²⁸³

---

²⁷⁸ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888. s.118. C I.

²⁷⁹ Tamtéž, s.120. C II až C IV.

²⁸⁰ MALÝ, Karel. *České konfederace a Obnovené zřízení zemské - dvě české ústavy z počátku 17. století*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.36.

²⁸¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.132.

²⁸² *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888. s.62-4. A XLIX.

²⁸³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.139.

3.2.2.9. Krajská správa

Obnovené zřízení zemské navazuje na trend druhé poloviny 16. století a prakticky likviduje krajské sjezdy, když znovu váže jejich svolání na povolení krále (A IV). Jediným stavovským orgánem v krajích tak byl úřad krajských hejtmanů, kteří mohli být vybíráni jen z představitelů šlechty usazené v kraji.²⁸⁴

Krajská správní organizace prošla v období absolutismu vývojem, který definitivně proměnil někdejší oporu stavovství v základní pilíř zeměpanské správy.²⁸⁵

3.2.2.10. Náboženství

V souladu se zásadou „*cuius regio, eius religio*“ stanovil článek A XXIII, že jediným státem uznávaným náboženstvím je katolicismus, což bylo právní potvrzení toho, co císař deklaroval a nařizoval ve svých předchozích patentech. Fakticky byla tato zásada potvrzena císařovým patentem ze dne 31. července 1627, směřujícím vůči nekatolickým stavům. Patent přikazoval do šesti měsíců přestoupit ke katolictví nebo do května 1628 opustit zemi.²⁸⁶

3.2.2.11. Jazyk

Obnoveným zřízením zemským došlo také k „zrovnoprávnění“ němčiny s češtinou, která byla do té doby na území Českého království jediným úředním jazykem. Tento fakt vedl k postupné germanizaci českého veřejného prostoru.²⁸⁷

3.2.3. Deklaratoria a Novely

V důsledku spěchu, nemožnosti projednání sněmem a obav dvora z pokusů o změnu či úpravu kodifikace, v sobě Obnovené zřízení zemské neslo řadu značně nejasných a

---

²⁸⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ a Jan JANÁK. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.s.133.

²⁸⁵ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.140.

²⁸⁶ MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0.s.24.

²⁸⁷ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888. Články B XII, C II-V, D XLVII, F IV, J VI. 6)

neurčitých ustanovení. Shrnutí řady odpovědí na otázky a stížnosti, které vůči jeho nedostatkům v letech bezprostředně po vydání stavové vznášeli, vedlo v roce 1640 k vydání Deklaratorií a Novel, které bylo součástí druhé edice Obnoveného zřízení zemského.²⁸⁸

Deklaratoria a Novely tedy doplňovaly a vysvětlovaly jednotlivé články Obnoveného zřízení. Dohromady tvořily rozsáhlý soubor právních předpisů, které upravovaly celou řadu otázek ústavního, procesního, správního, ale i soukromého práva. Celkem byly rozčleněny do 244 článků.²⁸⁹

Tato ústavní novelizace částečně připouští zákonodárnou iniciativu stavů na sněmu po projednání královských návrhů, ale tyto návrhy se směly týkat jen „menších“ věcí s odkazem na předběžný a dodatečný souhlas panovníka. Dále podrobně rozpracovávala množství přísah dědičné poslušnosti panovníkovi a podmínky pro její složení u jednotlivých stavů.²⁹⁰

V mnoha dalších ustanoveních například rozšiřuje nutnou příslušnost ke katolictví i na výkon vlastnických práv nebo upravuje pravomoc královského prokurátora. Poměrně významně zasahuje i do práva dědické či manželského.²⁹¹

Deklaratoria a Novely jsou nedílnou součástí Obnoveného zřízení zemského.

3.2.4. Význam Obnoveného zřízení zemského pro České království

Obnovené zřízení zemské přineslo změny zásadního rázu, které se dotýkaly všech oblastí práva státního, soudnictví, správy, práva majetkového i trestního.²⁹² Současně sebou přineslo konec státního dualismu a s tím související konec stavovského státu se všemi jeho svobodami a privilegii.

Po dvou staletích znovu usedlo duchovenstvo jako stav na okleštěném zemském sněmu. Všechny čtyři stavy, zbaveny své někdejší politické moci, se staly poslušnými

---

²⁸⁸ MALÝ, Karel. *Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s. 793-804.s.794.

²⁸⁹ Tamtéž, s.794.

²⁹⁰ MALÝ, Karel. *Proměny právního postavení českých stavů po roce 1620*. In: Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru. Ústí nad Orlicí, Ofis 2008, s. 59-69.s.66-8.

²⁹¹ MALÝ, Karel. *Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s. 794-804.

²⁹² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.s.131.

poddanými panovníka, který v novém absolutistickém státě rozhodoval o mezích zákonnosti, jako její nadřazená autorita.

Konec stavovské spolusuverenity a definitivní rozklad solidarity stavovských obcí znamenal velkou deziluzi i pro českou katolickou šlechtu, která zůstala během povstání věrná panovníkovi. Je známo, že Slavata i Vojtěch Popel z Lobkovic konečné znění Obnoveného zřízení těžce nesli a zejména skon císaři a Habsburkům vždy věrného Lobkovic v roce 1628 je dáván do souvislosti s novou absolutistickou ústavou.

Habsburkové se prostřednictvím centralismu, byrokracie a katolictví, jakožto nejvyšší státní ideologie, pokusili vymazat dvě staletí české historie a pojistit se tak proti opakování ohavné rebelie. Nová absolutistická ústava splňovala všechny předpoklady stát se pro tento účel tím nejlepším nástrojem.

V tomto ohledu je zajímavé připomenutí pragmatické sankce z počátku 18. století, která řešila problém nástupnictví na habsburské trůny po ženské linii. Češi ji bez odporu přijali, ale při pokusu Wittelsbachů prosadit na český trůn Karla Alberta Marii Terezii zradili a ve většině podpořili jejího konkurenta.²⁹³ Profesor Malý v tomto smyslu dodává, že „*nová ústava nevytvořila dostatečné pouto mezi politickým národem v českých zemích a habsburskou dynastií.*“²⁹⁴

Obnovené zřízení zemské spolu s Deklarací a Novelami se staly základem ústavního pořádku v českých zemích až do roku 1848.

---

²⁹³ VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s. 65.

²⁹⁴ MALÝ, Karel. *České konfederace a Obnovené zřízení zemské - dvě české ústavy z počátku 17. století*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.s.37.

4. Komparace České konfederace a Obnoveného zřízení zemského

4.1. Komparace z hlediska ústavněprávního

Na základě poznatků z předchozích kapitol se nyní pokusme oba ústavní akty podrobit srovnávací analýze a v hlavních bodech si shrnout jejich ústavněprávní dopad.²⁹⁵

Společným rysem obou dokumentů je jejich ústavní povaha. U České konfederace můžeme o ústavní povaze hovořit téměř výlučně, Obnovené zřízení v sobě obsahuje i kodifikaci práva zemského a s tím souvisejících právních předpisů.

Prvotní rozdíl lze spatřit již ve formě jejich vzniku. Česká konfederace vznikla formou usnesení na generálním sněmu zemí Koruny české, jakožto smlouva jednotlivých zemí a jejich nekatolických stavů, kdežto Obnovené zřízení bylo ústavou oktrojovanou, vydanou panovníkem.

Zajímavé je porovnání preambulí obou dokumentů. Konfедераční preambule definuje a shrnuje stavovský státoprávní program aniž by zasahovala do dosud platného práva.²⁹⁶ Uvozovací císařský patent v Obnoveném zřízení nám mimo jiné ruší platnost všech právních norem, které by byly v rozporu s jeho ustanoveními: „...*skrze obzvláštní zřízení Naše za právo vysaditi chtíti ráčíme.*“²⁹⁷

Důležitým objektem komparace je státní ideologie, která byla reprezentována silně preferovanou protestantskou vírou v případě Konfederace a jedinou povolenou katolickou vírou v případě Obnoveného zřízení. K tomu se dostaneme blíže v následující části věnované otázce právní kontinuity.

Úprava moci výkonné podtrhuje rozdílnost obou ústavněprávních koncepcí. Zatímco Česká konfederace vychází z principu suverenity stavů a je zde věnována značná pozornost omezení moci panovníka, ať už jde o volbu (č.28), nástupnictví (č.23), přísahu věrnosti stavů (č.24) či závazek respektovat četná omezující ustanovení Konfederace (č.

---

²⁹⁵ Vzájemné srovnání obou dokumentů na ústavněprávním základě provedl již před několika lety profesor Karel Malý. srov. MALÝ, Karel. *České konfederace a Obnovené zřízení zemské - dvě české ústavy z počátku 17. století*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.

²⁹⁶ Digitální knihovna "České sněmy". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/konfeder.htm>>.

²⁹⁷ *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.s.4.

3, 7, 22, 30-32), tak Obnovené zřízení zemské už svým uvozovacím patentem staví krále nad zákon a ze stavů dělá jen vykonavatele královské vůle.

Pravomoc zemského sněmu opět vychází z podstaty obou státoprávních koncepcí. Konfederace vychází z dřívější sněmovní praxe a nechává sněm bez podrobnější úpravy. Přímo se o něm hovoří pouze v člancích 95 a 96. Z povahy konfederace je zde kladen důraz spíše na sněm generální, jakožto společný orgán všech zemí České konfederace (č.26). Obnovené zřízení zemské věnuje sněmu celkem pět článků (A IV-VIII). Svolávání a vypisování zemských i krajských sněmů je výhradně v moci panovníka. Každý, kdo by chtěl sněm svolat se vystavuje riziku ztráty cti, hrdla a konfiskace majetku za zločin proti královskému majestátu. Stejným trestem je pak trestána sněmovní opozice a návrhy sněmovních usnesení bez panovníkova souhlasu. Jediné co mu z dřívějších sněmovních pravomocí zbylo, bylo právo rozhodovat o berních, ovšem bez dřívější zhusta využívané možnosti panovníka schválením berní vydírat. V článku A VIII je pak znovu zdůrazněna králova výlučná zákonodárná pravomoc.

Moci soudní neposkytuje Česká konfederace téměř žádný prostor a ponechává jí plně v duchu dřívějších úprav zemského práva. Zajímavá je v tomto ohledu presumovaná úloha defenzorů, kteří se dle článků 62 a 64 mohli stát obdobou ústavního soudu jednotlivých zemí a ve sboru dokonce ústavním soudem celé konfederace.²⁹⁸ Obnovené zřízení zemské přináší do organizace soudní moci řadu změn. Zavádělo podřízenost soudců panovníkovi, který je jmenuje, přijímá jejich přísahu a může je pro neplnění povinností odvolat i potrestat (B II). Král měl možnost revize rozsudků (F LXXV), potvrzoval je a navíc byly všechny vydávány jeho jménem. Česká dvorská kancelář byla ustavena nejvyšším odvolacím soudem (F I). Místo dosavadního českého ústního řízení došlo k zavedení písemného procesu (C I). Dále je na soudech zavedena dvojjazyčnost, čímž končí výlučné užívání češtiny jako jazyka úředního (C II-C IV). Obnovené zřízení zemské tedy zaručuje panovníkovi téměř absolutní kontrolu i nad mocí soudní.

Politické a právní režimy založené oběma ústavami byly vzájemně ve výrazném protikladu, nicméně přesto v nich lze najít určité prvky myšlenkové a právní kontinuity. O tento komparační pohled se pokusme v následující části.

---

²⁹⁸ Úřad defenzora vykazuje nápadnou shodu s předchozím i pozdějším vývojem úřadu královského prokurátora, který se stal později též ochráncem víry a protireformace. Obnoveném zřízení zemském, se ale o této pravomoci nezmiňuje. srov. *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627.* (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888. A XLIX.

4.2. Komparace z hlediska právní kontinuity

Otázce právní kontinuity a diskontinuity České konfederace a Obnoveného zřízení zemského se v dílčích komparacích věnovalo v nedávné době více autorů.²⁹⁹

Současná historiografie, ať už právní či obecně dějinná, se ve svých úvahách nad kontinuitou či diskontinuitou ústavněprávního vývoje na počátku 17. století čím dál více ubírá směrem k nalézání dalších znaků hovořících pro jistou systémovou návaznost, což je v hlubokém rozporu s vnímáním tohoto období v intencích znásilněné jiráskovské tradice více jak půl století na zad.

Položme si klíčovou otázku pro správné uchopení této problematiky. Došlo vydáním Obnoveného zřízení zemského ke skutečné bezprecedentní změně politického a právního systému?

Teorie propadlých práv, na které je postaveno oktrojované Obnovené zřízení, skutečně právně zajišťuje důslednou obměnu neposlušných elit. Když k tomu přidáme katolický patent, který novou ústavu následoval, tak nám z této fatální kombinace logicky vyplývá téměř totální likvidace šlechty a stavovských elit vůbec.

Pokud se vrátíme o pár stránek výše, tak zjistíme, že v důsledku pobělohorské emigrace odchází „pouze“ 25% příslušníků české šlechty, a když se začteme do některých prací Petra Mati, tak dostaneme zcela konkrétní údaje z nejvyšších pater pobělohorských zemských vlád. „Mezi 36 nejvyššími zemskými úředníky dosazenými za panský stav do zemské vlády v letech 1627-1705 se nacházeli pouze čtyři členové rodů, které nebyly v českých zemích usedlé před stavovským povstáním.“³⁰⁰

Většina privilegovaných vrstev sice patřičně zchudla následkem konfiskací a dlouhé války, ale zůstala a podrobila se. Proto se na sklonku 17. století znovu setkáváme s dalším Kašparem Kaplířem ze Sulevic, vnukem popraveného rytíře, při obraně Vídně před Turky, stejně tak z českých dějin nezmizeli Šlikové či Kinští.

Přebělohorská elita tedy zcela nemizí, její podstatná část setrvává v Čechách, konvertuje a je tak důležitým personálním prvkem kontinuity českého státu po porážce

---

²⁹⁹ PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006. srov. MAŤA, Petr. *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620-1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?* In: Marian J. Ptak (red.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, S. 49-67.

³⁰⁰ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.s.341.

stavovského povstání. Samozřejmě se částečně mění její struktura jejím doplňováním cizími šlechtickými rody, které do země nově přicházejí.

V rovině ústavněprávní též najdeme několik výrazně kontinuálních prvků, které spojují Českou konfederaci a Obnovené zřízení zemské. Především obě ústavy vycházejí z existence českého státu jako mezinárodněprávního subjektu a nemění základní strukturu státních orgánů. Určité znaky souvislého vývoje pak nacházíme ve sněmovnictví, soudnictví, finančnictví, teritoriální či vojenské správě. Zaměřme se ale na tři jiné možná ne zcela typické projevy právní a myšlenkové continuity, s kterými jsou dvě z podstaty zcela odlišné zemské ústavy počátku 17. století spojeny.

Volba, přijímání či dědičné následnictví panovníka, to představovalo v průběhu habsburské vlády ožehavý politický problém, který byl nakonec spouštěčem povstání po přijetí Ferdinanda II. Připomeňme jen, že kromě Ferdinanda I. byli všichni Habsburkové přijati a korunováni za života svého předchůdce.

Česká konfederace se článkem 28 jednoznačně vyslovuje pro volbu. Nicméně v článku 23 v případě potřeby umožňuje vznik čekanství, k čemuž nakonec přijetím Fridricha Jindřicha došlo, což mělo zajistit nárok na český trůn falcké linii Wittelsbachů. Tedy žádná další volba, ale dědičný nárok a přijetí.

Obnovené zřízení zemské se o dědičnosti trůnu v habsburské dynastii zmiňuje hned v článku A I. Lze tedy říci, že způsob instalace nového panovníka, až na období konce 15. a začátku 16. století, vykazuje v Českém království poměrně souvislý vývoj.

Na otázku státního náboženství existoval v obou ústavních dokumentech zcela odlišný pohled. Obnovené zřízení zemské ustanovilo článkem A 23 katolictví za jediné státem uznané náboženství, což ještě rozšířil prováděcí katolický patent, který nekatolické stavy ze země rovnou vypovídal. Tento článek je na první pohled skutečným převratem vzhledem k předbělohorskému vývoji, ale je tomu tak skutečně vzhledem ke konfедераční úpravě?

Postoj protestantských stavů byl z povahy dlouhotrvající náboženské tolerance pochopitelně měkčí, ovšem věnujme pozornost přesné literě české konfедераční listiny, zvláště pak článkům 3, 4, 12, 13, 16 a 97. Článek 3 vypovídá ze země „jezuvity“ a článek 4 nařizuje konfiskaci jejich majetku. Jezuité byli hlavní ideologickou složkou protivníka, to je pochopitelné. Ovšem pak je tu článek 12, který nařizuje všem katolíkům složit přísahu stavům příslušné země a slib dodržování Majestátu a Porovnání, jinak budou považováni za zpronevěřilé syny vlasti (čl. 97). Články 13 a 16 pak za podmínek přísahy na Majestát a Konfederaci de facto vylučují katolíky z veřejného života.

Pokud v důsledku spojíme zmíněná konfедераční ustanovení, vyjdou nám protestantské víry jako jediné plnoprávné konfese, navíc, kdo z katolíků nesloží přísahu loajality nové vládě, může být zbaven majetku a vyhnán ze země. To se již hodně blíží politice pobělohorských vítězů.

Obdobný postoj obou nesmiřitelných táborů k náboženské diskvalifikaci protivníka, můžeme též charakterizovat jako určitou kontinuitu v nazírání na konfesní problematiku, a to čistě z nutnosti ideologické konsolidace zázemí pro efektivní účast na počínajícím celoevropském válečném konfliktu.

S tím do určité míry souvisí i myšlenková návaznost stavovského konfедераčního projektu na habsburskou středoevropskou koncepci, kterou počal budovat už Ferdinand I. v první polovině 16. století. Stavovská konfederace spojila Čechy, Moravu, Horní a Dolní Rakousy a Uhry a hodlala získat i stavy dalších zemí. Český konfедераční projekt směřoval k zásadní restrukturalizaci střední Evropy, která by znamenala nahrazení a konec habsburské monarchie.

Určité shodné znaky v myšlenkové i právní rovině zajisté vycházely z historických okolností vzniku obou ústavních, které se v některých bodech pozoruhodně zrcadlí. Lze říci, že oběma stranám účel v důsledku světil stejné mocenské prostředky.

Závěr

V úvodu jsme si definovali český ústavněprávní vývoj počátku 17. století jako střet koncepce stavovsko-evangelické a panovnicko-katolické. Koncepce stavovsko-evangelická prošla od husitských válek dlouhým vývojem a zapustila v českém státu poměrně silné kořeny. Počátky koncepce, kterou jsme označili jako panovnicko-katolickou, je spojována s nástupem Ferdinanda I. Objevuje se tedy později, ovšem z pohledu dějinného vývoje byla koncepcí daleko průbojnější a progresivnější.

Byl to právě Ferdinand I., který prvně řízl do stavovských svobod a privilegií a v roce 1549, po porážce prvního protihabsburského povstání, položil novým zemským zřízením programový základ pobělohorskému absolutismu.

V této době se ve stavovské politice objevily první vážné trhliny. Protihabsburské povstání sice sebou přineslo společný stavovský program Přátelského snešení, ale ten nenalezl dostatečnou podporu zejména u vyšší šlechty. Hněv krále se tehdy prozíravě obrátil hlavně na města. Porážka povstání v roce 1547 tak vrazila mezi stavy klín.

Narůstající krizi stavovství, umocněnou postupem habsburského centralismu, ještě prohloubila započatá protireformace a katolické konverze řady příslušníků vysoké šlechty na přelomu 16. a 17. století. Konflikt mezi habsburskými bratry Rudolfem a Matyášem ovšem poskytl stavům jedinečnou příležitost k posílení pozic, kterou nakonec dokázaly v dramatické politické bitvě využít a vymoci si tak záruku náboženské svobody v podobě Majestátu.

Toto obdivuhodné vzepětí ovšem nemá další návaznost. Série porážek stavovských politických programů na generálních sněmech za Matyášovy vlády jen potvrdila předchozí vývoj. Přijetí bigotního katolíka Ferdinanda II. za českého krále v roce 1617 zahnilo stavovskou opozici definitivně do kouta. Zoufalý akt defenestrace, naplánovaný nejradikálnějšími předáky nekatolických stavů, pak vehnal nejednotnou obec do nejistého válečného zápasu o vlastní existenci.

Uprostřed těchto dramatických událostí se na generálním sněmu v červenci 1619 rodí ústavní akt České konfederace, jakožto smlouva evangelických stavů jednotlivých zemí České koruny. Během několika následujících měsíců se k České konfederaci přidaly nekatolické stavy dalších středoevropských zemí. Samotná existence takového útvaru bezprostředně ohrožovala podstatu habsburské vlády ve středoevropském prostoru.

Výjimečnost České konfederace spočívá nejen ve vytvoření systematického právního základu principů a institucí evangelického stavovského státu, ale i v konfедераčním hnutí, které v důsledku prohlubovalo spolupráci mezi státy střední Evropy. Hlavní cíl konfедераčního hnutí sice byl protihabsburský odboj, ale do budoucna počítal s ryze mírovým využitím všestranné spolupráce a s přidružením dalších evropských zemí. V tomto značně předběhl svou dobu.

Politický vrchol povstání byl ovšem v ostrém kontrastu s jeho skutečnými zahraničněpolitickými možnostmi. Mnoho dílčích problémů stavovského odboje bledlo při představě ekonomické síly španělských Habsburků, které za dané situace nebylo možno dlouhodobě čelit. Zatímco koncepce českých stavů směřovala do budoucna svými teoretickými východisky, habsburský model měl reálnou perspektivu v praktickém uplatňování moci.

Porážka povstání znamenala konec České konfederace a s ní spojeného konfедераčního hnutí. České země čekalo zúčtování s viníky, rekatolizace, konfiskace a ztráta velké části tehdejších elit. Vítězná panovnícko-katolická koncepce navázala na své předbělohorské snahy, ovšem teď už jí nikdo nestál v cestě. Uvědomování si důsledků vlastního vítězství nakonec přineslo novou zemskou ústavu.

Ferdinandem II. vydané Obnovené zřízení zemské z roku 1627 mělo České království navždy dědičně spojit s habsburskou dynastií, zlomit odpor českých stavů a nastolit panovnícký absolutismus. Oktrojovaný ústavní akt nastartoval proces postupného zániku českého státu, který se na tři století vytrácí z evropské politiky. Němčina vytlačuje český jazyk z veřejného prostoru a zemský patriotismus politických elit je nahrazen věrnou službou panovníkovi. Obnovené zřízení zemské se tak stalo základním ústavním dokumentem, jenž učinil z českého státu nedílnou součást habsburské monarchie až do vzniku Československa v roce 1918.

Summary

After the installation of Ferdinand II. as Czech King on the Czech Land Assembly in June 1617, Czech Kingdom found itself at a turning point of its history. The conflict between estate-evangelic and monarch-catholic conception which had been going on in the Central European Region for more than one century was heading towards its climax, and the Czech lands were standing at the very beginning of the longest and most destructive war in the European history.

Rebellion of Czech Estates after the Prague Defenestration in May 1618 created space for the estate-evangelic conception which was constitutionally represented by the Czech Confederation of 1619. The Confederation paper, accepted at the Prague General Assembly in July 1619, was the first Constitution for the entire history of the Czech Crown. It was an Evangelic constitution, and as such preferred the evangelic creed and only the Evangelists were allowed to hold named state offices. The Constitution also codified the right of the Estates to oppose the underserving monarch and thus followed the teachings of the monarchomachs.

The defeat of the Estates army at the Battle of Bílá hora in November 1620 marked the end of the Bohemian Estates revolt and the Czech Confederation. The conception of the Estates state was substituted by an unlimited power of an absolutistic ruler represented by the Habsburg monarch-catholic conception which was finally established by the Renewed Constitution in 1627. According to the new constitution the Czech Crown was inherited in the house of Habsburg, Rudolf's Letter of Majesty was abrogated and all non-Catholic religions were declared illegal. German language was raised to equality with Czech for all state purposes and in fact only a German version of the new constitution appeared in print.

The Renewed Constitution brought about a forced establishment of Catholicism and a mass emigration of the Czech political and cultural elite. The commencement of feudal absolutism in the state of the Czech Crown lasted more than two hundred years until the revolution times in 1848.

Constitutional development of Czech Kingdom at the beginning of 17th century, which is represented by these two remarkable constitutions, is important not only for lands of Czech Crown, but also for Central European Region and in its consequences also for Constitutional development in whole Europe.

Prameny a literatura

Prameny vydané tiskem

Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r.1623, ed. K.Trieftrung, I-V, 1865-1870.

Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen. 1627. (ed. Jireček, Hermenegild). Praha, 1888.

Sixt z Ottersdorfu. *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I.* Praha ed. K.Trieftrung, 1872.

SLAVATA, hr. Vilém. *Paměti nejvyššího kancléře království českého od 1. 1608 do 1619*, ed. J. Jireček, díl I, II, Praha 1866 a 1868.

Apologie druhá, Stavův království Českého, Apologie první neboližto osvědčení všech tří stavův království českého, ed. V. Šubert, Praha 1862.

Literatura

ADAMOVIČ, Karolína. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě: přehled vybraných otázek*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2000, 155 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9282-9.

ADAMOVIČ, Karolína. *První česká federativní ústava z roku 1619*. Praha ; Plzeň : Ústav státu a práva AV ČR ; Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-904024-9-2.

BALCÁREK, Pavel. *Ve víru třicetileté války: politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011, 510 s. ISBN 978-808-6829-616.

BĚLINA, Pavel, *Kronika Českých zemí*. 2. vyd. Praha: Fortuna Print, 2003, 904 s. ISBN 80-732-1071-1.

ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN 80-727-7000-4.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1526–1583*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2008. 324 s. ISBN 978-80-7277-385-5.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1584–1620: první Habsburkové na českém trůnu*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2009. 493 s. ISBN 978-80-7277-388-6.

ČECHURA, Jaroslav. *Zimní král: aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2004, 380 s. ISBN 80-861-8279-7.

ČECHURA, Jaroslav. *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin: generální zkouška stavovského povstání*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 176 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 18. ISBN 978-808-6515-915.

ČORNEJ, Petr, et al. *Dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1992. ISBN 80-851-9228-4.

FRANCEK, Jindřich. *24.10.1517 - Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2006, 122 s. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-865-1567-2.

FRANCEK, Jindřich. *Navzdory závisti: životní příběh Albrechta z Valdštejna*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 221 s. Krok. ISBN 978-808-6515-748.

FUKALA, Radek. *Karel starší ze Žerotína a české stavovské povstání*. Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie, 12/ 9 – 10 (září – říjen), Praha 2001, s. 194 – 202.

GINDELY, Anton, *Dějiny českého povstání 1618 I.- IV.*, Praha 1870-1880.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. [2. vyd.]. Praha: NLN, 2005, 568 s. ISBN 978-807-1067-092.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 3. Od nástupu Habsburků (1526) k pobělohorskému stmívání (1627)*1. vyd. Praha: Baronet, 1994, 239 s. ISBN 80-856-2197-5.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 4. Od bitvy na Bílé hoře (1620) do nástupu Marie Terezie (1740)*. Praha: Baronet, 1995, 239 s. ISBN 80-858-9021-6.

HRDLIČKA, Josef. *Petr Vok v roli vrchnosti. Mýtus a skutečnost*. Dějiny a současnost, 2011, roč. 33, čís. 4, s. 28-29.

JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Kniha 1, 1526-1547. Díl 1, Doba předbělohorská*. 2. vyd. Praha: Academia, 1971. 281 s.

JANÁČEK, Josef. *České dějiny. Kniha 1, 1526-1547. Díl 2, Doba předbělohorská*. 1. vyd. Praha: Academia, 1984. 359 s.

JUST, Jiří. *9.7.1609 Rudolfův majestát: světla a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009, 157 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 19. ISBN 978-808-6515-922.

KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. [2. vyd.]. Praha: Garamond, 2003, 325 s. Edice Historica (Garamond (Firm: Prague, Czech Republic)). ISBN 80-863-7952-3.

Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918. 3. dopln. a ilustr. vyd. Praha: Libri, 1998, 571 s. ISBN 80-859-8306-0.

KILIÁN, Jan. *11.12.1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 978-808-6515-793.

KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína: Don Quijote v labyrintu světa*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-807-0219-560.

KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 579 s. ISBN 978-80-7106-953-9.

KOVÁŘ, Martin: *Třicetiletá válka I*, Historický obzor, ročník 4, číslo 12, prosinec 1993, s. 269-275.

KREUZ, Petr; MARTINOVSKÝ, Ivan. *Vladislavské zřízení zemské : a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha : Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86197-91-3.

KUČERA, Jan P. *8. 11. 1620, Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003, 169 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 16. ISBN 80-865-1524-9.

MALÝ, Karel. *České konfederace a Obnovené zřízení zemské - dvě české ústavy z počátku 17. století*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.

MALÝ, Karel. *Deklaratoria a Novelty Obnoveného zřízení zemského*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s. 793-804.s.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1.

MALÝ, Karel. *Proměny právního postavení českých stavů po roce 1620*. In: Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru. Ústí nad Orlicí, Oftis 2008, s. 59-69.

MAŤA, Petr. *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620-1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?* In: Marian J. Ptak (red.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, S. 49-67.

MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004, 1060 s. ISBN 80-710-6312-6.

MIKULEC, Jiří. *31.7.1627, rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2005, 193 s. Dny, které tvořily české dějiny, sv. 11. ISBN 80-865-1554-0.

PÁNEK, Jaroslav. *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. (Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu)*. Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006.

PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Vyd. 1., Praha 1971.

STERNECK, Tomáš : *Vabank budějovického primátora. "Vždy věrné" královské město a stavovské povstání 1618-1620*. DaS 31, 2009, č. 2, s. 22-25.

VÁLKA, Josef : *Barokní absolutismus*. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Sborník příspěvků. Praha, Univerzita Karlova v Praze 2006, s. 45-79.

VONDRA, Roman : *Osobnosti české minulosti. Karel z Lichtenštejna (1569-1627)*. HistO 18, 2007, č. 11/12, s. 273-277.

VONDRA, Roman: *Osobnosti české minulosti. Václav Budovec z Budova (1551-1621)*. HistO 19, 2008, č. 7/8, s. 184-187.

Elektronické zdroje

Digitální knihovna "*České sněmy*". PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/snemy/>>.

SPOLEČNOST PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO. *Česká konfederace 1619* [online]. Dostupné z: <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/konfed.htm>>.